

“Канадознавство”
Серія заснована у 2018 р.

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

Канадський інститут українських студій
при Альбертському університеті

КАНАДОЗНАВСТВО: соціальні та освітні візії

Колективна монографія

Луцьк
Вежа-Друк
2020

Ministry of Education and Science of Ukraine

Lesya Ukrainka Eastern European National University

Canadian Institute of Ukrainian Studies
at the University of Alberta

CANADIAN STUDIES: Social and Educational Visions

Collective Monograph

Lutsk
Vezha-Druk
2020

УДК 908(71)(08)+32(71)(08)+37(71)(08)

К 19

*Рекомендовано до друку вченою радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 7 від 28 травня 2020 року)*

Рецензенти:

д-р політ. наук, проф. **Анатолій Худолій**
(Національний університет “Острозька академія”)

д-р педагог. наук, проф. **Людмила Гусак**
(Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки)

д-р філол. наук, проф. **Надія Єсипенко**
(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

Авторський колектив: Білушак Тетяна, Благовірна Наталія, Вінтонів Христина, Данилюк Ніна, Калиновська Ірина, Клиніна Тетяна, Коляда Єліна, Кондрашевська Юлія, Кошелюк Олена, Марчук Людмила, О’Нейл Уотерс Морін.

Канадознавство : соціальні та освітні візії [Текст] : кол. моногр.
К 19 у 2-х кн. Кн. 1 = **Canadian Studies: Social and Educational Visions**
[Text] : in two books. Book 1. – Луцьк : Вежа-Друк, 2020. — 160 с.

ISBN 978-966-940-312-4

ISBN 978-966-940-313-1 (Кн. 1)

У міжнародній колективній монографії вміщено найновіші українсько-канадські соціальні, освітні та філологічні дослідження в галузі сучасного канадознавства. Це третій випуск серії “Канадознавство”, заснованої у 2018 р. Центром канадознавства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк).

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів факультетів міжнародних відносин, іноземної філології, історії, політології та національної безпеки, філології й журналістики, педагогічної освіти й соціальної роботи, для працівників осередків канадознавства в Україні, авторів українських студій у Канаді, а також усіх, хто цікавиться канадознавством, українсько-канадською співпрацею в різних сферах.

**UNIVERSITY OF ALBERTA
CANADIAN INSTITUTE
OF UKRAINIAN STUDIES**

**Монографія видається за підтримки
Канадського інституту українських
студій при Альбертському університеті
(м. Едмонтон, Канада)**

УДК 908(71)(08)+32(71)(08)+37(71)(08)

© Центр канадознавства СНУ
імені Лесі Українки (м. Луцьк), 2020

ISBN 978-966-940-313-1 (Кн. 1)

© Автори, текст, 2020

ЗМІСТ

Вступне слово	7
Імідж Канади в сучасному суспільстві	11
Канадський територіальний брендинг в умовах глобалізації	12
Суспільні й мовознавчі аспекти української канадіани	31
Здобутки українців Канади в громадсько- політичному секторі	32
Формування інформаційно-комунікаційного простору української діаспори Канади	56
Осмилення Голодомору 1932–1933 рр. медіапростором української діаспори Канади	74
Образ українського суспільства в канадській літературі	96
Українсько-канадська освітня спадщина	117
Мова українського фольклору в працях учених України і Канади	118
Біблійні переклади Івана Огієнка в контексті національного збагачення	140
Післяслово	158

ВСТУПНЕ СЛОВО

Це видання висвітлює рефлексії щодо розвитку канадознавчих студій, поєднує в собі історію та сучасність, концептуальні ідеї та життєві розповіді, прагнення послідовно віднайти неперервність істини, заповнюючи прогалини в малодосліджених сферах. Збагнувши багатомірність канадознавства та необхідність віднаходження його спільної понятійної мови, книга закликає читача зосередитись на сьогочасних проблемах та перспективах канадознавчих студій.

Пропонована монографія – третій випуск серії “Канадознавство”, зініційованим Центром канадознавства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк), який цього року виходить двома книгами: “Канадознавство: суспільні та освітні візії” та “Канадознавство: філологічні візії”. Публікація двох підрозділів третього випуску здійснена за підтримки Канадського інституту

українських студій при Альбертському університеті (м. Едмонтон, Канада)¹.

Співавтори цього видання беруть до уваги основні твердження й висновки попередніх колективних монографій серії “Канадознавство”²:

- канадознавство – новий, престижний і перспективний напрям, який розвивається в Україні;
- канадознавство необхідно розуміти не лише як дисципліну, спрямовану на вивчення Канади, але і як ту, об’єкт якої – наукові дослідження українсько-канадських зв’язків у різних сферах;
- найбільш пріоритетними напрямками канадознавчих досліджень в Україні є суспільно-політичні, історичні, культурно-освітні й філологічні студії;
- видавниче втілення наукових напрацювань, відображаючи найновіші дослідження з канадознавства, сприяє його розвитку та популяризації.

Такі основні принципи системно реалізовані у двох книгах третьої колективної монографії, у якій висвітлено суспільні, освітні та філологічні аспекти канадознавчих студій. Видання вміщує аналіз українсько-канадської освітньої спадщини, дослідження суспільних вимірів української канадіани, канадського літературознавства, зокрема його суспільних і когнітивних аспектів, вивчення канадознавчих мовознавчих обривів. Автори монографії сподіваються, що проблематика нового випуску зацікавить науковців, окреслить горизонти для майбутнього обговорення та осмислення написаного.

У пропонованій книзі третього випуску науковці звертають увагу читачів на дослідженні канадського національного брендингу, осмисленні здобутків українців Канади у громадсько-політичному секторі, формуванні інформаційно-комунікаційного простору української діаспори Канади, аналізі образу

---

¹ Два підрозділи монографії – складові дослідницьких грантових проєктів на українсько-канадську тематику з гуманітарних наук, надані Вічним фондом фундації української спадщини Альберти та Пам’ятним вічним фондом Петра Чорного.

²“Україна – Канада: сучасні наукові студії” за 2018 рік та “Канадознавство: суспільство, культура, мова” за 2019 рік.

українського суспільства в канадській літературі, вивченні мови українського фольклору в працях учених України і Канади, біблійних перекладів Івана Огієнка в контексті національного збагачення.

Науковці з різних університетів України (Луцька, Києва, Львова, Кам'янка-Подільського, Тернополя, Дніпра, Хмельницького), Франції (Ліон) та Канади (Сейнт-Альберт) сприяли своїми науковими розвідками виданню третього випуску серії, що підкреслює постійне зацікавлення канадознавчою проблематикою. Сподіваємося, що книги стануть у пригоді канадознавцям, спонукатимуть їх до нових звершень у цій царині, а також привернуть ширшу аудиторію зацікавлених читачів.

ІМІДЖ КАНАДИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Розділ І

The new electronic independence re-creates the world in the image of a global village.

Marshall McLuhan

Канадський територіальний брендинг в умовах глобалізації

МОРІН УОТЕРС О'НЕЙЛ (В ПЕРЕКЛАДІ АННИ ВЕРБИЦЬКОЇ)

У чому полягає Бренд Квебек? А Бренд Канада? Для відповіді нам необхідно розпочати з питання, чим славляться Канада і її провінція Квебек. Іншими словами, завдяки кому чи чому Квебек і Канада з'явилися на карті світу й хто виграє або ж втратить від цього? Ще одним рушійним питанням постає збалансування створення бренду для Квебеку з позиції більшої мережі брендів територій, до яких належить і Квебек, таких як Північна Америка, Канада та безліч інших брендів окремих міст чи регіонів, що входять у провінцію. Де пролягає тонка грань між територіальним брендингом, публічною

дипломатією та зовнішньою політикою на величезній карті Бренду Квебек та Бренду Канада в часи дедалі більшого злиття меж між цими теоретично різними поняттями?

Е. Поттер, колишній старший стратег при Департаменті закордонних справ і міжнародної торгівлі Канади, наголошує на тому, що для брендингу в цілому та для брендингу країни, Канади зокрема, важливо мати комплексну модель бренду з декількох причин (Potter 2009). По-перше, коли потенційні інвестори й іммігранти прораховують, чи варта Канада докладених зусиль, їх цікавить усе: від граничних ставок податку до можливості працевлаштування і навіть того, наскільки легко можна оселитися з родиною в Канаді. Тому брендинг повинен враховувати всі асоціації з країною. Однак успіх чи невдача національного бренду залежить не лише від уряду. За словами Е. Поттера, побудова іміджу території вимагає використання потенціалу всього суспільства: громадянського суспільства (включаючи тих, які перебувають за кордоном), освітніх установ, корпорацій та інших рівнів влади для підтримки національного бренду.

Прикрим є той факт, що директивні органи влади Канади занадто часто розглядають публічну дипломатію як засіб радше для розробки кращих методів оцінки грантових програм, аніж для інвестицій в те, що формує бренд Канади. Відповідно, найважливішим викликом публічної дипломатії в Канаді є не зовнішньополітичний, а національний. “Перед тим, як пояснювати іншим, що таке Канада, необхідно відкрити її для самого себе” (Potter 2009, xiii). Відтак публічна дипломатія Канади повинна “мати два обличчя”, які водночас повернені всередину і назовні (Potter 2009, xii). Ставки та виклики в розробці бренду території виходять далеко за межі влади й можливостей країни, регіону, чи будь-якого органу місцевого самоврядування. Через це кожен громадянин, включно із представниками діаспори, державний та громадський сектори

повинні зіграти важливу роль у грі під назвою “брендинг / публічна дипломатія” з усіма її перевагами та наслідками.

Створення та розробка будь-якого бренду є складним і тривалим процесом, а у випадку з брендингом території багато фахівців та науковців сперечаються щодо того, чи справді можливо керувати іміджем країни. С. Анхольт (Anholt 2008), відомий тим, що ввів поняття “брендинг нації”, став оскаржувати створений ним термін. Він та інші автори почали стверджувати, що марно сподіватися на те, що комунікації, засоби масової інформації та маркетинг можуть змінити імідж міста, країни чи регіону. З іншого боку, Е. Аврахам та Е. Кеттер (Avraham and Ketter 2008) відстоюють ідею того, що маркетингові комунікації можуть ефективно допомогти в управлінні та контролі іміджем території. Р. Хансен (Hansen 2010) нюансує дебати припущенням, що, хоча практика здебільшого показує, що створення бренду території потребує визначити спершу її “ДНК” або “сутність місця”, квінтесенція мистецтва брендингу полягає в тому, щоб створити сповнену смислу історію, яка б відображала спосіб життя й індивідуальність споживачів у їх культурному середовищі (Hansen 2010, 268).

Зосереджуючись на тому, чи можуть методи маркетингу або комунікацій керувати іміджем країни, чи ні, або ж на інших матеріальних результатах, ігноруємо сам процес створення іміджу, який є значно цікавішим. На цей факт вказує вищезазначена цитата Е. Поттера про те, що “для того, щоб відкрити Канаду для інших, необхідно відкрити Канаду для самих себе” (Potter 2009, хііі). Отже, процес створення бренду території є процесом розширення свідомості, що підіймає широкий спектр питань з ще ширшого спектру можливостей для того, аби краще зрозуміти не лише те, як зовнішній світ сприймає і розуміє нас, а й, що найважливіше, те, як ми бачимо й розуміємо себе.

У разі з Квебеком можна почати процес брендингу з маркетингу території для підтримки туризму та регіональної

економіки провінції з одного боку, а з іншого – Канади як нації. Не потрібно недооцінювати ролі та значення туризму і брендингу DESTINAЦІЙ, бо вони здатні перетворюватись на реальну м'яку силу (softpower). Як підкреслює М. Арончик у своєму аналізі туристичного бренду Квебеку та політики збільшення видимості провінції, всі міжнародні відносини Квебеку є “по суті формою м'якої сили” (Aronczyk 2009, 39). Вона стверджує, що це “парадоксально, але є однією із заповук її постійної міжнародної присутності, оскільки, якщо провінція не зможе мати вплив на головні багатосторонні рішення, то вона і не нестиме за них відповідальності. Образу Квебеку не загрожує “жорстка сила” міжнародної дипломатії” (Aronczyk 2009, 39). Як зазначає Дж. Бузані, міжнародні кампанії з просування бізнесу та туризму однозначно представляють економічне обличчя публічної дипломатії, навіть якщо традиційно ці два поняття не пов'язувалися одне з одним (Bouzanis 2009, 173).

Розглянувши основи маркетингу місць (place marketing), обговоримо те, як брендинг може (і чи відіграє) життєво важливу роль в інших сферах сучасного квебекського та канадського суспільства, включаючи побудову та вираження ідентичності, і навіть набір та інтеграцію іммігрантів. Тут значення управління ідентичністю (identity management) необхідно розглядати рівнозначно як у грошових цінностях, про які говорилось стосовно туризму як економічного сектору, так і в культурному та соціальному планах, що перетворить бізнес-операції на “валюту” публічної дипломатії та самосвідомості.

Прагнення почати процес брендингу може спершу стати бажанням чітко сформулювати уявлення про себе та місце. У такий спосіб побудова Бренду Квебек може стати інструментом, який допоможе провінції наблизитися до міжнародної спільноти через інформування про її унікальну та автентичну ідентичність. Також особливе почуття ідентичності запевняє, що ці унікальні знання пов'язані зі специфікою себе та місця, що так само може

бути застосовано в подальшому для посилення участі Квебеку в міжнародних відносинах та дипломатії.

Одна з головних проблем розвитку Брендю Квебек пов'язана з тим, що незалежні дії з боку провінції, які призводять до збільшення видимості на міжнародній арені, ризикують стати справжньою перешкодою не лише для Брендю Канада, а й для міжнародної політики країни. Парадипломатія, мінідипломатія, мікродипломатія, культурні відносини та “l'action des entités subétatiques” (взаємодія субдержавних утворень) – це лише деякі терміни, які використовували для опису ініціатив Квебеку в міжнародних відносинах протягом багатьох років (Raquin 2004a, 2004b, 2005).

Найбільш значущими подіями, які вплинули на становлення дипломатичної і культурної незалежності Квебеку протягом останнього століття, було створення Генеральної делегації в Парижі в 1961 році з подальшим підписанням перших двох договорів (ententes) про освіту з урядом Франції, а також складанням “доктрини” у 1965 р. Польом Жерен-Лажуа, міністром освіти Квебеку, щоб засвідчити міжнародну діяльність провінції (Potter 2009, 20; Palard 2008). Квебек приймає активну участь на всіх етапах виконання Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження, затвердженої Генеральною конференцією ЮНЕСКО 20 жовтня 2005 року. Така залученість свідчить про небайдужість Квебеку до культури та її ролі в міжнародних відносинах. Однак іноді провінція долає великі труднощі для того, щоб розвивати міжнародні відносини, через зростання пан-націоналізму в Канаді. *“Central governments will allow their constituent parts to play an international role as long as this does not threaten the interests of the former and the image they wish to project abroad”* (Balthazar 1999, 153).

Квебек – не єдина провінція-учасник парадипломатії. Онтаріо та Альберта також мали ряд міжнародних маркетингових центрів для просування торгівлі та інвестицій, розташованих у

консульствах Канади. І як зазначено в роботах С. Пакіна (Paquin 2001, 2005) та М. Кітінга (Keating 1997), у світі є інші регіони, схожі на Квебек, зокрема Валлонія – одна з трьох земель Бельгії, Каталонія – адміністративний регіон Іспанії або навіть Шотландія як член Сполученого Королівства, де сильна “ідентичність” та “культурні традиції” стали платформою для просування бізнесу та міжнародних відносин, а також визначення внутрішньої політики. Тому Л. Беланжер (Belanger 1999) переосмислює культурну дипломатію як масштабний міжнародний рух за сприяння культурному розмаїттю. Лідерами цього руху є Франція, Канада та Квебек. Л. Беланжер вважає, що культурну дипломатію більше не доцільно розглядати виключно як сферу діяльності міністерств закордонних справ.

З одного боку, парадипломатію та культурне розмаїття розглядають як сферу зовнішньої політики, а з іншого – як основну діяльність, пов’язану зі створенням іміджу та зв’язків із громадськістю. У своїй праці про зростання знань про регіони М. Невіс також висловлює позитивну позицію щодо парадипломатизму: *“Contrary to concerns expressed over the risks of conflicts between central and sub-national governments and threats to the unity of state foreign policy, experience demonstrates that paradiplomacy is a positive factor and contributes to strengthen, not weaken, the international position of states”* (Neves 2010, 28).

М. Невіс стверджує, що така парадипломатична поведінка насправді допомагає різним залученим суб’єктам подолати свої вразливі місця та розширити загальний потенціал м’якої сили (Neves 2010, 28). С. Раштон (Rushton 2009) зауважує, що конкуренція між Квебеком та Канадою є свого роду корисною. Коли Квебек наполегливо вів переговори про академічні обміни з Францією, то уряд на чолі з прем’єр-міністром Лестером Боулсом Пірсоном підтримав культурні та академічні домовленості з Францією, Бельгією та Швейцарією: *“Fuelled by competitive pressure, the formation of Canada's «biculturalism» as a cultural export was well under way”* (Rushton 2009, 86).

Основними функціями дипломатії є комунікація, ведення переговорів про укладання договорів, збір інформації та запобігання конфліктам. Також дипломатія служить символом існування міжнародного суспільства (van der Pluijm and Melissen 2007). В епоху глобалізації та мережових комунікацій ці функції залишаються такими ж необхідними, як і раніше. Однак теоретики та практики вказують на певну зміну парадигми в тому, як необхідно вести дипломатію сьогодні.

Що саме становить собою публічна дипломатія і чим вона відрізняється від традиційної? За словами Е. Поттера з книги “Branding Canada”, публічна дипломатія відрізняється від класичної тим, що хоча “колишні програми можуть включати безпосередньо урядових чиновників, вони не розроблені для міждержавної інтерації” (Potter 2009, 33). Автор зауважує, що за останні роки змінилися швидше не методи публічної дипломатії, а обставини. Його опис публічної дипломатії незмінно повертає нас до понять образу та сприйняття: *“Public diplomacy activities, less and less the exclusive purview of foreign ministries and national cultural agencies, help develop a three-dimensional image of a country, leading to a more complete and balanced perception of the country’s economic, political and social development”* (Potter 2009, 33).

Публічна дипломатія також була описана через поняття “м’якої сили” у працях Дж. Найа про складну взаємозалежність (Nye 2004). На думку політолога, традиційні основи влади в міжнародній системі зміщуються. Примусові активи “жорсткої сили” (тобто економічні ембарго і військова сила) поступово знижуються як джерело влади, натомість економічне співробітництво, політичні та соціальні зв’язки набувають все більшого значення. Дж. Найназвав це явище “м’якою силою” або здатністю спонукати інших говорити про їхні потреби через залучення, а не з примусу.

Термін “культурна дипломатія” – це ще одне поняття, тісно пов’язане з публічною дипломатією, і один із багатьох

інструментів в арсеналі м'якої сили Дж. Ная. Хоча культурна дипломатія та міжнародні відносини загалом традиційно асоційовані у свідомості багатьох із владними відносинами між "елітами", у світі дипломатії це швидко змінюється. Також "культуру" часто зображали як щось статичне, а традиційні культурні умови як просто "етап" для послів і встановлення політичних контактів (Bound 2007). Наші погляди на культуру розвиваються, тому в XXI столітті культура, дипломатія та міжнародні відносини вже не є прерогативою еліт. *"The forces of globalisation used to be the preserve of countries and corporations, but now, globalisation has reached the level of the individual. Friedman's concept of Globalisation 3.0 describes a new era in the globalisation process that began at the start of the new millennium"* (Bound 2007, 66).

Цікаво, що паралельно зі зв'язком між глобалізацією 3.0 та зростанням ролі особистості, Ерл Фрай (Earl Fry 2001) також пов'язує посилену участь федеративних утворень, зокрема Квебеку, на міжнародній арені, з глобалізацією та пришвидшеною інтеграцією світової економіки. Дипломатія, як і будь-яка інша сфера чи процес, просто пристосовується до змін навколишнього середовища, викликаних глобалізацією.

Класичні більш ранні твори А. Тофлера (Toffler 1980) та Н. Негропonte (Negroponte 1995) допомагають відстежити радикальні трансформації, яких зазнала індивідуальна й колективна ідентичність в останні десятиліття з початку цифрової ери. Їхні роботи значною мірою пояснюють, чому те, що раніше не мало нічого спільного один з одним, стало раптово взаємопов'язаним через цифрову мережу.

Праці М. Кастельса на рубежі тисячоліття про мережеве суспільство також пропонують пояснення розширення механізмів глобалізації, які відбувалися з часів піднесення ролей індивідуальної і колективної ідентичності й переходу влади від уряду до таких мереж. Його теорії сприяють розумінню сучасної дипломатії, оскільки вони дають уявлення про логіку, яка

структурує нове середовище, у якому дипломатія повинна діяти сьогодні.

За словами М. Кастельса, влада сама по собі не проживає ні в установах, ні в державах, ні у великих корпораціях. Вона радше мешкає у мережах, що структурують суспільство: *“The network society expands on a global scale, and this is the structural basis for globalisation”* (Castells 2004, 234). Він навіть не боїться стверджувати, що мережі не знають кордонів”, підкреслюючи той факт, що “за наявності матеріальної інфраструктури для зв’язку (наприклад, Інтернету або мережі повітряного транспорту) суспільства стають взаємопов’язаними у всьому світі на основі багатовимірних мереж” (Castells 2004, 222).

М. Кастельс передбачив еволюцію Інтернету 2.0 та платформ для соціальних мереж, коли заявив, що “у світі глобальних потоків багатства, влади та образів, пошук ідентичності, колективної чи індивідуальної, приписаної чи конструйованої, стає основним джерелом соціального значення” (Castells 2000, 3).

Більше того, М. Кастельс зміг попередити про наслідки зростаючого фрагментованого суспільства, в якому ідентичність стане головним, а іноді й єдиним джерелом сенсу в історичний період, “який характеризується широкою деструктуризацією організацій, делегітимізацією інституцій, згасанням великого суспільного руху та ефемерних форм культурного самовираження” (Castells 2000, 3).

У перші ж дні після запуску світової павутини люди почали надавати більшого значення не тому, що вони робили, а тому, ким вони були, або вірили, що були. У той же час глобальні мережі могли “вибірково вмикати та вимикати людей, групи, регіони та навіть країни, згідно з поставленими в мережах цілями, у невблаганному потоці стратегічних рішень” (Castells 2000, 3)

Поміркуймо над актуальністю дуже провокаційного твердження М. Кастельса про те, що “наші суспільства все більше структуруються навколо біполярної опозиції Мережа – Я” (Castells 2000, 3). Найбільшим викликом для людини, за словами

М. Кастельса, постало поєднання “нових технологій та колективної пам’яті, універсальної науки та комунітарної культури, пристрасі та розуму” (Castells 2000, 22). Сьогодні легко помігити те, як ідентичність, що знаходиться під облогою наслідків глобалізації, стає все більш сегментованою та конкурентоспроможною.

Так само і культура, а точніше “культури”, які ніколи не були статичними, змінюються, розвиваються, адаптуються, перелаштовуються і навіть піддаються впливу нового середовища, у якому особливо глибокі ефекти дають масштабні культурні обміни, включаючи дипломатичні (Bound 2007, 79). Одним із природних наслідків цього підйому масштабної публічної дипломатії є завдання зберегти відносно узгоджену національну “історію” чи образ. Зі збільшенням обсягів культурних обмінів стає важче бути послідовним у тому, як ми розуміємо національних імідж країни і як ми про нього говоримо іншим, що вимагає більш прагматичного селективно-комбінаторного підходу (pick and mix approach) (Bound 2007, 79).

Р. ван дер Плуйейм та Я. Меліссен (Pluijm & Melissen 2007) у своїй роботі, присвяченій темі дипломатії міста (city diplomacy), обговорюють, як сучасна дипломатія стала мережею взаємодій із “змінним складом гравців, наприклад штатів, міст та інших”, які взаємодіють по-різному залежно від “питань, інтересів та спроможності діяти в цьому так званому багат шаровому дипломатичному середовищі” (van der Pluijm and Melissen 2007, 9). Поняття паралельної дипломатії, на їхню думку, є невдалим і досить невідповідним терміном, “враховуючи, що жителі штату і міста не обов’язково «їздять» різними дипломатичними маршрутами, а скоріше одним маршрутом, хоча в іншому автомобілі” (van der Pluijm and Melissen 2007, 9).

“For rather than operating in two separate worlds, state and city actors are part of a complex diplomatic environment, which does not recognize the exclusive territories of the domestic and the international. In this post-Westphalia society, both the domestic and

the international are blended together in various ways... The outcome of this is a continuum of policy types in which differing elements of the domestic and the international that are located in various political arenas, whether subnational, national or international, are blended together” (van der Pluijm and Melissen 2007, 9).

Безумовно, громадські та культурні дипломатичні ініціативи Квебека, якщо їх розглядати з погляду мінливого середовища мережевого суспільства та глобалізації, здаються менше загрозою чи прямим викликом Брендю Канада або зовнішньої політики Канади, а більше – прагматичною адаптацією до реалій сьогодення. Практику управління індивідуальним іміджем та ідентичністю також можна розглядати під спектром мережевих суспільств у зміненому середовищі глобалізації, як описано М. Кастельсом.

Ф. Сток (Stock 2009) стверджував, що завдяки глобалізованим ЗМІ та зростаючому значенню економічного прогресу, нації дедалі більше заохочують “керувати” своїм іміджем. Але створення власного реалістичного іміджу – це, мабуть, перша і найбільша проблема в процесі брендингу країни. Висновки Ф. Стока (Stock 2009) показують, що важливо диференціювати фактичний імідж нації від того образу, який вона вірить, що має.

Наприклад, щодо Брендю Канада Е. Поттер (Potter 2009) заявив, що з кінця 1990-х років існує різниця між тим, як канадці бачать себе і як їх бачить світ, головним чином з точки зору ресурсної економіки (Potter 2009, 14). Е. Поттер простежує три вигоди цієї різниці в образах, першою з яких є сектор телебачення. Він пояснює, що безліч медійних програм не були орендовані як канадські, а просто асимілювалися з американськими програмами протягом багатьох років. По-друге, Е. Поттер вбачає в глобалізації рушійну силу, яка вимагала від багатьох рівнів влади виходу мандату на міжнародний рівень. У цих випадках фінансування часто розосереджується, скорочується, розподіляється та конкурує за дуже широкий спектр діяльності. Третьою проблемою управління іміджем

Канади є федеральна структура. Спроби вибудувати синергію федеральної та провінційної діяльності за кордоном задля просування єдиного уніфікованого іміджу Канади є дуже проблематичними. Він знову згадує про Квебек, зокрема відбір власних іммігрантів, що створювало додатковий стимул для поширення привабливого портрету провінції в певних куточках світу (Potter 2009, 20). Але з середини 1960-х років такі екстенсивні дипломатичні дії Квебеку визнали формою модернізації. Л. Бальтазар зазначає, що за довгу історію Квебеку, починаючи від його витоків у складі Нової Франції, “спостерігається плавна безперервна участь франкомовної провінції в міжнародних відносинах”, а з середини 1960-х рр. після формулювання доктрини Лажуа з’явився “новий наполегливий дух” (Balhazar 1986, 157–158). Автор влучно пов’язує це з модернізацією та новим розумінням ролі провінційного уряду: *“The Quebec government could take advantage of new transnational realities, of the increasingly blurring of the differences between domestic and external politics, of the developing international role of federated units, including other Canadian provinces. But its goal was not and could not be limited to low politics. It had to seek to project a particular image abroad that Canadian missions were not yet projecting adequately: that of a vibrant and dynamic French-speaking society wishing not only to maintain its language and culture but to make it grow and flower by opening wide windows on the world at large and by establishing as many international links as possible. In other words, it wanted to become a fully-fledged international actor”* (Balhazar 1986, 158).

Ще одним найпростішим, але найбільш проблемним для брендингу території та управління іміджем, що також стосується і брендування Канади й Квебеку, є терміни, які вживають в сферах територіального і туристичного брендингу. Вони є двозначними або дублюються.

Ф. Сток (Stock 2009) припускає, що такі труднощі в теоретичних і емпіричних дослідженнях цієї галузі пов’язані

насамперед із відносно молодого історією територіального брендингу, а також роздробленістю досліджень та відсутністю консенсусу та діалогу між науковцями. Він визнає, що все-таки існує декілька термінів, які послідовно використовують у літературі про імідж нації та брендування нації, включаючи терміни ідентичності та іміджу. Отже, висвітлена проблема стосується того, що немає чіткої згоди щодо розподілу цих тем на різні наукові сфери.

Дж. Хенкінсон (Hankinson 2010) підкреслює історичні розбіжності між основною теорією брендингу та новішими доповненнями до корпусу літератури, які все ще сильно пов'язані зі сферами туризму та міської політики, із яких походить теорія. “Як наслідок, між галузями існує мало узгодженості щодо того, з чого складається брендинг”, – стверджує науковець (Hankinson 2010, 306). За словами автора, плутанина навколо класифікації галузей, ймовірно, триватиме, доки фахівці працюють ізольовано та інтерпретують територіальний брендинг зі своїх “власних академічних поглядів, а не з практичної точки зору” (Hankinson 2010, 307).

Більше того, як ми вже бачили, внутрішні зв'язки між територіальним брендингом із такими сферами, як публічна та культурна дипломатія, а отже, і ширша сфера міжнародних відносин вимагає глибшого оцінювання далекосяжних ефектів та практичного застосування брендингу місць. Подальший ризик, пов'язаний із брендингом території, виникає тоді, коли науковці, консультанти та інші фахівці намагаються сприймати його, як будь-яке інше маркетингове починання, прирівнюючи країни, міста чи регіони до простого товару. М. Шульц (Schultz 2005) застерігає, що на відміну від більшості теорій корпоративного брендингу, які стверджують, що корпоративні організації повинні передавати несуперечливу інформацію про свій бренд, про імідж нації необхідно повідомляти за допомогою різної інформації різним цільовим групам.

Р. Гансен (Hansen 2010) звертає увагу на те, що згідно з традиційними поглядами споживачів у сферах брендингу та маркетингу, як правило, вважають більш-менш “пасивними цільовими групами”, яких потрібно лише переконати прийняти цінності бренду через постійний вплив та повторення місії бренду. Однак автор стверджує, що така стратегія провальна, оскільки не співпадає з тим, як споживачі сприймають інформацію і запам’ятовують її: *“Places and place brands only become popular if they express values in which the consumers find meaning, and thus can be used in their identity construction. The way in which the consumers acquire these values is through narratives”* (Hansen 2010, 278).

Р. Гансен підкреслює необхідність враховувати “культурний та історичний контексти, пов’язані з брендами та споживачами” за допомогою бренд-комунікації, тобто повідомити споживачів, що саме вони відіграють активну роль у побудові власної ідентичності (Hansen 2010, 278).

Незважаючи на властиві проблеми, пов’язані зі створенням бренду місця, С. Анхольт підтверджує, що існує чотири прямих способи реалізації конкурентної ідентичності (Anholt 2011, 24). По-перше, завдяки тому, що відбувається в країні та як. По-друге, завдяки продукції, яку виготовляють у країні, та як саме. По-третє, завдяки відгукам про країну. Нарешті завдяки тому, що країна розповідає про себе. За словами С. Анхольта, більшість припускають, що спосіб змінити імідж країни – це говорити про себе. Але це найменш ефективний і найдорожчий спосіб, адже він покладається на дорогі засоби масової інформації та через те, що люди здебільшого не зважають на рекламу (Anholt 2011, 24). *“Singing your own praises is not the best way to make other people admire you: it is better if somebody else does it for you; or, more effective still, if you can really prove your worth”* (Anholt 2011, 24).

На думку С. Анхольта, репутацію країни не будують і не змінюють за допомогою комунікацій. Конкурентну ідентичність не будують за допомогою “реклами, дизайну чи зв’язків із

громадськiстю”, навіть якщо, як нагадує С. Анхольт, ці методи є важливими для просування того, як країна діє і що виготовляє (Anholt 2011, 24–25). Тож як розташувати бренд країни на картах розуму та серця? *“What really makes a difference is when a critical mass of the businesses and organisations in a place becomes dedicated to the development of new things: new ideas, new policies, new laws, new products and services, new business, new building, new art, new science, and new intellectual property...”* (Anholt 2011, 25).

Все вищезазначене – це те, що створює репутацію, стверджує С. Анхольт. Найважливіше – це те, що все приносить користь місцевим жителям, тому інвестиції – це не просто гроші, витрачені на маркетингові комунікації чи дизайн. Це інвестиція в економіку країни та її громадян. Вчинки дійсно говорять голосніше, ніж слова, коли мова йде про управління конкурентною ідентичністю.

Хоча існує багато неоднозначностей та суперечностей у загальному розумінні територіального брендингу, управління ідентичністю та дипломатією й способів досягнення збалансованої архітектури бренду в глобалізованому мережевому суспільстві, ці рефлексії спонукають до таких ідей. Для початку нам потрібно припинити розглядати ці процеси як гру з нульовою сумою (тобто таку, де один гравець обов’язково виграє, а інший – програє). Необхідно погодитися з тим, що сьогодні при такій кількості конкуруючих територіальних брендів у світі людям, групам, містам, регіонам, країнам тощо нічого не лишається, окрім як активно долучатись до управління брендом, хоча б заради того, аби мати більш чітке уявлення про себе. По-друге, створити бренд та досягти конкурентної ідентичності – просто. Для цього потрібно почати діяти, створювати, будувати, взаємодіяти, конструювати. Люди стали кмітливими споживачами ідентичності, і вони насторожено ставляться до необґрунтованих слів й інформації. Але перевага активних дій полягає в поверненні в громаду – через надання робочих місць, інвестиції, діяльність та обмін досвідом.

Базування своєї ідентичності на тому, що ми робимо і чого досягаємо, також може допомогти боротися з тим, що М. Кастельє визначив як суттєву небезпеку в сучасному суспільстві. Ця загроза в тому, що ми будемо власне уявлення про себе на основі того, хто ми є, або ще гірше, хто ми думаємо, що ми є, тобто виключно на основі ментальних конструктів, якими можна легко маніпулювати, оскільки вони не ґрунтуються на жодній субстанції чи реальності в період зросту мережевого суспільства. Врешті, нам необхідно прийняти той факт, що брендам, можливо, потрібно передавати різну інформацію різним групам у різний час.

Лише коли теоретики й практики корпоративного брендингу змиряться з тим, що неможливо і неслучно передавати одну й ту ж інформацію про бренд усьому світу, виправдаються всі зусилля щодо координації іміджу Бренду Квебек та Бренду Канада. Брендинг, як ідентичність та дипломатія, – це вулиця з двостороннім рухом в епоху мережевих суспільств та глобалізації. Як ми хочемо, щоб нас сприймали інші, як ми говоримо їм, щоб вони сприймали нас, і як вони насправді бачать нас – це все різні речі. М'яка дипломатія визнає необхідність вироблення стратегій “витягування” (pull strategies), що дозволяють максимально використовувати наші можливості для залучення інших. Але лише реальні автентичні та етичні образи бренду можуть справді привабити інших укласти стійке довгострокове партнерство. Такий стан справ ушине на сфері публічної дипломатії та територіального брендингу і є необхідним, хоч і складним, завданням для несуверенних країн, які повинні відстоювати свої позиції не лише на міжнародному рівні, але й на національному (Putnam 1988; Nattier 2014; Paquin and Chaloux 2010).

Стосовно парадипломатичної програми міжнародних Відносин Бренду Квебек та провінції Квебек виникає багато критики та плутанини, причиною яких є здебільшого загальна відсутність ясності щодо різних понять у сфері брендингу націй,

або неспроможність достеменно зрозуміти вплив мережевого суспільства та глобалізації на міжнародні відносини і дипломатію сьогодення. Критики дипломатичної діяльності Квебеку насправді можуть не помітити того скрутного становища, у якому знаходяться такі несуверенні нації, як у Квебеку, намагаючись збалансувати зовнішні відносини та питання управління іміджем із зобов'язаннями перед центральним урядом.

- Anholt, S. 2011. "Competitive Identity". In *Destination Brand Concepts*, Morgan, Nigel, Prichard, Annette and Pride, Roger eds. Oxford: Elsevier.
- Aronczyk, Melissa. 2009. "Providing Emotions since 1534: The Politics of Visibility in Quebec's Tourism Brand". *Quebec Studies* 48 (1): 35–52.
- Avraham, E. and Ketter, E. 2008. *Media Strategies for Marketing Places in Crisis: Improving the image of cities, countries and tourist destinations*. Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.
- Balhtazar, Louis. 1986. *Bilan du nationalisme au Québec*. Montréal: L'Hexagone.
- Belanger, L. 1999. "Redefining Cultural Diplomacy". *Political Psychology* 20 (4): 677–699.
- Bound, K., Briggs, R., Holden, J., and Jones, S. 2007. *Cultural Diplomacy*. London: Demos.
- Bouzanis, J. 2009. "Quebec's public diplomacy: A study on the conceptual convergence of public diplomacy and public relations". PhD diss., University of Ottawa.
- Castells, M. 2000. *The Rise of the Network Society: Economy, Society and Culture*, 1.
- Castells, M. 2004. *The information age: The power of identity*. Blackwell Publishing.
- Castells, M. 1998. *The information age: economy, society and culture* 3, End of millennium. Blackwell.
- Castells, M. 2004. "Afterword: Why networks matter". *Demos Collection*: 219–225.
- Friedman T. 2006. *The World is Flat: The globalised world in the twenty-first century*. London: Penguin.
- Fry, E. 2001. "Québec confronts Globalization: A model for the future?". *Québec Studies* 30 (1): 58.
- Hansen, R. H. 2010. "The narrative nature of place branding". *Place Branding and Public Diplomacy* 6: 268–279.
- Hankinson, G. 2010. "Place branding research: A cross-disciplinary agenda and the views of practitioners". *Place Branding and Public Diplomacy* 6: 300–315.
- Keating, M. 1997. *Les défis du nationalisme moderne : Québec, Catalogne, Ecosse*. Montréal: Presses de l'Université de Montréal.

- Nye, J. S. 2004. *Soft Power: The means to succeed in world politics*. New York: Public Affairs.
- Palard, J. 2008. "Les relations France-Canada-Québec depuis 1960 : Intérêts Complémentaires et défis contemporains". In *France-Canada-Québec. 400 ans de relations d'exception*, edited by Serge Joyal et Paul-André Linteauc. Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal. 237–261.
- Paquin, S. and Chaloux, A. 2010. "Le Québec sur la scène internationale. Les raisons de son dynamisme". *Globe: revue internationale d'études québécoises* 13: 25–45.
- Paquin, S. 2001. *La revanche des petites nations. Le Québec, L'Ecosse et la Catalogne face à la mondialisation*. Montréal: Ed. VLB.
- Paquin, S. 2004a. *Paradiplomatie et relations internationales. Theorie des stratégies internationales des régions*. Bruxelles: PIE-Peter Lang.
- Paquin, S. 2004b. "La paradiplomatie identitaire : le Québec, la Catalogne et la Flandre en relations internationales". *Politique et Sociétés* 23 (2–3): 203–238.
- Paquin, S. 2005. "Les actions extérieures des entités subétatiques : quelle signification pour la politique comparée et les relations internationales". *Revue internationale de Politique Comparée* 12 (2): 129–142.
- Potter, E. H. 2009. *Branding Canada, Projecting Canada's Soft Power through Public Diplomacy*. Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Putnam, R. D. 1988. "Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games". *International Organization* 42 (3): 427–460.
- Negroponte, N. 1995. *Being Digital*. New York: Knopf.
- Schultz, M. 2005. "A cross-disciplinary perspective on corporate branding". In *Corporate Branding. Purpose / People / Process*, edited by M. Schultz, Y. M. Antonin and F.F. Csaba. Copenhagen, Denmark: CBS Press. 23–25.
- Nattier, C. 2015. *La diplomatie publique et culturelle de demain. Association internationale des études québécoises*. <https://cercles.diba.cat/documentsdigitals/pdf/E150058.pdf>.
- Neves, M. S. 2010. "Paradiplomacy, Knowledge Regions and the Consolidation of «Soft Power»". *Net: e-Journal of International Relations* 1 (1): 10–28.
- Rushton, S. 2009. "The Origins and Development of Canada's Public Diplomacy". In *Branding Canada: Projecting Canada's Soft Power through Public Diplomacy*, edited by E. Potter. 75–93.
- Stock, F. 2009. "Identity, image and brand: A conceptual framework". *Place Branding and Public Diplomacy* 5: 188–125.
- Toffler, A. 1980. *The Third Wave*. New York: William Morrow and Company.
- Van der Pluijm, R. and Melissen, J. 2007. *City Diplomacy: The expanding Role of Cities in International Diplomacy*. Clingendael: Netherlands Institute of International Relations.

**СУСПІЛЬНІЙ
МОВОЗНАВЧІ АСПЕКТИ
УКРАЇНСЬКОЇ
КАНАДІАНИ**

Розділ II

Ukrainians cherish Canadian freedom and democracy, as they are conscious of Ukraine's subjugation and bondage.

Paul Yuzyk

Здобутки українців Канади в громадсько- політичному секторі

Юлія Кондрашевська, Тетяна Клиніна

Історично склалося, що, опинившись далеко за межами батьківщини, українці починали гуртуватися за національною ознакою з метою швидшої адаптації та збереження власної ідентичності. Українська етнічна група Канади в країні нового поселення розбудувала широку мережу громадських організацій та має безліч досягнень завдяки своїй наполегливій праці та згуртованості. Досвід розбудови власного громадського сектору за межами України є унікальним, а, отже, важливим для вивчення.

Причини наявної вмотивованості до професійного успіху кожного українця в еміграції потрібно шукати в тому самому корені, як і причину організованості

діаспори в цілому. Ідеологічні мотиви, очевидно, мали відношення до історичних факторів. Навряд чи українці побудували б існуючу широку мережу власних організацій та інтегрувалися б настільки успішно в професійно-економічне життя Канади, якби не те, що причини їх імміграції були в основному політичними та економічними. Організаційна структура української громади формувалася навколо кількох головних політико-ідеологічних напрямів. Кожен із них був презентований відповідними організаціями. Майже за 130 років свого перебування в Канаді українська етнічна група розвинула широку мережу різноманітних установ, які активно працюють у політичному, соціальному, культурному, освітньому, науковому та громадському середовищі. Всі ці напрями дуже важливі, адже допомагають українцям на різному етапі інтеграції.

Вивчення досвіду розбудови широкої мережі власних громадських осередків за межами історичної батьківщини є актуальним як для інших українських етнічних груп, які виїхали на постійне проживання за кордон, так і для громадян України в цілому. Міграційні процеси у світі були і залишаються активними і сьогодні, тому, на нашу думку, важливо розглянути здобутки української етнічної групи Канади щодо її інтеграції в нових реаліях життя зі збереженням власної національної самобутності та з'ясувати засоби і методи, які сприяли досягненню цієї мети.

До розгляду питання громадської діяльності української діаспори у своїх роботах дотично зверталися Т. Лупул (Лупул 2010), Ю. Недужко (Недужко 2005), М. Марунчак (Марунчак 1991), В. Макар (Макар 1994, 2002), але тема здобутків українців Канади в громадсько-політичному секторі потребує комплексного дослідження.

Упродовж всього ХХ ст. і донині потік емігрантів з України продовжує зростати. Особливо в останні десятиліття зросла кількість висококваліфікованих фахівців, які виїхали з України. За даними Центру економічної стратегії та дослідження, проведеного в 2019 р. незалежним медійним об'єднанням

Hromadske.ua, починаючи з 2010 року з України виїхало та не повернулося близько 4 мільйонів українців, що складає майже 10 % населення (Вінокуров 2019).

Найбільш популярними для запланованої трудової міграції є розвинуті західні країни Європи, США та Канада. Остання, у свою чергу, проводить активну міграційну політику. Канада приваблива ще й тим, що посідає друге місце за чисельність українців, які проживають за межами України і перше за своєю активністю у розвитку громадського, культурного та духовного життя (Кондрашевська 2017, 64). Саме громадські організації беруть активну участь у допомозі адаптації українців на перших етапах еміграції і сприяють їх активному залученню до життя діаспори. Перші організації українців почали виникати ще в кінці ХІХ ст., коли почалася перша хвиля еміграції з України. Основним завданням цих організацій було надання допомоги новим переселенцям, вони так і називалися – запомогові товариства або товариства взаємодопомоги. Ці товариства були переважно регіональними і не мали зв'язків між собою за виключенням окремих з'їздів, на яких обговорювали загальні проблеми. У пізніші періоди завдання таких або подібних до них організацій зводилося фактично до тих самих функцій, оскільки потік емігрантів був постійним. Найбільш відомими організаціями такого напрямку, що діяли в період з 1940 по 1990-і рр., були “Українське товариство взаємодопомоги Святого Миколая” і “Українське товариство допомоги іммігрантам”. Члени цих організацій брали під свій контроль нових іммігрантів: зустрічали їх в аеропортах, вокзалах, надавали послуги трансферу, допомагали в оформленні документів, їх перекладі, реєстрації, страхуванні та пошуку роботи (Марунчак 1991, т.1, 178).

Ще з перших своїх поселень в Канаді українці зіткнулися з багатьма труднощами, які в подальшому посприяли появі етнічних організацій, які так само перетворилися в центри консолідації емігрантів. Першочергово створювалися освітні,

релігійні, творчі та інші організації, які поступово розширювалися, збільшувалися, об'єднувалися та переформатовувалися. До початку 1940-х рр. їх кількість значно зросла і з'явилася потреба у формуванні єдиного органу, який би спрямовував та координував діяльність кожної організації за напрямом.

Конгрес (Комітет) українців Канади (КУК) був створений у листопаді 1940 р., як українсько-канадська організація, котра об'єднала розрізнені політичні та громадські організації українців і стала їхнім своєрідним координаційним центром. Першопочатково до складу КУК увійшли ті організації, які виступили ініціаторами створення цього представницького органу українців у Канаді. А саме: Братство українців католиків (БУК), Українське національне об'єднання (УНО), Союз українців самостійників (СУС), Союз гетьманів-державників (СГД) та Союз українських організацій (СУО) (Collection of documentary material 1965, 5).

Напрями роботи нового об'єднання мав вирішити Перший всеукраїнський конгрес, на якому було прийнято рішення про його створення. В ідеологічно-політичних питаннях було акцентовано на боротьбі за демократизацію, християнську мораль, соціальну справедливість, свободу всіх народів, допомогу українському народу в здобутті незалежності (Марунчак 1981, 8).

У своїй публікації стосовно події створення КУК, професор Л. Білецький зазначив: “Організоване українство Канади довершило ідею української консолідації, що билася в серцях кожного українського угруповання й вилилась у єдину організаційну силу” (Collection of documentary material 1965, 5). Схожі тези висловлювали також керівники інших організацій чи окремих українців, хто чекав цього переломного моменту в громадському житті українців у Канаді.

Основними завданнями та цілями своєї діяльності КУК визначив:

- виступати перед урядом та громадянством Канади як авторитетне представництво українців у Канаді;
- координувати участь українців Канади в закріпленні та розвитку громадських і державних установ та суспільного життя, яке ґрунтується на принципах християнської моралі та демократизації, виступати за соціальну справедливість і свободу та за суверенність і незалежність народів;
- перед урядом та громадянами Канади бути речником української нації за звільнення з-під “ворожої окупації” та здобуття державної незалежності України;
- розвивати між членами організацій КУК почуття взаємної пошани та толерантності, координувати співпрацю у всіх справах;
- сприяти розбудові українського життя в Канаді у всіх його напрямках (Статут Конгресу українців Канади 1953, 91).

Після Другої світової війни до складу КУК було приєднано ще одну організацію – Союз українських канадських ветеранів (СУКВ). В умовах третьої хвилі еміграції на початку 1950-х років до своїх лав КУК залучив більше десяти нових організацій. У 1965 році в його складі налічувалося 29 секторів, об’єднані в такі групи:

- загально-громадський сектор, до якого крім організацій фундаторів належали Ліга Визволення України, Союз українців-жертв російського комуністичного режиму, Українське-Канадське Товариство, Український Національний Демократичний Союз, Українське Євангельське Об’єднання;
- науково-освітній сектор – Українська вільна академія наук, Наукове товариство імені Тараса Шевченка, Інститут досліджень Волині, Осередок української культури та освіти, Об’єднання українських педагогів Канади;
- військовий сектор – Українська стрілецька громада, Союз бувших українських вояків, Дивізія УНА, Братство карпатських січовиків;

- становий сектор – Українське технічне товариство, Союз українських студентів Канади;
- молодіжний сектор – Товариство “Пласт”, Об’єднання демократичної української молоді, Союз української молоді;
- запомоговий сектор – Український народний союз, Український робітничий союз;
- допоміжний сектор – Комітет українок Канади, Рада української молоді Канади (Статут Конгресу українців Канади 1953, 91).

Ці організації в територіальному розумінні були організаціями крайового характеру, тобто вели діяльність як у межах тих провінцій, де існувала більшість українських громад (на заході Канади – Манітоба, Саскачеван, Альберта, Британська Колумбія та на сході – Онтаріо й Квебек).

У своїй діяльності КУК закликав до об’єднання зусиль українців як громадян Канади до збереження власної культурної ідентичності, розвитку української мови та культури; залучення до участі в культурному, економічному та політичному житті країни; покращення взаємовідносин серед українців з представниками інших етнічних груп. КУК завжди декларував збереження в Канаді українства, про що свідчать матеріали його засідань. Так, наприклад, у резолюції до VI конгресу, який, до речі, відвідав Прем’єр-міністр Канади Джан Діфенбейкер, зазначалося: “У багатонаціональному канадському суспільстві надзвичайну цінність має налагодження гармонійного співжиття та взаємна пошана між її національними групами. Асиміляція, в розумінні знецінювання...мови, роду та релігії – це втрата індивідуальності, що створює великі труднощі в розвитку міцного суспільства” (Collection of documentary material 1965, 9). На цьому ж конгресі було розглянуто проєкт встановлення пам’ятника Тарасові Шевченку та ухвалено рішення про створення Шевченківської фундації, а також проголошено постанови про обстоювання перед урядом Канади вимоги, що

українські церкви, школи, культурні та наукові інституції, преса – це частина канадського життя, яка також вимагає відповідного відношення до них (Collection of documentary material 1965, 9).

У практичній роботі Конгрес українців Канади був українською суспільно-громадською інституцією, а не політичною організацією в розумінні політичної партії чи будь-якого іншого політичного об'єднання, яким іноді його помилково вважають. Конгрес часто порушував питання на рівні державного керівництва, зокрема про створення українських шкіл, наукових центрів, української преси, висловлював свою думку стосовно внесення змін до Конституції Канади стосовно рівності всіх канадців, що пізніше відобразилося у прийнятті урядом Канади політики багатокультурності.

Отже, створення та діяльність Конгресу українців Канади можна розцінювати як ознаку посилення та єдності української діаспори перед світовими викликами середини ХХ століття. Діяльність КУК базувалася на основі добре організованої мережі установ, що дозволяло вести активну громадсько-політичну роботу. Через конгреси, зустрічі на міжнародному рівні КУК намагався донести до уряду та громадян засади своєї роботи в руслі інтеграції українців у середовище канадського суспільства зі збереженням власної ідентичності. Водночас КУК мав ще одну мету – боротьбу за суверенну і незалежну Україну, яка була проведена в інформаційному середовищі і привертала увагу світової громадськості щодо тоталітарного свавілля проти українського народу.

Як ми вже зазначили, система організацій, створених українцями в Канаді, стосувалася різних аспектів – освітнього, культурного, молодіжного, суспільного, політичного тощо. Під час третьої хвилі імміграції було створено ряд молодіжних організацій, серед яких особливо активними були організація української молоді “Пласт”, Союз української молоді (СУМ) та Союз українських студентів Канади (СУСК).

“Пласт” скеровував свою діяльність до традицій скаутів: займався виховною роботою, організовував літні табори, співпрацював зі школами, проводив з’їзди, спортивні змагання тощо. Загальні завдання та цілі організації проголошувалися в статуті: “сприяти включенню української молоді в канадське суспільство, у його наукове, економічне та культурне життя”. Канадський “Пласт” багато зробив для того, щоб допомогти розвитку “Пласту” в Україні, часто за сприянням і спонсорством канадських урядових програм. Мета “Пласту” – виховування молоді як свідомих, відповідальних і повновартісних громадян місцевої, національної та світової спільноти (*PLAST Canada 2019*).

Багато канадських пластунів стали всесвітньо відомими діячами. Серед них: Орест Субтельний – історик, професор історії при Університеті Йорк в Торонто, автор книги “Україна: Історія”; Микола Плав’юк – політик, економіст, останній Президент УНР в екзилі; Леся Храплива – українська письменниця, співробітниця дитячих та жіночих журналів у США й Канаді, у 1953 – 1970 рр. редактор пластового журналу “Готуйсь”; Юрій Луговий – кінорежисер, автор фільмів про Голодомор, життя українців в Канаді під час Першої світової війни, про польський концтабір “Берега Каргузька” та інші (*PLAST. Canada 2019*).

Ще одна відома молодіжна організація – Союз українських студентів Канади (СУСК) – була сформована в 1953 р. у Вінніпезі із числа декількох університетських організацій. СУСК був центром українського студентства в Канаді. Він об’єднував близько тридцяти студентських громад при університетах і коледжах. Мета союзу – представляти інтереси студентства на всіх доступних рівнях; співпрацювати з українськими та іншими студентськими організаціями; інформувати українських-канадських студентів про події, які мають відношення до них; надавати організаційну та спонсорську допомогу молодіжним конференціям, конгресам, студентським обмінів тощо;

підтримувати україно-канадських студентів та українські дослідження при університетах Канади та інших країн; забезпечувати місця проведення форумів для обговорення питань, які цікавлять українських студентів Канади (Союз українських студентів Канади 2019).

СУСК зосереджував особливу увагу на організації навчання з українознавчих студій у канадських університетах, влаштовував наукові конференції тощо. У 1970-х рр. союз виступив за оборону репресованих діячів руху опору в УРСР. Друкованим органом СУСК були “Бюлетень СУСК”, “Інформаційна служба СУСК”; двомовний місячник “Студент” (Союз українських студентів Канади 2019).

У своїй діяльності СУСК виступав своєрідним форумом захисту студентства, на якому обговорювали актуальні питання українських студентів і приймали заходи щодо їх вирішення. Він виступав координаційним центром для організації українських студентів по всій Канаді. У багатьох питаннях СУСК часто займав позицію, що відрізнялася від позицій КУК. Ця організація так само активно приймала участь в обговоренні та розробці концепції багатокультурності та інших важливих питань. У 1970–80-х рр. молодь виступила з чисельними маніфестаціями проти політики СРСР, будь-яких дипломатичних відносин країн Заходу з Кремлем тощо. Згодом значна частина представників цієї молоді асимілювалася в канадське суспільство як висококваліфіковані працівники, політики, бізнесмени тощо.

Союз української молоді Канади (СУМК) та Спілка української молоді Канади (СУМ) мали за мету розповсюдження української культури в Канаді та виховання молоді на засадах високих ідеалів, пропагування ідейної єдності українців у цілому світі, готових працювати для добробуту українського народу і домагатися досягти його незалежності. СУМК був однією з найбільших молодіжних організацій Канади, що налічувала близько 250 представництв по всій країні (Союз української молоді Канади 2019).

Молодіжним організаціям у структурі Конгресу українців Канади відведено особливу роль. Це обумовлено тим, що їх представництво було достатньо впливовим. КУК як авторитетний представник української спільноти перед урядом та суспільством Канади у свій час звертав особливу увагу на залучення молоді до свого складу. Молодіжні осередки, відомі своєю енергійністю, наснагою та ініціативністю, мали велике значення в розвитку української культури не тільки поза батьківщиною. Загалом молодіжна політика КУК у досліджуваній нами період мала чітко визначені цілі та завдання, для виконання яких була створена спеціальна Комісія з питань молодіжної політики (Балицька 2008, 189).

Важливою складовою громадського життя українців Канади були жіночі організації. Із 1944 р. почав свою роботу Комітет українок Канади, діяльність якого була зосереджена на роботі Червоного Хреста, наданні допомоги переміщеним громадянам Європи та виховному процесі серед молоді.

Світова федерація українських жіночих організацій (СФУЖО) була створена в 1948 р. на Світовому конгресі українського жіноцтва у Філадельфії (США) з метою згуртувати українське жіноцтво, координувати співпрацю, репрезентувати інтереси жінок у світі та діяти на користь українського народу. Членами-засновниками СФУЖО були 10 організацій, зокрема Організація українок Канади (СФУЖО/WFUWO 2019).

Союз українок Канади, Ліга українських католицьких жінок, жіночі асоціації Ліги визволення України та інші організації активно працювали над встановленням і розвитком культурних контактів з Україною. Через сприяння діяльності Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном, яке виникло в 1960 році, вони розширювали можливості обміну делегаціями, ансамблями, науковими досягненнями, пресою, художніми виставками тощо. СФУЖО разом з іншими жіночими об'єднаннями були ініціаторами різних акцій щодо відзначення річниць жіночого руху, удосконалення виховної роботи в

школах, налагодження міжнародних зв'язків тощо, що сприяло заснуванню Літературного конкурсу фундації Марусі Бек, виховних семінарів для батьків, гуртків книголюбів, допомогових акцій “Мати й Дитина” і т. п. (СФУЖО / WFUWO 2019).

Зауважимо, що українці хоч і перебували в новій для них державі і гуртувалися між собою в організації-представництва своїх інтересів, все ж вони не були монолітними. Православні, католики, греко-католики, соціалістичних чи демократичних поглядів українці створили багато організацій, за допомогою яких розвивалися, знаходили своїх прибічників тощо. Найактивнішою в громадсько-політичному аспекті була інтелігенція, яка стала рушійною силою громадського життя і склала одну з найвпливовіших ініціативних груп української спільноти в Канаді. Завдяки цій діяльності постали потужні організації, були створені освітні та наукові осередки, бібліотеки, мистецькі гуртки.

На період 1940–1990-х рр. припала третя хвиля еміграції з України, яка була спричинена переважно політичними чинниками, тому серед переміщених громадян була велика частина тих, хто мав активну громадську позицію. Саме ця генерація створила мережу суспільно-політичних організацій, які поставили собі важке завдання – досягнення самостійності та незалежності української держави. До таких організацій належали окремо створені осередки, ряд молодіжних організацій і, власне, сам КУК. У діяльності Конгресу українців Канади завжди була прослідкована лінія роботи в напрямі засудження тоталітаризму в СРСР та відстоювання незалежності України. Так, у резолюції XX з'їзду Конгресу українців Канади від 5–7 липня 1962 р. делегати постановили підготувати звернення до ООН про підтримку України в боротьбі з тоталітарним режимом, посприяти її прагненням здобути незалежність та захистити її громадян від комуністичного гноблення (XX з'їзд Конгресу українців Канади 1962, 14). КУК проводив пропаганду серед

органів влади Канади з метою їх відмови від співробітництва з СРСР; влаштував акцій протесту на захист українських політв'язнів; залучав представників органів влади Канади до підтримки правозахисної діяльності української еміграції тощо.

Найбільш відомими серед організацій-борців за незалежну Україну, що виникли в Канаді, були Український національно-демократичний союз (УНДС), Союз українців-жертв російського комуністичного терору (СУЖЕРО), Українське канадське товариство прибічників визвольної боротьби України (УКТ), Ліга визволення України (ЛВУ) та ін.

Ще в жовтні 1949 р. провід ОУН-УПА видав “Звернення воюючої України до всієї української імміграції”. У цьому змістовному, далекоглядному й актуальному документі керівництво воюючої України заклиало: “Воююча Україна насамперед вимагає, щоб українська імміграція гідно і відповідально репрезентувала свій народ і його визвольну боротьбу перед зовнішнім світом... Воююча Україна вимагає, щоб українська імміграція була палким носієм ідей, за здійснення яких бореться український народ” (Ліга українців Канади 2019). “Звернення воюючої України”, яке прийшло прямо з фронту боротьби, мало глибокий вплив на українську діаспору світу, особливо на повоєнну третю хвилю.

Наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років серед українських громадських організацій Канади були визначені основні п’ять найважливіших ділянок для ефективної діяльності в напрямку допомоги визвольним силам в Україні й поза Україною:

“Праця серед молоді з врахуванням досвіду канадсько-американського суспільства.

Розбудова української науки та наукових установ. Здобутки української науки в сучасних умовах є найбільш ефективною зброєю в боротьбі за відвоювання української освіченої людини від чужих впливів там і тут.

Професійна і бізнесова діяльність – матеріальна основа для розбудови українських культурних, наукових і мистецьких інституцій. Через акумуляцію капіталу від стороннього світу до розбудови українських культурно-національних цінностей.

Омолодження нашого церковного життя, інтенсифікація участі молоді в управлінні церковними справами. Церква потребує молодих високоосвічених священників, що наголос ставили б не на ритуалізм, а на духовний аспект вірування.

Оздоровлення політичного життя, щоб його зробити атрактивним для молодого покоління. Потрібний пошук нових шляхів політичної боротьби й самоорганізацій” (ЦДАГО України, сп. 4, арк. 15).

Безумовним лідером серед організацій, що займалися проблемою відновлення незалежності України була Ліга визволення України (ЛВУ). Учасники ЛВУ на з’їздах зазначали, що Ліга є канадською українською організацією з двома головними напрямками діяльності – внутрішньополітичним і зовнішньополітичним. Головними завданнями цієї організації були:

- об’єднати українців, мешканців Канади, а також канадців іншого походження навколо боротьби за визволення України з російсько-комуністичного поневолення;
- пропагувати ідею політичної незалежності та суверенності України;
- побороти комуністичну ідеологію та пропаганду як агентурну дію російського імперіалізму на території Канади;
- підтримувати дух лояльності до Канади, боронити її незалежність та демократичний устрій перед безпосереднім наступом російського імперіалізму і комуністичного тоталітаризму (Пропам’ятна книжка 1967, 31).

Ліга визволення України від самого початку мала за мету стати організацією із широкою громадською базою, підтримуючи

всі українські самостійницькі організації, сприяти процесу визволення України та розвитку українського громадського життя як у Канаді, так і у світі.

Постійний ріст ЛВУ забезпечила програма залучення нових членів та динамічна зовнішньополітична, громадська, виховна та культурна діяльність. ЛВУ організувала 57 відділів по всій Канаді, у яких за весь час свого існування було 10 – 12 тис. прихильників. Членами ЛВУ були представники всіх вікових, фахових і суспільних груп. Ключовим аспектом діяльності ЛВУ була інформативна та видавнича робота, яка висвітлювала українську тематику в різних аспектах. ЛВУ видала понад сто брошур і монографій (українською, англійською і французькою мовами).

У своїй діяльності ЛВУ разом з Організацією українського визвольного фронту (ОУВФ) часто організували публічні акції: маніфестації, демонстрації, пікетування, масові політичні мітинги, семінари, конференції, публічні доповіді, кампанії по збору підписів під петиціями тощо. Метою таких форм діяльності було ознайомлення широких кіл української спільноти і канадського суспільства у справі визволення України від гніту СРСР та усвідомлення загрози з боку СРСР для Канади і вільного світу загалом.

Однією з перших масштабних зовнішньополітичних акцій, яку провели ЛВУ й ОУВФ, було переконання федерального уряду в тому, щоб радіо “Голос Канади” започаткував трансляцію програм українською мовою. Десятки тисяч громадян поставили свої підписи на підтримку цієї вимоги, що допомогло урядові прийняти позитивне рішення з цього питання на користь української спільноти (Ліга українців Канади 2019).

Крім роботи в напрямку визволення України, діяльність членів ЛВУ стосувалася і громадських питань щодо вирішення українських проблем – освіти, культури, підвищення рівня національної свідомості молоді. З цією метою ЛВУ організувала школи та курси українознавства, музичні, вокальні, мистецькі,

танцювальні і театральні ансамблі, допомагала в організації дослідних інститутів, культурних центрів тощо (Пропамятна книжка 1967, 32).

Серед здобутків ЛВУ необхідно відзначити їхню безпосередню участь у Королівській комісії двомовності та двокультурності, створенні Інформаційного бюро в Оттаві (1967 р.) і англomовного видання “Our Viewpoint” (“Наша точка зору”), участі у виставці “Український тиждень” на “Експо ‘67” (серпень 1967 р.), проведенні ряду демонстрацій і маніфестацій, починаючи від 1950 р., на яких постійно порушували питання державної самостійності України (Ліга українців Канади 2019).

Як антирадянська та антикомуністична організація ЛВУ стала членом двох міжнародних формацій, зокрема Антибільшовицького блоку народів (АБН) і Світової антикомуністичної ліги (ЦДАГО України, сп. 2, арк. 6). Як член української секції АБН ЛВУ зробила свій внесок в успішну організацію та проведення трьох міжнародних конференцій із популяризації українського питання на території Канади. Із відновленням державної незалежності України Ліга визволення України була перейменована в Лігу українців Канади.

Отже, ЛВУ розгорнула чи не найбільш активну, енергійну діяльність у різних її аспектах – громадському, культурному, а головне – політичному. У своїй роботі ЛВУ ставила за мету допомагати українському народу в його прагненні до незалежності шляхом активної підтримки в діаспорі: публічними виступами, приверненням уваги з боку політичної спільноти Канади до проблем в Україні, чисельними демонстраціями тощо.

Ідеологічно подібною до ЛВУ була організація Союз українців жертв російського комуністичного терору (СУЖЕРО). Основною метою СУЖЕРО було донести до широких мас української та канадської інтелігенції всю злободенність життя в СРСР та, зокрема, УРСР, протистояти комуністичному режиму як небезпечному для життя українських громадських діячів, діячів культури та пересічних громадян. На кожному зі своїх

з'їздів СУЖЕРО висловлював обурення з приводу ситуації в УРСР: "...масові арешти й репресії діячів української культури, що відбуваються в Україні, є продовженням терору й злочинів сталінських спадкоємців. Гостро протестуючи проти цієї антинародної політики московсько-комуністичного уряду, учасники зустрічі з глибокою вірою заявляють, що жодні репресії совєцької диктатури не зупинять великого руху і боротьби українського народу до вільного і незалежного державного життя" (ЦДАГО України, сп. 2, арк. 8).

Організація СУЖЕРО (як громадсько-політична організація Канади) була складовою частиною ДОБРУС-СУЖЕРівського руху та складовою частиною КУК. Добрус-Сужерівський рух розповсюдився по всіх країнах поселення українців. ДОБРУС – "Демократичне об'єднання бувших репресованих українців советами", створене у США 1949 р. Одним із основних досягнень цієї організації було розкриття на весь світ правди про злочини СРСР проти українського народу в 1932–1933 рр. Об'єднання зібрало свідчення очевидців подій сталінського голодомору в Україні 1932–1933 рр. і віднайшло кошти на видання першої солідної публікації про геноцид – "Білої книги про чорні діла Сталіна" окремими виданнями українською та англійською мовами (До ювілейного з'їзду ДОБРУСу 1960, 8).

Основною метою СУЖЕРО було "допомогти за кордоном зрозуміти дійсний образ режиму в СРСР та небезпеку співіснувальницької політики його уряду" (ЦДАГО України, сп. 2, арк. 8). У статуті цієї організації було прописано: "об'єднати всіх українців жертв російської комуністичної тиранії з метою скеровувати розпорошені досі зусилля українців жертв російського комуністичного режиму на визволення України від російської та іншої окупації та на відновлення в Україні демократичного устрою..." (ЦДАГО України, сп. 2, арк. 8).

До здобутків СУЖЕРО так само необхідно віднести розкриття правди щодо подій в Україні 1932–1933 рр. Як і ДОБРУС, ця організація почала відкрито говорити про штучний голод на

території України. В одному з виступів зазначено: “ми висловлюємо обурення і гостро засуджуємо народовбивчу політику комуністичного уряду Совецького Союзу, як спрчинника цієї всенародної трагедії українського народу” (ЦДАГО України, сп. 2, арк. 8).

Все це мало значний резонанс на міжнародній арені, багато відомих діячів та організацій підтримали українців у справі розкриття правди про голодомор 1930-х рр. Водночас у діяльності такої міжнародно-інформаційної кампанії різними українськими організаціями було визначено декілька напрямів:

- підготовка наукових праць та проведення міжнародних конференцій, присвячених Голодомору 1932–1933 рр.;
- організація мітингів, маніфестацій та інших помітних акцій для відзначення цієї трагічної події;
- організація масштабної інформаційної кампанії в пресі, на телебаченні та радіо. Створення документального фільму про Голодомор в Україні та трансляцію його в країнах Заходу;
- залучення офіційних осіб та органів влади країни до участі в цій діяльності української громади з метою державного визнання трагедії українського народу шляхом створення міжнародної комісії з розслідування Голоду в Україні 1932–1933 рр. (Недужко 2004).

Важливим доробком американських дослідників було видання книги Р. Конквеста “Жнива скорботи: радянська колективізація та терор голодом”, у якій було звинувачено сталінський режим в організації штучного Голодомору-геноциду в Україні, від якого загинуло 5 млн. осіб. Ця книга одразу ж привернула до себе увагу світових мас-медіа, науковців та громадськості, зокрема в Канаді (Сисин 2003, 148).

У 1981 р. за підтримки КУК у Торонто при Інституті Святого Володимира було створено Комітет дослідження голоду в Україні на чолі з професором В. Янішевським. Головними завданнями комітету було зібрати всю можливу інформацію

стосовно подій 1932–1933 рр. та зробити її доступною для широкого загалу, створити документальний фільм, присвячений трагедії українського народу (Недужко 2004). Бюджет фільму склав 160 тис. американських доларів, які надали різні фундації та українська громада. Режисерами фільму “Жнива розпачу” виступили українці С. Новицький та Ю. Луговий. Фільм включав унікальні архівні кадри, інтерв’ю очевидців трагедії та оцінку цих подій іноземними науковцями та дипломатами (Недужко 2004).

За даними закордонних українців, “Жнива розпачу” подивилися більш ніж 60 млн. людей у світі. Фільм був прихильно зустрінутий свіговою спільнотою, про що свідчать чисельні позитивні відгуки на нього у пресі та нагороди на семи міжнародних фестивалях (Сисин 2003, 148). Фільм дублювався французькою, німецькою, іспанською, українською та російською мовами для інформування якомога більшого загалу про діяльність радянської влади з метою знищення українців як нації.

До акції розкриття правди про Голодомор в Україні долучився український адвокат у Торонто Володимир-Юрій Данилів, який у 1988 р. почав розгляд справи щодо визнання голодомору 1932–1933 рр. геноцидом українського народу. Оскільки уряд СРСР відмовився надати будь-які документи з цього питання, комісія, створена В.-Ю. Данилевім, звернулася до даних переписів населення, що відбувалися в СРСР у 1926 і 1939 роках. Картина виявилася приголомшливою: за період між переписами населення СРСР збільшилося на 16 %, РРФСР – на 28 %, БРСР – на 11,2 %, а в УРСР зменшилося на 9,9 %. І ці дані вперше були оприлюднені на Заході (Сергійчук 2009, 3).

Сьогодні ряд країн світу визнали Голодомор 1932–1933 рр. в Україні геноцидом українського народу. Серед них – Канада, яка стала першою країною в світі, що ухвалила закон про встановлення Дня пам’яті жертв Голодомору в Україні. Не лише українці Канади, а й вся українська діаспора на початку 1980-х років розгорнула широку міжнародно-інформаційну акцію

“Незгасима свічка”, яка присвячувалась вшануванню пам’яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. Активну участь у ній взяли більш ніж 120 громадсько-політичних, релігійних, молодіжних, жіночих об’єднань зарубіжних українців. Серед них були Світовий конгрес вільних українців, державний центр УНР в екзилі, Конгрес українців Канади, Пласт, Спілка української молоді, Українська вільна академія наук, Наукове товариство імені Тараса Шевченка, Канадський інститут українських студій, УГКЦ, УАПЦ та ін. (Недужко 2004).

Поряд з ознайомленням світу про акт геноциду українців із боку СРСР, українські емігранти продовжували свою діяльність у напрямку дискредитації органів влади Радянського Союзу перед світовою спільнотою та боротьби за відновлення державної незалежності України, намагаючись довести уряду Канади та міжнародному співтовариству тоталітарний характер режиму в СРСР. Під час “холодної війни” українська діаспора виступила радикальним союзником органів влади Канади.

У 1967 році було створено організацію Світовий український визвольний фронт (СУВФ), лідером якої став Р. Малащук. Головною метою діяльності організація визначила відродження української суверенної соборної держави. Основним закликм СУВФ було припинити політику співпраці з СРСР; розпочати політику визволення України й інших народів, надаючи підтримку національним визвольним рухам у СРСР; поставити на Генеральній сесії ООН питання про засудження національного, культурного і мовного геноциду щодо України й інших поневолених народів, питання стосовно переслідування релігії і русифікації; припинити економічну і технологічну наукову співпрацю з СРСР тощо (Недужко 2005).

Завдяки створенню СУВФ українська діаспора Канади координувала боротьбу за відродження незалежності України на міжнародному рівні серед ідеологічно подібних організацій.

У 1966 р. українці Канади виступили категорично проти візиту міністра закордонних справ Канади Пола Мартіна в СРСР.

Вони вважали, що уряду СРСР вигідна співпраця з країнами Заходу, зокрема з Канадою, яка б гарантувала непорушність кордонів Радянського Союзу, а також сприяла б реалізації його економічних інтересів. Саме на це і була орієнтована його політика мирного співіснування. Відповідно, підтримуючи її, влада Канади завдавала б шкоди інтересам як українського, так і інших пригноблених у СРСР народів, які боролися за власну незалежність (Недужко 2005).

Найбільш активні виступи організацій зарубіжних українців були спрямовані проти політики уряду, який очолював голова Ліберальної партії Канади П. Трюдо. Українці масово надсилали листи на адресу прем'єр-міністра з протестами проти його політики. Це призвело до певної корекції урядової діяльності. П. Трюдо був змушений реагувати на позицію української громади і змінити ставлення до проблеми українських політв'язнів у СРСР. Свідченням цього стали декілька заяв прем'єра відносно уряду СРСР стосовно забезпечення прав людини в цій країні. Зважаючи на сприятливу політику країн Заходу відносно СРСР у згаданий період часу, це стало важливою перемогою українців Канади (ЦДАГО України, сп. 2, арк. 6).

Позиція українців, що боролися проти Радянського Союзу та створення незалежних, демократичних держав була підтримана організаціями та центрами, що входили до Антибільшовицького блоку народів – об'єднання політичних організацій різних народів для боротьби з більшовиками (ЦДАГО України, сп. 3141, арк. 14). Іншими словами, це був координаційний центр антикомуністичних політичних організацій емігрантів із СРСР та інших країн соціалістичного табору. Мета АБН зводилася до відсторонення комуністів від влади та поділу Радянського Союзу на національні держави. Блок почав рішучу та безкомпромісну боротьбу з “московсько-більшовицьким імперіалізмом”, розбудовуючи свою мережу по всіх куточках світу, згуртовуючи прогресивні сили всіх народів у боротьбі з радянською владою, розбудовуючи Всесвітню Антикомуністичну Лігу (ВАКЛ),

Європейську Раду свободи та інші антикомуністичні міжнародні структури (ЦДАГО України, сп. 3141, арк. 14).

АБН мав власний друкований орган “АБН-Кореспонденс” (ABN-Correspondence), що виходив від 1949 р. німецькою, англійською і неперіодично французькою мовами. У 1967 р. АБН став співзасновником Всесвітньої антикомуністичної ліги (ЦДАГО України, сп. 3141, арк. 16).

Українські національні організації, що виступали за відновлення незалежності України, активно співпрацювали з АБН. Так, на запрошення Ліги визволення України систематично проводили збори та конференції АБН у Канаді. На одній із таких конференцій у Торонто взяло участь більше 250 зареєстрованих делегатів, що представляли 23 поневолені нації, до числа яких, як і раніше, належала і Радянська Україна (ЦДАГО України, сп. 3141, арк. 16). Свої привітання на адресу учасників антикомуністичного зібрання в Торонто направили серед інших також президент США Р. Рейган, прем'єр-міністр Канади Б. Малруні та його заступник Д. Мазанковскі, прем'єр провінції Онтаріо Д. Пігерсон, федеральні міністри оборони, фінансів, комунікацій, охорони здоров'я, мер Торонто Арт Іглтон та ін. У привітанні Б. Малруні, згідно тексту, який опублікувала газета “Гомін України” від 10 грудня, йдеться, зокрема, що його уряд і в подальшому “буде стежити з великою увагою за тим, як трактують тих, кого постійно позбавляють їх політичних, культурних і релігійних прав” (ЦДАГО України, сп. 3141, арк. 14–15).

Радянський Союз і собі не міг оминати увагою такі події. У звіті для Москви першого секретаря посольства СРСР в Канаді Ю. Богаєвського йшлося: “20–22 листопада 1986 року в Торонто відбулася чергова конференція так званого Антибільшовицького блоку народів – контрреволюційного альянсу правоекстремістських емігрантських організацій і угруповань, який був створений за ініціативи профашистських, бандерівських закордонних частин Організації українських націоналістів при

активній участі імперіалістичної реакції і спецслужб Великобританії та США” (ЦДАГО України, сп. 3141, арк. 16).

Уряд СРСР через свої представництва стежив за діями української еміграції, про що ми довідуємося з розсекречених таємних донесень до Кремля посольства СРСР у Канаді. У них засуджувалися дії та пропагандистка діяльність різних громадських організацій українців та окремих діячів, які своїми діями “дискредитували” імідж Радянського Союзу. Проте істинну свою думку з цього приводу провладні структури на широкий загал не виголошували. Вони діяли в основному через внутрішню пресу, де намагалися виправдати чи оскаржити дані, подані проти уряду і режиму СРСР (ЦДАГО України, сп. 3141, арк. 17).

Проте у світової спільноти вже вималювалася чітка картина положення українців в УРСР, політики уряду щодо інтелігенції, політв’язнів тощо. Та й не знаходили в СРСР тих фактів, якими вони могли вигідно для себе оперувати. Цей негативний імідж наклав свій відбиток і на ставлення українців в еміграції до сучасної Росії. Їх висловлювання стосовно взаємовідносин України і Росії можна зустріти в багатьох ЗМІ.

Отже, наприкінці 60-х–80-х років ХХ ст. українці Канади вели активну боротьбу мирними засобами щодо популяризації української справи – засудженні тоталітарної політики СРСР, визнання Голодомору 1932–1933 рр. актом геноциду українського народу, висвітлення правди про репресії та переслідування діячів культури, політики тощо та за відродження незалежності України. Головну роль у цьому відігравали різні громадські організації, що пропагували проти політики СРСР щодо України. Вони виступали категорично проти співробітництва СРСР та Канади, адже, на їхню думку, воно шкодить діяльності на шляху до відродження незалежності України.

Українці Канади проводили активну роботу у громадському секторі, паралельно інтегруючись у канадське суспільство.

Більшість українських організацій в Канаді всіляко долучалися не лише до внутрішнього життя громади, а й виносили питання української діаспори на обговорення на державному рівні, брали участь в урядовій діяльності, популяризували справу боротьби українців за незалежну державу України.

За період 1940-х – початку 1990-х рр. українці розвинули широку мережу власних представництв у Канаді. На перших етапах це дозволило їм не розпорошитися серед багатоетнічного населення країни, а пізніше успішно інтегруватися у канадське суспільство, не втративши своєї самобутності та посівши гідне місце у різних сферах життя. Водночас українці Канади виступи на захист громадських прав і свобод для громадян УРСР, що стало однією з форм боротьби проти режиму радянської влади та за відродження незалежної України.

Балицька, Юлія. 2008. “Молодіжна політика Конгресу українців Канади як перспектива розвитку в майбутньому”. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* 76 (2): 188–190.

Вінокуров, Ярослав. 2019. “В уряді підраховали, скільки українців виїхало за кордон від початку десятиліття”. Accessed 18 December. <https://hromadske.ua/posts/majzhe-10-naselenny-a-v-uryadi-pidrahuvaili-skilki-ukrayinciv-viyihalo-za-kordon-vid-pochatku-desyatilittya>.

“До ювілейного з’їзду ДОБРУС-у”. 1960. *Український щоденник Свобода*, 21 вересня.

Кондрашевська, Юлія. 2017. “Проблема збереження національної ідентичності української діаспори (на прикладі українців Канади в другій половині ХХ ст.)”. *Схід* (1): 64–69.

“Ліга українців Канади”. 2019. *Ліга Визволення України 1949–1993*. <http://www.lucorg.com/index.php/id/215/lang/ua>.

Ліга українців Канади. 2019. <http://www.lucorg.com/>.

Лупул, Тарас. 2010. *Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т.

Макар, Віталій. 2002. “Особливості формування української етнічної групи Канади”. *Держава і право: зб. наук. праць* 16: 444–453.

Макар, Віталій. 1994. “Українці в канадському суспільстві: аналіз соціологічного опитування”. *Питання історії нового та новітнього часу* 3 (1): 71–78.

Марунчак, Михайло. 1991. *Історія українців Канади*, в 2-х т. Вінніпег: Українська Вільна Академія наук. Т. 1: 178.

- Марунчак, Михайло. 1981. *Сорок років праці Комітету Українців Канади 1940–1980*. Вінніпег.
- Недужко, Юрій. 2005. *Боротьба Української діаспори Канади за права людини та незалежність України (кінець 60-х – початок 80-х рр. XX століття)*.
http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/2_2005/articles/stat19.html.
- Недужко, Юрій. 2004. *Діяльність української діаспори щодо дослідження, висвітлення правди та вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні (початок 80-х рр. XX ст.)*. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN Soc_Gum/Mandriv/2008_6/Neduzhko.pdf.
- Пропам'ятна книжка у 75-ліття українців у Канаді у 30-ти ліття Українського національного дому в Лондоні (провінція!)*. 1967. Лондон.
- Світова федерація українських жіночих організацій*. 2019. <http://www.wfuwo.org/about.html>.
- Сергійчук, Володимир. 2009. “Голодомор – геноцид українського народу в 1932-1933 роках”. *Вісник Київського університету* (3): 3–10.
- Сисин, Ф. 2003. *Науково-публіцистична література української діаспори з проблем голодомору*. Київ: Наукова думка.
- Статут Комітету Українців Канади*. 1953. Вінніпег.
- Союз українських студентів Канади*. 2019. <http://susk.ca/about/who-we-are/>.
- ЦДАГО України*. Ф.273. Оп.1. Сп.2:1, 5–8.
- ЦДАГО України*. Ф.273. Оп.1. Сп.4:15–18.
- ЦДАГО України*. Ф.1. Оп. 25. Сп. 3141:14–18.
- XX з'їзд Конгресу українців Канади, 5–7 липня 1962.
- “Collection of documentary material”. 1965. In *Compiled on the occasion of the 25th anniversary of the Ukrainian Canadian Committee 1940–1965*. Winnipeg. 184.
- PLAST Canada*. 2019. <https://plast.ca/about/about-ua/index.shtml>

In order to succeed, people need a sense of self-efficacy, to struggle together with resilience to meet the inevitable obstacles and inequities of life.

Albert Bandura

Формування інформаційно- комунікаційного простору української діаспори Канади

ТЕТЯНА БІЛУЩАК, ХРИСТИНА ВІНТОНІВ

Представники української діаспори Канади завдяки своїй суспільній активності завжди займали чільне місце в розвитку культурного, освітнього та духовного життя не тільки держави, у якій проживали, а й своєї історичної Батьківщини. Сьогодні зростає рівень зацікавленості як суспільним, так і науковим інтересом до історико-культурної спадщини та громадської діяльності української діаспори в Канаді. Діяльність української діаспори Канади зосереджена у віртуальному медіапросторі за допомогою

комунікативних засобів, через які відбувається інформаційний обмін. Це періодичні видання, радіо- та телепрограми, які фіксують історичні факти, події, явища повсякденності українських канадців, внаслідок чого науковці мають більше потенційних можливостей на вивчення тих чи інших аспектів.

Для дослідження громадської активності української діаспори Канади в сучасному медіапросторі вважаємо доцільним у цьому контексті розглянути наукові розвідки, присвячені різним аспектам життя українських канадців, їхньому внеску в розвиток та популяризацію української культури, науки, освіти. Ряд наукових праць про національно-культурні здобутки української діаспори Канади присвятила дослідниця Ю. Кондрашевська (Кондрашевська 2015; Кондрашевська 2017; Кондрашевська 2018). В одній із своїх робіт авторка акцентує увагу на тому, що “досвід української еміграції в Канаді є найбільш вдалий у сенсі збереження національної самобутності, адже за такий значний період емігранти здобули унікальні вміння успішної інтеграції до суспільно-політичної, економічної та культурної сфер канадського соціуму, при цьому не втративши власної ідентичності” (Кондрашевська 2015, 204).

Дослідниця української еміграційної періодики, що видавалася і функціонувала в таборах військовополонених від 1914 до 1950 рр., Н. Сидоренко доречно зауважує, що “українська міграція завжди використовувала найменшу нагоду для культурно-просвітньої духовно-мистецької праці, видавничої діяльності й поширення рідного слова на чужині” (Сидоренко 2000, 3). Відзначаючи місце та роль українців у канадському суспільному житті, де вони акумулювали значний духовно-культурний потенціал, потрібно зазначити їхнє прагнення зберігати й розвивати національні традиції, що в результаті сприяло формуванню культурно-інформаційного простору. Тому особливого значення для популяризації української культури як одного із чинників збереження національної ідентичності набуває створення друкованих засобів масової інформації – газет,

журналів та аудіовізуальних засобів масової інформації (радіомовлення, телебачення).

У контексті досліджуваної проблеми важливим для нашого дослідження є дисертаційна робота В. Ковпак, присвячена вивченню інформаційно-комунікаційної діяльності післявоєнної української еміграції. Дослідниця одному із своїх розділів розглядає такі платформи формування інформаційно-комунікаційної діяльності, як преса, радіомовлення, кіно, бібліотеки, архіви та музеї. Зокрема авторка провела аналіз радіомовлення української еміграції післявоєнного періоду Канади, вказавши імена працівників українського радіомовлення у контексті збереження культурного коду для формування єдиного національного інформаційно-комунікативного поля (Ковпак 2016, 172). Вже в 1930-х роках у Канаді починає функціонувати радіомовлення українською мовою. Опіраючись на ґрунтовні праці М. Боровика з дослідження історії української еміграції та її преси, встановлено, що перша радіостанція, яка розпочала своє мовлення українською мовою, знаходилася в Торонто. Започаткував її В. Талан. Першу спробу місцевого радіомовлення зроблено у Вінніпезі ще перед Другою світовою війною, а після неї створена Н. Ріпещьким радіопрोगрама “Подорож в Україну”, а також “Голос українського підпільника” В. Чубенка завдяки спонсоруванню колишніх воїнів УПА у Вінніпезі” (Ковпак 16, 44).

Особливої уваги заслуговують наукові фундаментальні дослідження М. Боровика, у яких автор зазначає, зокрема, що радіо, телебачення є вагомими чинниками для комунікації суспільства, і ці засоби комунікації є важливими для Канади як мультинаціональної країни (Боровик 1991, 220).

Привертають наукову увагу праці Т. Гиріної, де вона пропонує періодизацію розвитку українськомовного радіо у світовому медіасередовищі на основі аналізу пресових видань української діаспори, зокрема Канади, а також розглядає цінність рідної мови в радіопрограмах, продукованих українською

діаспорою як потужний чинник збереження національного культурного коду в еміграції (Higina 2018, 85). Серед семи запропонованих етапів ми виділяємо п'ятий етап, який знаходиться в часових межах 1955–1990 рр. Характерним для цього етапу, як зазначає дослідниця, є популярність радіоефірів для груп спеціального зацікавлення. Серед списку виділяємо радіопрограму “Пісня України” (перший ефірний випуск відбувся 7 березня 1959 р. у Торонто), яка підпадає під декілька критеріїв, зокрема для групи спеціальної зацікавленості – жіночого та політичного спрямування. У. Самчук зазначає, що “радіопрограма проводиться під загальною редакцією Юрія Починюка, так і з цілим рядом співробітників як редактора спортивних новин і дитячої хвилини” (Самчук 1969, 14). Тому можемо припустити, що аналізована радіопередача підпадає під ще декілька ширших критеріїв групи зацікавленості. У завершенні свого повідомлення в журналі Улас Самчук вказує: “А все це разом – велика, тривала, творча лабораторія як духовного, так і матеріального доріжку українства Канади, що разом з церквою, школою, пресою та суспільними установами наглядно стверджують життєву силу великої української громади на цьому прекрасному континенті Канади” (Самчук 1969, 14).

Як ми згадували вище, ще одним засобом формування культурно-інформаційного простору є друковані ЗМІ. Ґрунтовні наукові розвідки періодики до 20-х років ХХ ст., причин й умов виникнення видань, а також тематики проблем їхніх публікацій знаходимо у працях М. Марунчака, зокрема в нарисі “Історія преси, літератури, друку піонерської доби”. Також вагомим внеском автора у збагачення історіографічних досліджень про виникнення української діаспорної преси в Канаді та США є двотомна праця “Історія українців Канади” (Марунчак 1991). У ній дослідник аналізує та описує роль і значення преси як важливого чинника у становленні української громади в Канаді (Марунчак 1991, 286).

Не оминає своєю увагою процесів зародження еміграційної преси праця М. Боровика “Українсько-канадська преса та її значення для українських меншин в Канаді” (Боровик 1977). Автор досліджує етапи зародження нових часописів, вказує на передумови їх заснування, зазначаючи час виходу перших часописів у Канаді, їх редакційні колективи та тиражі.

Поглиблений аналіз преси української діаспори США і Канади як чинника утвердження української державності здійснила І. Сковронська (Сковронська 2016). Авторка підкреслює, що через засоби масової інформації, а найбільше через періодичні видання, українці мають змогу відчувати постійний зв’язок з рідною країною, її культурою і традиціями (Сковронська 2016, 364–365).

Внесок у досліджувану проблему здійснили у співпраці І. Телегуз та А. Мегей, праця яких аналізує роль періодичних видань у суспільно-культурному та національно-політичному житті українських емігрантів в роки Першої світової війни (Телегуз та Мегей 2018). Автори зазначають, що якщо часопис “Канадійський Фармер” мав підтримку незалежної Грецької Церкви, то часопис “Слово” підтримували греко-католики та православні. Ці два часописи постійно конфліктували між собою з перемогою першого (Савчук та Мулик-Луцик 1985, 246).

Дослідження преси української діаспори Канади в міжвоєнний період здійснено в працях О. Дзири (Дзира 2014). Зокрема, авторка розкрила питання інформаційного потенціалу періодичних видань діаспори в міжвоєнний період та їх значення як виразника думки громадськості. Дослідниця ділить періодичні видання за сферою діяльності та зацікавлень: наприклад, питання сільського господарства розглядалися в газеті “Фермерський голос”(1932–1933), яку видавали Тома Томашевський та Іван Солянич (Дзира 2014, 456). Гумористичні і сатиричні статті для українців діаспори друкували журнали “Вуйко” (1922–1930 рр.); “Точило” (1930–1947 рр.), що виходив щомісячно кожного 15 числа; “Тарапник” (1935 р.) (Білецький 1951, 65). На

українську молодь орієнтувалися такі періодичні видання, як “Нова ера” (1931–1939 рр.), “Промінь”(1927–1930 рр.), що виходив щомісячно кожного 25 числа. Для дітей видавався у Вінніпезі “Дитячий світ” (1924 рр.). Журналом науково-популярного характеру був “Заморський вісник” у Торонто. Він у доступній формі передавав знання з різних галузей науки – астрономії, геології, географії, гігієни, історії, алгебри, геометрії, механіки тощо. Проіснував неповних два роки. Освітній місячник “Слово” (1933–1935 рр.) виходив в Ошаві. Його діяльність координувало “Просвітне товариство ім. Т. Шевченка” при Українській пресвітерській церкві (Марунчак 1991, 165–167, 178, 181).

Необхідно зазначити, що аналіз інформаційних ресурсів мережі Інтернет дає можливість стверджувати, що вони стали зручним інформаційним середовищем для вивчення явищ історико-культурної сфери й сучасним джерелом для дослідників у гуманітарній галузі (Dobrovolska, Myna, and Bilushchak 2019, 366).

Перше ґрунтовне дослідження віртуальної документально-інформаційної спадщини українців у Канаді здійснила у своїх численних наукових роботах Х. Вінтонів (Вінтонів 2011а; Вінтонів 2011б; Вінтонів 2011в; Вінтонів 2012; Вінтонів 2013а; Вінтонів 2013б; Вінтонів 2014а; Вінтонів 2014б; Вінтонів 2014в). Авторка в дослідженнях подає всю важливу історичну інформацію в архівних електронних колекціях та базах даних, що показують, де, як та чого досягли українські емігранти в Канаді.

Запропоновано класифікацію опрацьованої сукупності інтернет-джерел для дослідження історико-культурної спадщини української діаспори в Канаді (Пелешишин та Білушак 2016, 17–18). Автори пропонують класифікувати інтернет-джерела на шість груп залежно від їх місця знаходження та способу відтворення інформаційного матеріалу. *Першу групу* утворюють архівні, бібліотечні та музейні ресурси, які оцифровані установами та представлені у вигляді вебвиставок, віртуальних

екскурсії. До *другої групи* відносимо вебсайти провідних наукових установ. *Третю групу* складають інтернет-джерела, які подані досить різноманітно в мережі Інтернет і формують величезний сегмент із віртуальних спільнот та соціальних мереж. До *четвертої групи* належать довідкові вебресурси – вебенциклопедії та вебпортали. *П'яту групу* джерел складають інтернет-версії електронних ЗМІ. До *шостої групи* належать бібліографічні та реферативні бази даних (Vilushchak and Peleshchyshyn 2018, 34–35).

Поява україномовних засобів масової інформації на теренах Канади на початку ХХ століття засвідчила необхідність у спілкуванні й донесенні своєї думки на шпальтах періодики, які стали єдиним джерелом інформації для українських піонерів про зовнішній світ у тогочасних умовах фактичної ізоляції. Пізніше радіо й телебачення сприяли інтеграції українців у канадське суспільство та пропагуванню національних традицій, культури та досвіду. З появою Інтернету з'явилася можливість оперативно інформувати онлайн-аудиторію про актуальні новини з життя української спільноти в Канаді.

Аналіз українських ЗМІ в Канаді здійснено на основі переліку, що розміщений на веб-сайті Посольства України в Канаді. У підрубриці “Українці у Канаді” рубрики “Посольство” подано 31 вебпосилання, які сформовано в чотири групи (Українці у Канаді 2020):

- газети (8 вебпосилань);
- журнали (7 вебпосилань);
- радіопрограми (10 вебпосилань);
- телепрограми (6 вебпосилань).

Розглянемо детальніше ці групи, які будуть охарактеризовані за такими критеріями (дані станом на 25.03.2020): а) ресурс відкритий / закритий; б) наявність української версії; в) наявність рубрики / підрубрики з фотографіями, аудіо- або відеодокументами; г) дата останніх новин на вебсайті; д) наявність функції “Пошук” на вебсайті; е) кількість

тематичних рубрик головного меню; е) представлення організації в соціальних мережах (Facebook, Twitter, Instagram) та використання відеохостингу “YouTube”; є) наявність карти вебсайта; ж) наявність рубрики / підрубрики з вебпосиланнями на інші (споріднені) українські ресурси.

1. Газети

Поява першої щотижневої україномовної газети у Канаді під назвою “Канадійський Фармер” / “Canadian Farmer” пов’язана з іменами провідних лідерів-піонерів – Кирила Геника, Івана Негрича, Івана Бодруга, Теодора Стефаніка та Йосипа Дими. Перший номер надрукувало видавництво “The North West Publishing Company” 5 листопада 1903 р. у м. Вінніпег, провінція Манітоба. Пізніше видання довгий час підтримувала Ліберальна Партія, що впливало на характер опублікованих матеріалів. На жаль, газета припинила своє існування у 1981 р. через фінансові труднощі. Найбільший розквіт української преси відбувся після Другої світової війни в 1950–1960 рр., із поступовим зменшенням читачів у 1970-х рр., що пов’язано з низьким рівнем володіння українською мовою в молодій генерації (Marunchak 1982, 240, 261, 767).

З-поміж восьми вебпосилань газетних видань, представлених у переліку Посольства України в Канаді, ми проаналізували тільки половину, оскільки:

1. Вебпосилання на видання “Український католицький часопис “Поступ” / “Progress Ukrainian Catholic News”, що знаходиться у м. Вінніпег, провінція Манітоба, не функціонує.

2. Вебпосилання на газету “Українські новини” / “Ukrainian News” є сторінкою на пошуковому вебсайті “Weblocal.ca”, де подано лише адресу та контактний телефон у м. Едмонтон, провінція Альберта.

3. Вебадреса видання “Українсько-канадський вісник” / “Ukrainian Canadian Herald” з м. Торонто, провінція Онтаріо, у переліку не зазначена. Нам вдалося відшукати лише контактні

дані про газету на вебсайті Товариства Об'єднаних Українських Канадців (AUUC 2020).

Вебпосилання на україно- та англомовну газету “Вісник Української православної церкви Канади” / “The Herald – Ukrainian Orthodox Church of Canada” здійснено на вебсайт Української православної церкви Канади, на якому розміщено електронні версії видання за 2013–2019 рр., подано інформацію про його місію, контакти та умови розміщення реклами. Газета виходить із квітня 1924 р. у м. Вінніпег, провінція Манітоба, та є офіційним друкованим органом УПЦК, де на 24–36 сторінках висвітлено релігійне життя українських православних у всьому світі. На жаль, можна простежити тенденцію до зменшення випусків видання: “Вісник Української православної церкви Канади” виходив щомісяця у 2013 р., тоді як у 2019 р. – щоквартально (Visnyk 2020).

Пропагування української мови активно підтримується на сторінках тижневої газети “Гомін України” / “Ukrainian Echo”, що видається з 1948 р. у м. Торонто, провінція Онтаріо. Так, видання розробило веб-сайт українською й англійською мовами, де розміщено інформацію про найважливіші події з різних сфер українського життя в Канаді та Україні (остання новина датована 17.03.2020). Головне меню містить 14 рубрик. Наприклад, у рубриці “Жіноцтво” подано пізнавальні статті про українських жінок-зв'язкових, емансипованих українок, висвітлено події про українок у світі. На вебсторінці видання в соцмережі Facebook зазначено: “«Гомін України» – найповажніше українське видання у Північній Америці та світі” (Homepage 2020).

Надзвичайно цікавим та інформативним є вебсайт торонтського тижневика “Міст” / “Meest”, який є повністю україномовним та складається з багатьох рубрик та підрубрик. На вебсайті представлено 11 основних рубрик і 5 додаткових. Так, рубрика “Діаспора” висвітлює події в Канаді, США, Росії, Європі, світі та відносини між Україною й Світовим конгресом українців. Крім того, новини погруповані за такими

характеристиками: останні, популярні та обговорення. Також є функція “Пошук” (Український тижневик Міст 2020).

На вебсайтах газети “Український голос” / “The Ukrainian Voice”, що знаходиться у м. Вінніпег, провінція Манітоба (The Ukrainian Voice 2020), та офіційного друкованого органу Українського Національного Об’єднання Канади “Новий Шлях” / “The New Pathway” у м. Торонто, провінція Онтаріо (New Pathway Ukrainian News 2020), частково використано українську мову. Обидва сайти мають 7 рубрик. Перше видання містить рубрику “Links” з посиланнями на українські організації в Канаді. Друге видання веде активно вебсторінки в соцмережах Facebook та Twitter.

2. Журнали

Перші спроби випустити український журнал у Канаді були ініційовані Джеймсом Креттом, власником видавництва “The Ruthenian Press”. У 1911 р. у м. Вінніпег, провінція Манітоба, вийшов перший випуск журналу під назвою “Хата” (“Home”). Це було ілюстроване видання (32 с.) з літератури, політики і сучасного життя, що виходило раз на місяць і стало на короткий час своєрідною дискусійною платформою для літературних кіл – П. Крат-Терненка (псевдонім – П. К. Т.), А. Новака, М. Стечишина, Осипа Бояна, П. Казана та ін. На жаль, тільки шість випусків цього видання з’явилися у світ, однак вони засвідчили зародження нової української літератури в Канаді (Marunchak 1982, 280, 307).

У цій групі з наявних семи вебпосилань, що розміщені в переліку Посольства України в Канаді, три не були проаналізовані детально, оскільки: 1) вебпосилання на журнал “Промінь” / “Promin” Української асоціації жінок Канади здійснено на рубрику “Community Media” вебсторінки КУК, де подана тільки контактна інформація, ціна та редактори (м. Едмонтон, провінція Альберта); 2) вебадреса видання “Форум: український огляд” / “Forum: a Ukrainian Review” є

сторінкою на вебсайті “Info Ukes”; 3) електронний журнал “Е-ПОШТА” / “E-POSTA” не функціонує.

Досить новим і пізнавальним є щомісячне повноколірне журнальне видання українською мовою “РАЗОМ”, яке видається з травня 2013 р. медіагрупою “Разом” і розповсюджується безкоштовно у м. Торонто, провінція Онтаріо, за передплатою та онлайн (наклад – 3000 примірників). Журнал має власну україномовну вебсторінку зі всіма номерами і також активно поширені пости в Facebook та Twitter (Razom Magazine 2020).

Журнал “Соловей” / “SOLOVEI” у м. Бернабі, провінція Британська Колумбія, відкривається за іншим посиланням – <http://www.solawaytravel.com/magazine/index.html>. Вебсайт представлений шістьма рубриками, містить лінки на інші українські вебресурси. На жаль, не можна переглянути жодних видань онлайн, лише обкладинки журналу за 2010–2013 рр. (Soloway Travel 2020).

Єдиний у діаспорі український журнал гумору і сатири “Всесміх” / “Laughter” у м. Міссісага, провінція Онтаріо, раніше мав розроблений вебсайт українською та англійською мовами (Вінтонів 2014). Сьогодні це лише одна вебсторінка, де розміщено номери видання, починаючи від часу його заснування у 1991 р. до 2016 р. На 24 сторінках щомісяця публікують політичні анекдоти, карикатури, смішні історії з життя громади (Всесміх 2020). Журнал також має вебсторінку у Facebook, останній пост датований 26.02.2020.

Вебадреса журналу “Наша дорога” / “Nasha Doroha” Ліги Українських католицьких жінок Канади здійснена також на вебсторінку КУК, де розміщено контактні дані (м. Йорктон, провінція Саскачеван), а також вебадресу видання – <http://www.ucwlc.ca/nasha-doroha/>. Онлайн-читач має можливість переглянути у форматі pdf номери журналу 2003–2019 рр., де опубліковано статті про життя громади українською та англійською мовами (Nasha Doroha 2020).

3. Радіопрограми

Метою перших україномовних радіопрограм, що з'явилися в містах Вінніпег та Торонто ще перед Другою світовою війною, було презентувати слухачам культурне багатство українців у Канаді. Деякі програми велися англійською та французькою мовами, щоб висвітлити життя та проблеми української спільноти. Дуже популярними серед українців у різних країнах стали радіотрансляції ТРК "СВС", ініційовані Б. Панчуком вже після війни (Marunchak 1982, 655).

У цій групі на вебсайті Посольства України в Канаді презентовано 10 вебпосилань, однак ми проаналізували тільки два – "Наш голос: радіо українського коріння" / "Nash Holos: Ukrainian Roots Radio" та "Український час" / "Ukrainian Time". Так, вебпосилання на програму "Година четвертої хвили" / "The Fourth Wave Ukrainian Hour" здійснено на сторінку вебсайта канадської радіостанції "CJSF 90.1 FM Radio"; вебпосилання на програму "Радіожурнал" / "Radiozhurnal" не відкривається; вебпосилання на програми "Українське радіо" і "Забава" / "Ukrainian Radio" and "Zabava" перенаправляє на сторінку канадської багатомовної радіостанції "SKJS 810 AM"; "Радіо «Міст»" / "MEEST Radio" – це пошуковий вебсайт "Weblocal.ca", де подано адресу та контактний телефон (м. Торонто, провінція Онтаріо); радіопрограма "Пісня України" / "Song of Ukraine" – це вебсторінка багатокультурної радіостанції "CJMR 1320", яка щотижня транслює програми 17 мовами (найстаріша українська програма у Пн. Америці виходить із понеділка до п'ятниці протягом півгодини, і також представлена у соцмережі Facebook); програми "Українська година" / "Ukrainian Hour", "Поступ" / "Postup", "Прометей" / "Prometheus" не функціонують.

Англомовний вебсайт радіошоу "Наш голос" / "Nash Holos" складається з восьми рубрик, де можна також послухати аудіозаписи випусків і здійснити пошук на сайті (2016–2020 pp.). Програма виходить раз на тиждень у містах. Ванкувері та

Нанаймо (Британська Колумбія). Протягом однієї години в ефірі можна прослухати кулінарні рецепти української кухні, відомості про українсько-єврейську спадщину, огляди книг, поточні події в українській спільноті Ванкувера та Нанаймо, українську музику з усього світу, інтерв'ю з відомими письменниками, артистами, чиновниками, громадськими діячами тощо. Програма також активно веде Facebook, Twitter та YouTube, має власний блог. Розроблено навіть мерч програми – горнята, футболки, блокноти, сумки, кепки тощо (Nash Holos Home 2020).

Радіопрограма “Український час” / “Ukrainian Time” має два вебпосилання, із яких перше посилання є діючим вебсайтом, а друге – здійснене на вебресурс канадської радіостанції “CFMB Radio”. Радіопрограма виходить щосуботи о 18.00 українською, французькою та англійською мовами і пропонує радіослухачам новини, бесіди з цікавими людьми, релігійні програми та музику, еднаючи у такий спосіб українську громаду провінції Квебек. Вебсайт містить 9 рубрик, також є активною вебсторінка у Facebook (Ukrainian Time Radio Program 2020).

4. Телепрограми

Незважаючи на численні звернення представників різних національностей (німців, данців, поляків, фінів, італійців, румунів, угорців, українців) до федерального уряду Канади щодо сприяння у створенні власних теле- та радіокомпаній, Канадська Телерадіомовна Корпорація (СВС) ігнорувала культурні проблеми понад 4 млн канадських громадян. Тому українцям доводилося організовувати власними зусиллями теле- та радіомовлення з різних приватних станцій. Так, з 1975 р. о. С. Ізик у Вінніпезі розпочав трансляцію україномовної програми на кабельному телебаченні “Channel 13”. Два роки раніше у Едмонтоні такі програми були ініційовані на телевізійній станції “QSTV” Орестом Талпашем за сприяння КУК. Наступного року Роман Осташевський взяв керівництво над цієї програмою під назвою “Контакт”. Поступово почав з’являтися україномовний контент й на каналі “СВС” (Marunchak 1982, 654–655, 782).

Українські телепрограми представлені на веб-сайті Посольства України в Канаді шістьма медійними продуктами: “Контакт”, “Світогляд”, “Об’єктив”, “Душа і тіло”, “Український профайл” та “Ехо України”. Серед шести вебпосилань п’ять не функціонують, а саме:

1) української телевізійної мережі “Контакт” / “Kontak Ukrainian Television Network” (м. Торонто, провінція Онтаріо), яка однак веде активно свою діяльність у вебресурсах YouTube, Facebook, Instagram та Twitter;

2) українських програм компанії RogersTV “Світогляд”, “Об’єктив” та “Душа і тіло”;

3) програми “Echoes of Ukraine”/ “Ехо України”, яка представлена лише на вебресурсах YouTube (останнє відео завантажене 5 років тому) та Facebook (пости раз на тиждень), і висвітлює діяльність українців у містах Калгарі та Едмонтон, провінція Альберта.

Вебпосилання на програму “Ukrainian Profile” / “Український профайл” – це вебсайт компанії “RogersTV”, де подана коротко інформація про програму (останнє відео датоване 01.03.2020). Програма виходить двічі на тиждень і протягом півгодини висвітлює події в діяльності української громади м. Оттава, провінція Онтаріо (Ukrainian Profile 2020).

У 2012 р. у зв’язку з фінансовими труднощами канадська телевізійна компанія “RogersTV” вимушена була припинити трансляцію всіх етнічних програм, зокрема українських програм “Світогляд”, “Об’єктив” і “Душа і тіло”. Покривши витрати у тому ж році, канадська Фондація “Будучність” заново запустила програму “Світогляд” під новою назвою “ForumTV” (м. Торонто, провінція Онтаріо). Ця програма транслюється протягом однієї години на багатокультурній телевізійній системі “OMNITV1” у провінціях Онтаріо, Альберті та Британській Колумбії. Вебсайт є англomовним і складається з 4-х рубрик. На вебсайті розміщено архів з відеозаписами програм, починаючи з 14 жовтня 2012 р. по 29 квітня 2017 р. Програми ведуться українською та англійською

мовами і висвітлюють різні аспекти життя українців у Канаді та Україні. Програма також має власну сторінку на вебресурсах YouTube та Facebook, які щотижня поширюють інформацію (ForumTV 2020).

Як бачимо, українське телебачення у Канаді мінімально репрезентує українську громаду в мережі Інтернет, тому не здатне повністю забезпечити інформаційні потреби. Через брак фінансів та недостатню підтримку з боку канадського уряду мінімальна українська частка на канадському телебаченні може взагалі зникнути в найближчі роки.

Підсумовуючи, варто зазначити, що шість українських ЗМІ знаходяться у провінції Онтаріо, найбільше – у місті Торонто. Рубрика з відеозаписами наявна тільки на вебсайті телепрограми “ForumTV”, а з аудіозаписами – радіопрограми “Наш голос”. Кількість рубрик коливається від 4 до 14. Сім ЗМІ зареєстровані в соціальних мережах, найчастіше – у Facebook. Функція “Пошук” розміщена тільки на трьох вебсайтах – радіопрограми “Наш голос”, тижневиків “Міст” та “Новий шлях”, водночас карта вебсайта відсутня взагалі. Найбільш поширені такі рубрики: “Контакти”, “Архів”, “Передплата”, “Про нас”. Двомовним є вебсайт видання “Томін України”, повністю українською мовою представлені вебсайти тижневика “Міст” та журналу “Разом”.

Вебпредставництво українських ЗМІ репрезентують багатогранність української спільноти у Канаді, формують її позитивний імідж у віртуальному просторі та сприяють її інтеграції у глобальний інформаційний простір.

Білецький, Леонід. 1951. *Українські піонери в Канаді (1891–1951)*. Вінніпег: накладом Комітету українців Канади.

Білушак, Тетяна. 2019. “Популяризація історико-культурної спадщини української діаспори в Канаді”. *Канадознавство: суспільство, культура, мова: колективна монографія*. = *Canadian Studies: Society, Culture, Language: Collective Monograph*, 34–43. Луцьк: Вежа–Друк.

Боровик, Михайло. 1977. *Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді*. Мюнхен: Український вільний університет.

- Боровик, Михайло. 1991. *Століття українського поселення в Канаді (1891–1991 рр.)*. Канада, Монреаль; Оттава: УММАН.
- Вінтонів, Христина. 2011а. “Веб-ресурси Канади як джерело знань про архівну україніку”. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики*: зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, травень 17–19.
- Вінтонів, Христина. 2011б. “Віртуальна архівна україніка Канади: класифікація, структура, інформаційне наповнення”. *VI Богданівські читання*: матеріали Всеукр. наук. конф. з нагоди 415-річчя від дня народж. гетьмана Богдана Хмельницького, Черкаси, грудень 10.
- Вінтонів, Христина. 2011в. “Українська документна спадщина в Канаді: репрезентація в мережі Інтернет”. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія* 2: 35–44.
- Вінтонів, Христина. 2012. “Українська спільнота у віртуальному просторі Канади: класифікація та контент веб-сайтів українських організацій”. *Проблеми формування інформаційної культури особистості*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів, Маріуполь, листопад 2.
- Вінтонів, Христина. 2013а. “Довідкові веб-ресурси про українців у Канаді”. *Проблеми формування інформаційної культури особистості*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів, Маріуполь, листопад 1.
- Вінтонів, Христина. 2013б. “Методи пошуку архівної україніки у канадських базах даних”. *Інформаційно-документальні комунікації в глобалізованому суспільстві*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, березень 21–22.
- Вінтонів, Христина. 2014а. “Віртуальний образ української громади в Канаді” *Інформація, комунікація, суспільство*: матеріали III Міжнар. наук. конф. ICS-2014, Львів, травень 21–24.
- Вінтонів, Христина. 2014б. “Порівняльний аналіз веб-сайтів українських організацій у Канаді”. *Вісник Книжкової палати* 10: 50.
- Вінтонів, Христина. 2014в. “Українські документально-інформаційні ресурси у віртуальному просторі Канади: структура, інформаційне наповнення та методика пошуку”. Дис. канд. іст. наук. Держ. архів. служба України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства.
- Vsesmix*. 2020.
http://www.bcesmix.ca/?fbclid=IwAR1PUzfkD_R5osTaZQw11Rnbu9oZavSWuI3JhkZJMtxLWcd00M5vSf-8vA.
- Гиріна, Тетяна. 2018. “До питання періодизації історії українськомовного паліо в світовому медіасередовищі”. *Поліграфія і видавнича справа*: 125–130.
- Дзира, Олеся. 2014. “Преса української діаспори Канади в міжвоєнний період як виразник думки громадськості”. *Рукописна та книжкова спадщина України* 18: 446–459.

- Ковпак, Вікторія. 2016. “Інформаційно-комунікаційна діяльність післявоєнної української еміграції: смислова матриця ідеї нації”. Дис. доктора наук із соціальних комунікацій, Класичний приватний університет.
- Ковпак, Вікторія. 2016. “Радіомовлення української діаспори в умовах збереження культурного коду інформаційного простору”. *Вісник Книжкової палати* 8: 43–46.
- Кондрашевська, Юлія. 2017. “Проблема збереження національної ідентичності української діаспори (на прикладі українців Канади в другій половині ХХ ст.)”. *Схід* 1 (147): 64–69.
- Кондрашевська, Юлія. 2018. “Проблема збереження національної ідентичності українців Канади в ХХІ ст”. *Україна – Канада: матеріали I Міжнародного науково-практичного конгресу з канадознавства*, Луцьк, 21–24 червня.
- Кондрашевська, Юлія. 2015. “Національно-культурні здобутки українців Канади”. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія : Історичні науки* 23: 204–208.
- Марунчак, Михайло. 1991. *Історія українців Канади*. Вінніпег. Т. 1.
- Пелещин, Андрій, Тетяна Білушак. 2016. “Інтернет-джерела як засіб використання інформації для джерелознавців”. *Сумський історико-архівний журнал* XXVI: 16–24.
- Савчук, Степан, Юрій Мулик-Луцик. 1985. *Історія української греко-православної церкви в Канаді*. Т. 2: Період зародження ідеї існування Української греко-православної церкви в Канаді. Вінніпег: “Екклесія”.
- Самчук, Улас. 1969. “Десять творчих років “Пісні України” з Торонта”. *Молода Україна*: 14.
- Сидоренко, Наталія. 2000. “Українська таборова преса першої половини ХХ століття: проблеми національно-духовного самоствердження”. Дис. доктора філол. наук, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка.
- Сковронська, Ірина. 2016. “Українська еміграційна преса США і Канади як чинник утвердження української державності”. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”: Юридичні науки* 850: 361–366.
- Телегуз, І., Мегей, А. 2018. “Українці в роки Першої світової війни та Української революції на сторінках діаспорної періодичної преси Канади та США”. *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: науковий вісник* 132 (5): 37–41.
- Український тижневик “Міст” / Новини для українців у всьому світі*. 2020. <http://meest-online.com/>.
- Українці у Канаді* / Посольство України в Канаді. 2020. <https://canada.mfa.gov.ua/posolstvo/118-ukrajinci-u-kanadi>.
- AUUC – Association of United Ukrainian Canadians. 2020. <http://www.auuc.ca/press.htm>.

- Bilushchak, Tetiana, Andriy Peleshchvshvn, Solomia Albota. 2018. "Using information and communication capacity of media for the electronic archive formation process to promote historical and cultural heritage of the Ukrainian diaspora in Canada". *Ukraine-Canada: Modern Scientific Studies: collective monograph* (in three books) 3: 13–33. Lutsk: Vezha-Druk.
- Bilushchak, Tetiana, Andriy Peleshchvshyn. 2018. "The media's capacity as archives and primary sources to promote historical and cultural heritage of the Ukrainian diaspora in Canada". *Ukraine – Canada: the Materials of the First International Scholarly and Practical Congress on Canadian Studies*. Lutsk. June 21–24.
- Dobrovol'ska, Viktorva, Zhanna Myna, and Tetiana Bilushchak. 2019. "Information research resources of the historical and cultural sphere on the Internet". *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* 2: 365–370.
- Forum TV. 2020. Accessed March 25, 2020. <http://forumtv.ca/>.
- Hirina, Tetiana. 2018. "Ukrainian language and songs played on the radio in order to guard and preserve one's own code in emigration". *Образ* 2 (28): 85–91.
- Homepage – Ukrainian Echo. 2020. <http://www.homin.ca/index.php/lang/ua>.
- Marunchak, Michael. 1982. *The Ukrainian Canadians: a History*. Winnipeg: Ukrainian Academy of Arts and Sciences (UVAN).
- Nash Holos Home – Nash Holos Ukrainian Roots Radio. 2020. <https://www.nashholos.com/>.
- Nasha Doroha – The Ukrainian Catholic Women's League of Canada. 2020. <http://www.ucwlc.ca/nasha-doroha/>.
- New Pathway Ukrainian News, Ukrainian-Canadian News Portal. 2020. <https://www.newpathway.ca/?lang=uk>.
- Razom Magazine. 2020. razom.media/razom-magazine/.
- Soloway Travel. 2020. <http://www.solowaytravel.com/magazine/index.html>.
- The Ukrainian Voice. 2020. <http://www.ukrvoice.ca/>.
- Ukrainian Profile – Ottawa. 2020. <https://www.rogerstv.com/show?lid=12&rid=4&sid=2740&cdate=4/5/2009>.
- Ukrainian Time Radio Program, Montreal, Canada. 2020. <http://www.ukrainiantime.com/>.
- Vintoniv, Khrystyna. 2013. "The Ukrainian Documentary Heritage in Canadian Virtual Space: Digital Exhibitions, Encyclopedias and Databases". *European Researcher: International Multidisciplinary Journal* 59 (9–2): 2278–2283.
- Visnyk – Ukrainian Orthodox Church of Canada (UOCC). 2020. <https://uocc.ca/visnyk/#1533365137360-97f15fe4-f0eb>.

For too many years, the perpetrators of the Holodomor denied its existence and hid the full extent of the unspeakable suffering from the international community. It falls to each one of us to ensure their stories are never erased.

Justin Trudeau

Осмислення Голодомору 1932–1933 рр. медіапростором української діаспори Канади

ОЛЕНА КОШЕЛЮК, НАТАЛІЯ БЛАГОВІРНА

Тема Голодомору є визначальною для української спільноти не лише з огляду на потребу осмислення спільного минулого, а й через те, що, попри майже тридцятирічний спільний досвід буття у форматі незалежної держави, до сих пір не згасли спроби конвертувати тему в конфліктність. Комунікативний досвід наративної мапи Голодомору сучасної України немов розгалужується на загальний сюжет, де Голодомор 1932–1933 рр. визнано геноцидом проти українців (як в українському контексті, так і міжнародному, що підтверджено позицією світових держав-партнерів) та додаткові сюжетні лінії (маніпулятивно творені найперше неоімперською

ідеологією Російської Федерації та інтерпретаційно множені безпосередньо медійним простором, узалежненим від позиції власників). Ця інформаційна багатошаровість розпочалася ще в період “інформаційної блокади”, коли Радянський Союз заперечував факт Голодомору, виставляючи захисні наративні декорації, а також інформаційно блокуючи тему. Комунікативний досвід повідомлень того часу був розрахований на творення вигаданого образу заможної та відповідальної монокультурної країни й промовляв історіями не лише вітчизняних масмедіа, а й запрошених закордонних журналістів. Прагнення диктаторського режиму контролювати населення означало необхідність контролювати не лише дослідницькі проекти, а й масові практики текстотворення.

У сучасних умовах активної фази гібридної війни, коли інструменти конвенційної (традиційної) війни синхронно поєднують інформаційні інструменти, спроби країни-агресора максимально спрямовані на те, щоб дестабілізувати внутрішню ситуацію в Україні. Російська Федерація як спадкоємиця імперських традицій у новітній період спрямовує значні зусилля на творення інформаційного спаму: чи то маніпулятивно інтерпретуючи тему Голодомору, чи то вириваючи окремі факти з контексту подієвої карти для того, щоб заплутати, підірвати спільне бачення трагічних подій 1932–1933 рр. й зберегти контроль над колективною пам’яттю, відповідно й надалі визначаючи ідентичність тих, на кого спрямовано цей інфопотік. Визнаючи раціональність взаємозумовленості між сприйняттям минулого і теперішнього (Коннертон 2004, 16), варто наголосити, що масово трансльовані повідомлення мають віральний потенціал, здатний корегувати традиційний суспільний образ подій минулого, колективні уявлення та колективну пам’ять. Потенційні наслідки можуть спровокувати викривлення понять, змінюючи їх сприйняття сучасниками, чинити кумулятивний психологічний вплив, як на населення України, так і на

керівництво держави у прийнятті важливих стратегічних рішень, й навіть підірвати міжнародну згуртованість.

Зрештою, будь-яка спільнота формує колективний досвід, розповідаючи історії, які визначають простір довкола. Академічний світ усвідомлює, яку визначальну роль у її творенні та підтриманні відіграють масмедіа. Щоденна взаємодія з масовими практиками поширення повідомлень, їх доступність та розмаїття не лише забезпечують функцію інформування, а й навіюють відчуття поінформованості, що позбавляє захисних бар'єрів та прагнення до критичного осмислення дійсності, може спровокувати розбіжності між історичною пам'яттю, викликані чи то замовчуванням, чи то різноваріантістю транслювання повідомлень, чи то маніпулятивністю контекстуальних паралелей. Німецький філософ Й. Рюзен акцентує на наративних абрєвіатурах, які здатні комунікативно розвинути у розповідь. Голодомор розгортає в площину єдиного смислового простору історичну епоху тоталітарної практики, тож важливо протидіяти спробі викривити сприйняття історичних подій, зокрема перманентно комунікативно вибудовуючи асоціативний зв'язок Голодомору із міжнародними злочинами та геноцидальною історією, водночас ведучи пошук нових та дієвих способів оповіді.

Цікавий спосіб роботи з болісною пам'яттю через імплементацію історичних сюжетів у сучасне життя як намагання активувати переінтерпретацію панівних наративів описує О. Довгополова. Дослідниця акцентує увагу на можливості розгорнути травматичні події минулого через унаочнення т. зв. “отруєних пейзажів” – локацій, які стали мовчазними свідками трагічних подій, “щоби пробудити інфангильну свідомість сучасної людини”. Вона наводить приклад: “Білоруський художник Александр Михалкович у межах проекту «Примусити інтернет пам'ятати про Голокост» завантажив у найпопулярніші картографічні сервіси (“Google Earth”, “Panoramio”, “Foursquare”) світлини масових убивств у Латвії під час Другої світової, щоб

туристи, розглядаючи мальовничі місцини, не могли оминати їхнього страшного минулого. Так він прагнув зіткнути пам'ять і комерційну культуру, яка вдає, начебто пропонує цілковито невинні локації” (Довгополова 2020). Звісно, подібний досвід не може бути скопійований, кожний спосіб виголошення історії повинен бути унікальним та специфічним, однак задумуватися над розширенням інструментів важливо.

Натомість дослідниця Г. Качур акцентує увагу на ще одному новітньому способі розповісти травматичну історію – це прожити її у словесній грі, для прикладу вона проаналізувала гру “Світ Темряви”, яка занурює у реалії Голокосту. Очевидно, така форма дозволяє подолати “затьмареність” подій для реципієнта. Врешті, щоб збагнути феномен свідомості катів, важливо не лише знати реальність, а й спробувати вкорінитися в їх свідомість. Розробники гри в правилах та передмові зауважують, що гра не є терапевтичною практикою, всі трансформації відбуватимуться з персонажами гри, а не з реальними учасниками. Очевидно, така дотикова практика повинна додати пізнанню динаміки, а її гравцям дозволити відчутти згуртованість під час моделювання процесу набуття спільного досвіду. “Те, чого ми не осмислюємо, – зазначає Г. Качур, – отримує над нами владу й має шанси повторюватися знов і знов. Тому історії мають бути розказані – тими мовами й тими засобами, якими їх почують” (Качур 2020).

Загалом історіографія Голодомору років незалежності України збагачена багатьма дослідженнями. Більшість дослідників визнають, що ця тема має об'єднувальний потенціал для нації: “...українців об'єднує пам'ять про Голодомор. Це цікавий феномен... Він, зокрема, пояснює, чому у нас Сталін є антигероєм. Якщо в Росії його сприймають як ефективного менеджера, що підняв країну з колін і переміг Гітлера, в Україні він асоціюється передусім з людиною, яка відповідальна за смерть мільйонів українців” (Грицак 2018, 176). “Так побудована людська психіка, що поразки і трагедії об'єднують більше, ніж перемоги. Це ж саме бачимо в українському випадку: жертви

об'єднують більше, ніж герої. Тому ми згоджуємося між собою щодо Голодомору, але не згоджуємося щодо Бандери” (Грицак 2018, 180). Осмислення транспоколінневих травм через їх перманентну актуалізацію дозволяє нації пізнавати себе, долати історичні розбіжності й фокусуватися на майбутньому.

В. В'ятрович одним із перших ввів поняття Голодомору в контекст інформаційних воєн, акцентуючи увагу на потребі проговорювати історію: “Дисиденти Радянського Союзу, серед яких українці такі як Василь Стус та Євген Сверстюк, несли правду про те, що відбувалося за залізною завісою. Саме такі люди, покликані правдою, врешті стали тими, хто не допустив остаточної втрати свободи. Вони не були першими і не стали останніми. Ще під час Голодомору журналісти Малколм Маггерідж та Гарет Джонс публікували страшні факти про штучний голод в Україні. Пізніше тисячі українців, які після Другої світової війни вирвалися з імперії зла, невтомно, кожен у свій спосіб та сили, розповідали Європі, Америці, Австралії, Африці та Азії про невідомий геноцид – Голодомор. Їм на допомогу прийшли сміливі історики та чесні журналісти, відповідальні політики. Врешті, цими зусиллями СРСР змушений був визнати факт голоду ще за свого існування” (В'ятрович 2015). В умовах, коли зусилля радянської тоталітарної системи були спрямовані на те, щоб приховати чи знищити первинні джерела, де містилася будь-яка інформація про Голодомор, чи могла б слугувати доказом (як-от дані перепису, акти громадянського стану, існувала реальна практика не фіксувати смерть дітей до одного року та ін.), їм активно протистояли кампанії відновлення пам'яті, ініційовані українською діаспорою (на початку 1980-х рр., приурочені 50-й річниці Голодомору). Публічні виступи громадських організацій, істориків, політиків та журналістів урешті зруйнували інформаційну блокаду й закріпили в колективній пам'яті сприйняття Голодомору як геноциду проти українців (В'ятрович 2011). Дієвим аргументом у медіавійні між КГБ та українською еміграцією було залучення

очевидців Голодомору, які підсилювали публічні репрезентації особистими та родинними спогадами. Множинність оповідей героїв, розмаїття етнокультурних рис, мовлення якнайкраще підтверджували факт Голодомору, доводили, що історичне минуле України та її народу є унікальним явищем, аж ніяк не тотожним із російським контекстом, викликали співпереживання.

У виробленні ставлення до тієї чи тієї події, коли досвіди різних культур змішувалися імперською практикою, сучасники й майбутні покоління орієнтуються й надалі орієнтуватимуться, опираючись на зафіксований комунікативний досвід очевидців, їхні задокументовані свідчення, тож рефлекс державного самозбереження спонукає не лише проговорювати минуле, а й акцентувати, підкреслювати. Врешті розказані історії мають сенс не лише з огляду на їх потенціал впливати на інших, а й з огляду на їх самодостатність. Виголошена чи зафіксована на письмі історія потенційно впливає вже на свого творця. В. Франкл, переживши жахіття концентраційного табору, так окреслив власне мотивування витривати: “Коли мене забирали до концентраційного табору в Освенцимі, то знищили рукопис книжки, готовий до друку! Очевидно, моє глибоке прагнення написати цю книжку заново допомогло мені пережити табірне страхіття. Наприклад, захворівши на тиф, я записував на клаптиках паперу чимало нотаток, які мали допомогти мені відновити рукопис, коли настане день визволення. Я впевнений, що саме прагнення відтворити втрачений рукопис тримало мене при житті у тьмяному бараку баварського концентраційного табору” (Франкл 2016, 114). Тож певною мірою розказана (усно чи в тексті) індивідуальна травматична історія справляє терапевтичний ефект, як на самого оповідача, так і на тих, на кого вона спрямована.

Наратив офіційного радянського тлумачення подій спровокував продовження маніпуляцій довкола Голодомору і в пострадянську епоху. Певні політичні сили всередині України з

електоральною метою, підтримані деструктивними зовнішніми впливами, свідомо та активно продовжували транслювати версію національного минулого, зафіксовану в офіційному радянському дискурсі. Медіа і собі ставали не лише майданчиками публічних обговорень, а часто підтримували позицію власників, вводячи такий погляд на минуле України загалом, зокрема й на Голодомор у площину дискусій. Окремі елементи неоімперської ідеології, імплементовані в медійний простір 2011 р., проаналізував медіаексперт О. Довженко, акцентуючи на тому, що тенденційне висвітлення Голодомору відбувається через зміщення акцентів та маніпулювання контекстом. Так, переходячи від Голодомору до наступної теми в тижневому випуску, телеведуча Алла Мазур після “матеріалу Оксани Солодовник, у якому йшлося про дитячі притулки для голодних дітей у 32–33 роках, ... сказала: «І сучасний голодомор може стати реальністю. Бо головне своє багатство – землю – Україна незабаром може втратити. Український чорнозем – найкращий у світі родючий ґрунт під час Другої світової ешелонами вивозили до Німеччини. Нині нацистський досвід успішно переймає вітчизняний бізнес?». Чи свідомо Алла Мазур уподібнилася комуністам, які, дискутуючи про відповідальність за Голодомор 32–33 років, проводять маніпулятивну паралель – мовляв, за двадцять років незалежності населення України зменшилося на шість мільйонів, то це хіба не голодомор?” (Довженко 2011). Перманентне маніпулювання національним минулим через ототожнення поняття “Голодомор” зі щоденною людською потребою в їжі, свідомо імплементація асоціативного зв’язку “фашизм / нацизм” із діями всередині країни, штучна актуалізація понять “Малоросія”, “Новоросія”, “русский мир” були спрямовані на розхитування ситуації, позиції українців. Завдяки активним академічним дослідженням, їх виголошенню в медіа сприйняття Голодомору як геноциду всередині самої країни зростало, що засвідчують дані, оприлюднені в 2016 р. соціологічною групою “Рейтинг”. Так, якщо впродовж

2010–2012 рр. Голодомор 1932–1933 рр. ідентифікували як геноцид близько 60 % українців, то у 2014 р. їх кількість уже становила 72 %, у 2015 р. – 80 %, у 2016 р. – 72 % українців. Уже сам факт можливих коливань у сприйнятті актуалізує потребу акумувати зусилля на якомога ширшій фіксації свідчень очевидців, віднайденні та систематизації документів та ін. й водночас донесенні цих даних до найширшої аудиторії. Саме тому фіксація свідчень очевидців, що пережили Голодомор, незмінно має важливе значення. Множинність таких оповідей, розгортаючи те ж саме концептуальне поле, дефініює комунікативний простір, аргументує їх істинність. Оповідаючи власні історії, автори-очевидці, які переважно не знають один одного, самі про це не здогадуючись, спілітають індивідуальне в колективне і доказове. У контексті спланованої інформаційної війни, спрямованої проти національної ідентичності, тема Голодомору в Україні і по сьогодні є найбільш актуальною не тільки з історичної, а й комунікаційної площин.

Розуміючи важливість донесення інформаційного послугу Голодомору до масової аудиторії як трагічного суспільного досвіду в нерозривній єдності із залученням свідчень очевидців, їх індивідуальним досвідом і пам'яттю, інформаційний ресурс Українсько-канадського конгресу “Голодомор. Український голод-геноцид 1932–33” (Holodomor. Ukrainian Famine-Genocide 1932–33) зібрав історії тих, хто пережив трагедію. Комунікативний дискурс ресурсу особливо цінний не лише з огляду на факти, трансльовані мультикультурній аудиторії, а й через спосіб подання, емоційну складову, адже дозволяє їх інтерпретування сучасниками. Прищільне дослідження ресурсу спрямоване на виокремлення тих моментів, які могли бути корисними в контексті спільного українсько-канадського усвідомлення трагедії 1932–1933 рр., уточненні та виробленні рекомендацій щодо ефективного структурування матеріалів, дизайну та ін.

Виголошена мета ресурсу, візуально підтримана символікою: “На цих сторінках жертви Голодомору, які живуть у Канаді, розповідають свої історії. Вони діляться своїм досвідом у той жахливий час в історії з надією наблизити нас до розуміння цього часто забутого злочиння” (Holodomor). Фронтпейдж, окрім власне рубрик сайту, задіює символічні зображення, віральність яких підтримана кольоровим рішенням. Символіка колосків пшениці, обпалених вогнем і перев’язаних чорною стрічкою, відсилає до кількох смислів: по-перше, це нагадування про те, що Голодомор в Україні був штучним, навмисним, спрямованим на винищення української нації; по-друге, нагадування про врожайність зернових і родючість українських земель укотре вказує, що добробут нації залежить від політики держави; по-третє, чорна стрічка і чорні колоски – вказівка на трагічність і велику кількість смертей. Кольори – чорний, коричневий, жовтий – також символічні й налаштовують на відповідне сприймання. Символіка числа 5 (саме стільки колосків в емблемі) нагадує про т. зв. закон “про 5 колосків”. Дизайн, що задіює емоційність, водночас неперевантажений.

Наративи, трансльовані ресурсом, мають виняткове суспільне значення, адже це задокументовані історії, у яких віддзеркалені понівечені долі, страждання, вони акумулюють емоції. Для врівноваження сприйняття свідчення розгортаються в адаптивному структуруванні. Це забезпечує легкість пошуку, простоту та швидкість віднайдення інформації. Загалом інформація на сайті “Голодомор. Український голод-геноцид 1932–33” структурована в межах дев’яти рубрик. Вони мають короткі назви, слугують навігацією для відвідувачів й забезпечують повноту інформації та зворотній зв’язок: “Home” (“Домашня сторінка”), “About the Holodomor” (“Про голодомор”), “Genocide” (“Геноцид”), “Survivors” (“Ті, що вижили”), “Canadians commemorate” (“Канадці вшановують пам’ять”), “Educational Resources” (“Освітні ресурси”), “Share your story” (“Пошир свою історію”), “Commemorative Pin”

(“Пам’ятний знак”), “Contact Us” (“Сконтакуйте з нами”). Коли відкривається та чи інша сторінка, заголовкові слова часто мають розширений вигляд. У них можуть не співпадати заголовкові фрази або ж доєднуються додаткові пояснення, розширення значень окремих слів, тобто вводяться підзаголовки. І це виправдано можливістю уточнення фокусу майбутньої розповіді. Наприклад: рубрики “Survivors” (“Ті, що вижили”) у навігації та відповідний заголовок на власне сторінці рубрики “Holodomor Survivors tell their Stories” (“Ті, що вижили після Голодомору, розповідають свої історії”). Заголовковий комплекс має розширення та уточнення, зокрема в підзаголовку йдеться про те, що свідки оповідатимуть свої історії. Також рубрика “Canadians commemorate” (“Канадці вшановують пам’ять”) на сторінці переходу має підзаголовок, який доповнено офіційним визнанням державою Канада Голодомору і веденням відповідної політики: “Canadians commemorate. Canada recognizes genocide; proclaims Holodomor Remembrance Day” (“Канадці вшановують пам’ять. Канада визнає Геноцид; оголошує Голодомор Днем пам’яті”). Рубрика, яка закликає поділитися власними історіями про Голодомор, теж дещо видозмінена: із “Share your story” (“Пошир свою історію”) на основній вкладці до “Holodomor in Ukraine. Share your story” (“Голодомор в Україні. Пошир свою історію”) при переході. Зрозуміло, що таке уточнення покликано найперше акцентуванням на тому, що розповіді власного досвіду повинні бути пов’язані з Голодомором. Творці ресурсу наголошують, що створюють реєстр подібних історій, чим власне акцентують на потребі дотримувати документальної точності. Ресурс дозволяє не лише зафіксувати історії очевидців, він стає майданчиком, де промовляють автори, які переважно не знайомі, вони знаходять один одного, своїми свідченнями доповнюють досвіди та спогади один одного. Цей вузол їхніх історій-перегуків, тотожностей повторюваної теми розгортає потенціал системності, зчіплюючи індивідуальні спогади в логічний ланцюг суджень і висловлювань ймовірно забутого й по-новому

віднайденого минулого. Цей індивідуальний сторітеллінг – особливий, він просякнутий інтерпретаціями, власними відчуттями подій, які відбулися з героями пів століття чи й більше тому. З огляду на це важливо зосередитися на унікальних моментах, проаналізувати, на чому, власне, зупинилася пам’ять, що постало ключовим у цих оповідах, у контексті яких деталей і водночас відчуттів відбувається інтерпретація подій 1932–33 рр. в Україні. Щоб зробити аналіз рельєфнішим, спробуємо порівняти історії канадських українців, виголошених на порталі Українсько-канадського конгресу “Голодомор. Український голод-геноцид 1932–33”, з історіями-свідченнями українців, які залишилися в Україні. Розповіді останніх розміщено на сайті Музею Голодомору у вкладці “Свідчення” (Музей Голодомору). Всі вони сповнені трагізму – це невід’ємний складник усіх оповідей. Цей денотат є повсюдно, у кожній історії.

Сайт Українсько-канадського конгресу “Голодомор. Український голод-геноцид 1932–33” зібрав та задокументував історії очевидців, які торкаються лише 1932–33 рр. (60 історій українців, які переїхали до Канади), натомість сайт Музею Голодомору подає свідчення про масовий штучний голод різних періодів: 1921–23 рр. (одне свідчення), Голодомор-геноцид 1932–33 рр. (316 свідчень) та масовий штучний голод 1946–47 рр. (35 свідчень).

Український онлайн-ресурс Музею Голодомору всі свідчення прив’язує до інтерактивної карти України, надає можливість пошуку за ключовими словами, тегами, назвою населеного пункту, області, за прізвищем, а також доєднує пошук пов’язаних медіаматеріалів, зокрема відеосвідчень, аудіосвідчень або ж фотографій. Це має свої переваги, коли потрібно зорієнтуватися на якийсь конкретний відгук із певної території (області, міста, села) чи знайти потрібний дискурс. На порталі українського Музею Голодомору групування, розміщення історій очевидців трагедії 1932–33 рр. опосередковано вказує на інтерпретацію можливих запитів аудиторії. Використання інтерактивних мап,

фото, відеосвідчень тільки додає візуального супроводу. До речі, на сайті Українсько-канадського конгресу “Голодомор. Український голод-геноцид 1932–33” усі 60 свідчень представлені у відеоформаті.

Оповідь респондентів починає розгортатися з опису голодних років. Майже у всіх спогадах початок Голодомору накладено на згадки про заможне життя до Голодомору, і це дуже важливо, адже посилюють усвідомлення, що жахливі обставини було спровоковано радянською владою штучно, Голодомор не був наслідком якихось некерованих катаклізмів чи неврожаїв, натомість зумисно політично викликаним, навмисно поширеним. До 1932–1933 рр. родини очевидців (які зазвичай були численні) працювали на землі, мали у власності землю, господарство, коней, кіз, курей, інших домашніх тварин. Про це дізнаємося з розповіді Олесандри Рудь із с. Горбачі Чернігівської області: *“Жили ми в селі Горбачі Бобровицького району. Сім’я наша була з 12 чоловік <...> Мали 9 десятин землі, коня, корову, поросят, десяток овець. Колилюдей почали заманювать у колгосп, батько не хотів іти, і нашу сім’ю називали одноосібниками або куркулями”* (Рудь). Ось ще одне свідчення про те, що українські родини до Голодомору мали угіддя і коней, якими обробляли землю, гарне господарство. Записи, надані Мотроною Богатиренко з с. Шамраївка Київської області, дозволяють зафіксувати те, як жили селяни: *“Батько й дядько Денис, брат його, не йшли в колгосп, у них були свої коні, своє поле обробляли і все. Але настав такий момент, що вже не в змозі обробить землю через те, що забирали коней. І в батька забрали коней у колгосп, і батько, щоб могли обробить, половину землі – 2 гектари оддав у колгосп, а половину оставив. От вони і обробляли все”* (Богатиренко).

Заможність українських родин не стала умовою та перспективою для розвитку, навіть більше, свідчення й документи доводять зворотне – всі дії були спрямовані на свідоме штучне винищення українців. Рафал Лемкін, який уперше

пов'язав Голодомор із “геноцидом”, писав: “Третя частина радянського плану була спрямована на хліборобів, велику масу незалежних селян, які є сховищем традиції, народної творчості та музики, національної мови та літератури, національного духу, України. Зброя, застосована проти цього, мабуть, найстрашніша з усіх, – голод” (Lemkin).

Медіаресурси подають детальні спогади й про те, як забирали продукти, зерно, й про відчуття, про страх, який переживали очевидці. Ось історія Люби Качмарської, яка мешкала у с. Старосілля Черкаської області (Україна), а з 1948 року в м. Гамільтон, Онтаріо (Канада), оприлюднена на сайті “Голодомор. Український голод-геноцид 1932–33”: *“Все знищили. Де мама ховала насіння, щоб на другий рік садить, то те позабирали /.../ Як вони нас грабували, то вони ходили з різними палками і стукали по всьому, де була яка будова, стукали по підлозі, щоб не було шось де заховане”* (Kachmarska). У цитованому відеоспогаді кілька разів вжито слово “грабували”, така рефлексія не випадкова, оскільки відображає ставлення респондентки до того, що відбувалося. Інтерпретація й оцінка подій героїнею підтверджена й іншими джерелами. Як зауважує Олександр Дж. Мотиль, “було насильно забрано надзвичайну кількість зерна; іноді все це було просто конфісковано <...> нічого не було зроблено для зменшення голоду селян. Голод був неминучим. Померли мільйони селян, спалахнув канібалізм, а селянство, особливо українське селянство, яке на той час було ядром української нації, було розтрошене” (Motyl). В іншому свідченні (Віри Юпченко з с. Вороньки Чернігівської області) спогади про те, що забирали все, навіть те, що намагалися приховати у дитячій колісці: *“В мене був брат з 30-го года, так я стояла на тому припечку і коліхала його. Уходять 5 чоловік, а може й 6, і оце долівку зрили тими залізними палками і кругом. Мати положила під подушечку в колісці квасолі у бабській сорочці в рукаві. І вони забрали цієї квасолі, і пошли”* (Юпченко).

Уявити трагічність ситуації можна з того, якими смисловими та емоційними елементами супроводжено наратив: іноді це слова з емоційно-зниженим семантичним забарвленням, як-от: “грабувати”, “забирати”, “відбирати”, “знищити”, “витягати”, “розкуркулювати”. Помітимо, що інколи з’являються специфічні назви типу “ревізія” або “буксіри”. В одному зі спогадів слово пояснено так: *“Буксірами називали людей, які ходили і забирали в людей все зерно, худобу”* (Рудь). Але то радше місцева назва, в інших свідченнях її немає, однак це вказує на додаткову знижену конотацію, закладену в людській свідомості, яку запам’ятовують, розповідаючи про життя в часи Голодомору. Крім цього, зрозуміло: за такими асоціаціями сховані особисті переживання. *“Розкуркулювали переважно ноччю, як люди полягали спати, приїжджають тоді”* (Shcherban), – згадує уродженка с. Сваров’є Київської області, жителька Канади Катерина Щербан. Тобто насправді люди боялися за власне життя, бо і вдень, і вночі могла неочікувано прийти біда: *“<...> більшістьво ноччю. <...> До нас приходили три рази. Перший – зерно забрали, другий – воза, плуга і коні, а на третій раз була перевірка, чи нічого не осталося”* (Терещук Павло Петрович). У розповідях зчитується страх, респонденти говорять із відчутним хвилюванням, болю, пригнічення, подекуди не стримуючи емоцій і сліз.

У відеоспогаді Віктора Роенка з с. Антонівка Київської області натрапляємо на таку оцінку характеристику історичної події: *“в 32-му році <...> сутенів був голод такий, що позбулися люди усього, що тільки мали. Приходили групи, на чолі з неукраїнцями <...> і забирали все, включно з капустою квашеною, огірками, чистили все. А пізніше знову і знову приходили і спеціальними жезлізними штрихами шукали кругом хати, клуні, і що найшли, те забирали. Це було таке страхіття”* (Roienko). Прикметно, про жахи Голодомору говорять не тільки жінки, а й чоловіки, не соромлячись цих відчуттів, переживання рівною мірою торкнулися всіх, хто став свідком тих лихоліть. Часто на

той момент оповідачі були дітьми, у пам'яті зафіксувалися найбільш жахливі моменти, розпач, безпорадність. Так, респондент Олексій Кривоніс із с. Савинці Чернігівської області не стримує сліз, оповідаючи про свій досвід: *“Тільки скажеш против кого-нібудь хоть слово, хто во власті – сразу ти враг народа і забрали! Все как миши молчали – боялися, боялися, потому шо ніхто не хотел іті в тюрьму!”* (Кривоніс)¹ Залякування були очевидними, майже усі респонденти про це згадують: *“Хто там спрашував документи, приходили та забирали. Хто ховав, робили обиск, якщо находили, тоді били і все забирали. Мали зброю”* (Терещук Павло Петрович). В іншому свідченні із с. Мельники Черкаської області теж ресструємо подібне, оповідач Іван Панченко розповідає емоційно: *“А то голодовка настояща! Їздять підводами (тоді ж машин не було) і все що є – картоплинка, квасолинка. Зайшла банда (це ж ці наші), ограбили, оставили, як той казав, на Божу волю. Діти кричать”* (Панченко)². Емоції, якими переповнюються історичні свідчення про Голодомор в Україні 1932–33 рр., відтворюють людське ставлення до подій, пояснюють тогочасні ситуації, політичні процеси, дають їм оцінку. У деяких оповідях прямо вказано винуватців штучного голоду в Україні 1932–33 рр. – Сталіна і його помічників на місцях, серед яких були й українці. *“То було сплановано, злочинним урядом було сплановано, тому шо кордони були закриті, не можна було виїхати з України. У Росії, в правдивій Росії голоду не було”* (Wasko), – засвідчує у відеоспогадах Василь Васко, уродженець с. Перятин Полтавської області, резидент м. Лондон у Канаді.

Винуватців голоду, до речі, викривають у свідченнях, розмічених як на канадському ресурсі, так і українському. Дехто намагається дати політичну оцінку сучасникам, наприклад, згадують ім'я комуніста П. Симоненка і його політичну маніпуляцію в радійному просторі: *“Якось ввечері по радіо йшла передача: виступали наші доблесні депутати, і вели мову про голодомор 1932–1933 рр. Комуніст П. М. Симоненко сказав: “То*

брехня, що на Україні голод був. Ніякого голоду не було, а якщо щось трохи й було, то тому, що не вродило”. І от оте «трохи» змусило замислити. А якщо не вродило, то навіщо забирати у людей до останньої крихти не лише хліб, який людина придбала на своєму клаптику землі сама (це ж не було колективне), а і бурячки, картоплю, зерно на сімена, навіть одержу, подушки. Залишали людей на голу, холодну й голодну смерть” (Білик). Про оцінку заперечень Голодомору знайдемо і в розміщеній на канадському сайті статті під назвою “Забутий геноцид” Еріка Марголіса, редактора “Sun National Media Canada”. Зокрема, наголошується, що “комуністи та ліві скрізь приєдналися до прикриття злочинів Сталіна <...> Офіційна лінія Комуністичної партії полягала в тому, що загибель мільйонів українців була просто нещасливим стихійним лихом, яке торкнулося й інших частин СРСР” (Margolis). І подібні заяви в очах західного світу пояснювали історичні події 1932–33 рр. в Україні, покладали відповідальність та Сталіна та його прибічників, також розвіювали міфи про те, що голоду не було. І це в той час, коли в Україні з’являлися побідні заперечні заяви, як-от від П. Симоненка. Історична справедливість і критична потреба правди роблять такі медійні ресурси, як-от “Голодомор. Український голод-геноцид 1932–33”, надзвичайно важливими і своєчасними, адже мають у собі потенціал протистояння елементам інформаційної війни, спрямованої проти України неоімперською політикою Російської Федерації.

Помічено, що респонденти під час інтерв’ювання на тему Голодомору для спеціалізованих медійних платформ невід’ємно пов’язують події з емоціями (переважно негативними), оскільки для них самих ця інтерпретація історії набуває послідовного перетворення від прийняття, усвідомлення емоцій своїх і чужих, цінності життя людини до сприймання політичної позиції українських владців уже в часи незалежної України. Заперечення очевидного факту штучного винищення українського населення голодом викликає нерозуміння, прагнення розповісти свій досвід,

заперечити тим, хто навмисно відгороджується від пам'яті й болю.

Що цікаво, подекуди медійний ресурс “Голодомор. Український голод-геноцид 1932–33” фіксує також і комічні емоції. Ці емоції у свідченнях майже не фігурують, найчастіше у пам'яті залишалися негатив, жахи, неприємні спогади про те, як вмирили їхні родичі чи сусіди, але в одному зі свідчень поміж іншими розгортається кумедна історія від Антоніни Вітрович, яка тепер проживає в м. Вінніпег (Канада). Зокрема, під час розповіді про те, як приходили відбирати збіжжя в їхньої родини, вона згадує історію на межі трагічного і комічного: *“Ховали де шо хто міг. І родичі з дому пішли і казали, шо прийдуть (така ревізія приходила <...> підвода їхала, забирали шо хто мав, забирали, кидали все), але діти сами вдома були, мали песика і песик сидів під столом і якраз там на ті ямі, де то родичі поховали то всьо. Прийшли питаються, мама-тато вдома? Не, немає, ми не знаю де. А тато-мама мали десь шось положили? Не, ми нічого не маємо, нічого не знаємо. А той маленький сидить, ножками волоче, там, каже, в собачки під хвостом. А собачка сиділа там якраз, вони посміялися. А собачка якраз сиділа, якби собачку були зігнали, то були би знайшли”* (Witrowych). Респондентка Антоніна Вітрович чи не єдина, яка посміхається під час запису відео. І ці емоції непідробні, щирі, вони насправді дуже цінні, бо вони показують, що попри усі негативні і страшні речі було також і щось позитивно-анекдотичне особисто для цієї людини, вони мимохіть є ще одним доказом правдивості. Цей спогад особливо цінний, бо виводить на рефлексію про можливість пережити ті страшні події, осмислити, запобігти чомусь подібному в минулому, розкодовує амбівалентні емоції.

Історична колективна пам'ять складається з калейдоскопу пам'яті тих, хто має можливість про це говорити після трагедій, розстрілів, голоду і боротьби. Медіаресурси на кшталт сайтів Музею Голодомору чи Українсько-канадського конгресу “Голодомор. Український голод-геноцид 1932–33” якраз є тими

платформами, які цю пам'ять намагаються повернути в український і світовий інформаційний простір, очистити від спекуляцій, прихованих фактів, применшення ваги злодіянь або знецінення. Це видається можливим тільки тоді, коли будуть укладені єдині реєстри свідчень, оприлюднені записи всіх свідків, коли перестануть ховати факти і мовчати про це.

“Коли я зачала до школи ходити, мовчали, ніхто нічого не говорив, бо невільно було говорити. І мама все каже: «Нічого не говоріть!»” (Kaspryk), – пригадує одна з респонденток. Ця настанова була актуальною протягом усього радянського періоду, люди боялися, наказували один одному і дітям не розповідати нікому і нічого про те, що відбувалося насправді в ті страшні роки. Роки замовчування, переселення, знецінення історичного минулого і неможливості вільно про це оповідати мали свої наслідки. На жаль, живих свідків сьогодні стає все менше, маніпуляцій дедалі більше, саме тому завданням кожного свідомого українця у всьому світі є зберегти і донести історичну пам'ять до прийдешніх поколінь.

Існування теки подібних свідчень про Голодомор 1932–33 рр. потрібне для встановлення правдивої історії без прикрас, для відновлення національного духу і цінності людського життя. Можливість не двозначних, а правдивих інтерпретацій усіма доступними комунікаційними шляхами дозволить ефективно протистояти неоімперській політиці Російської Федерації, яка, маніпулятивно заперечуючи унікальність української історії, водночас використовує це для виправдання своєї агресивної завойовницької політики. Задіяність медіасектору, здатного аргументовано протистояти таким маніпуляціям, висвітлюючи правдиві факти. Особливо цінними є зусилля канадських медій, які, здійснюючи оцінку діяльності радянського уряду в 1930-х рр. і поширюючи стійку позицію на новітніх онлайн-ресурсах, водночас ефективно протидіють спробам переписати минуле. Так, редактор Ерік Марголіс зауважує: “визнання Канадою цього історичного злочину важливо з двох причин. По-перше, Канада –

одна з найповажніших країн світу. Її визнання Голодомору буде почуте по всьому світу. По-друге, ностальгія за Сталіним наростає в сьгоднішній Росії. Його пам'ять і політика реабілітуються. Росіянам необхідно нагадати про його злочини та панування терору” (Margolis). З огляду на це мультимедійний наратив в інформаційному просторі світового масштабу здатен актуалізувати насильницьку політику радянської влади, ідентифікувати антиукраїнські сенси і, головне, дати можливість осмислення та інтерпретації національної історії як відрубної від російської масовою аудиторією.

Подібні медійні проекти стають осередками досліджень, акумульованим бібліотечним порталом, новинним тематичним ресурсом національної історичної теми. Зусилля, спрямовані на наповнення сайту та комунікаційну взаємодію, допомагають зібрати суспільно важливу інформацію – свідчення очевидців Голодомору, які виїхали до інших держав, зокрема Канади, все ще пам'ятають і готові поділитися власними історіями. Водночас канадський ресурс не має надзвичайно розгалуженої навігації (рубрикації), при цьому зберігає чітку структуру і завжди зрозуміло, яку інформацію шукати. Назви рубрик часто доповнено підзаголовками, які уточнюють, розширюють чи інтерпретують основний виклад. Цінним є створення відеоархівів, а також їх частковий переклад із української на англійську, розшифрування, доповнення редакторськими поясненнями, що робить свідчення доступними й англомовній аудиторії. Архіви створено в одному стилі, що посилює впорядкованість та полегшує сприйняття. Відеозаписи доповнені анотаціями, коротким описом того, про що розповідатиме черговий свідок. Це дозволяє швидше зорієнтуватися й обрати потрібний контент. Відповідний вірвальний контент у поєднанні з глибокою символікою сприяють осмисленню національної пам'яті, виробленню стійких асоціацій. Подібні спеціалізовані сайти на зразок ресурсу Українсько-канадського конгресу “Голодомор. Український голод-геноцид 1932–33” є

беззаперечно дієвим інструментом донесення правдивої інформації в динамічному медійному просторі, здатним допомогти молодому поколінню усвідомити важливість осмилення травматичної пам'яті загалом, Голодомору 1932–1933 рр. зокрема. Спільнотний простір українства вибудовується й завдяки індивідуальним візуальним історіям, розгорнутим завдяки світлинам, відеоконтенту. Фіксуючи візуальні історії, світлини ефективно зчитує масова аудиторія, одночасно формують стійкі промовисті свідчення-символи.

Історія Голодомору, розказана зокрема в життєписах, через належне осмилення здатна допомогти сучасному людству налагодити взаємодію на одному з ключових вимірів – спільнотному. Кожна етнічна група в загальній динаміці історичного розвитку формується як громада, яка виписує норми співжиття, творить авторитетні звичаї, формує правовий кодекс, врешті вибудовує досвід, який привносить щось нове у світовий порядок. Цей артикульований простір вписує кожну локальну громаду у світовий контекст й одночасно визначає правила співтривання. Травматична пам'ять акумулює в собі об'єднувальний потенціал, здатний допомогти творити ефективний діалог.

“Білик Ксенія Гнатівна”. *Свідчення про Голодомор-геноцид 1932–1933*.
<https://map.memorialholodomor.org.ua/testimony/bilyk-kseniya-gnativna-1929-r-n/>.

“Богатиренко Мотрона Тарасівна”. *Свідчення про Голодомор-геноцид 1932–1933*.

<https://map.memorialholodomor.org.ua/testimony/bogatyrenko-motrona-tarasivna-1935-r-n/>.

В'ятрович, В. 2015. *Спротив геноциду. Книга-каталог виставки / Український інститут національної пам'яті*. Львів–Київ: Часопис.
<https://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/sprotivgenocydu.pdf>.

В'ятрович, В. *Против інформаційної блокади довкола Голодомору*.
<http://incognita.day.kyiv.ua/proriv-informacijnoy-i-blokadi-dovkola-golodomoru.html>.

Грицак, Я. 2018. “Історія”. У *Як зробити Україну успішною. Серія розмов*, за ред. М. Давидюка. Київ: Смолоскип, 2018.

- Довженко, О. 2011. «...але про це ми говорити не будемо». *Детектор медіа*. <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/164784/2011-12-01-ale-pro-tse-mi-govoriti-ne-budemo/>.
- Довполова, О. 2020. “П’ятдесят шарів пам’яті”. *Verbum* 76. <https://www.verbum.com.ua/04/2020/working-with-memory/fifty-layers-of-memory/>.
- Качур, Г. 2020. “Розповідати трагедію: історична пам’ять у словесних іграх”. *Verbum* 76. <https://www.verbum.com.ua/04/2020/working-with-memory/memory-in-games/>.
- Коннертон, П. 2004. *Як суспільства пам’ятають*. Київ: Ніка-центр.
- “Кривоніс Олексій Остапович”. *Свідчення про Голодомор-геноцид 1932–1933*. <https://map.memorialholodomor.org.ua/testimony/kryvonis-oleksij-ostapovych-1926-r-n/>.
- Кулик, В. “Змагання пам’ятей у соціальних мережах: українські та українсько-російські дискусії про радянську владу та антирадянський опір”. *Україна moderna*. <http://uamoderna.com/demontazh-ramyati/kulyk-competing-memory-fb>.
- Мідтун Ганс, Петтер. *Битва умів. Гібридна війна – це вплив на людей, з метою підвести їх до свідомого чи несвідомого вибору, корисного для агресора*. <https://texty.org.ua/articles/101043/bytva-umiv-gibrydna-vijna-ce-vplyv-na-lyudej-z-metoyu-pidvesty-yih-do-svidomoho-chy-nesvidomoho-vyboru-korysnoho-dlya-ahresora/>.
- Музей Голодомору. Свідчення. <https://map.memorialholodomor.org.ua/golodomor-1932-1933/#map-scroll>.
- Франкл, Віктор. 2016. *Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля.
- “Панченко Іван Степанович”. *Свідчення про Голодомор-геноцид 1932–1933*. <https://map.memorialholodomor.org.ua/testimony/panchenko-ivan-stepanovych-1925-r-n/>.
- “Рудь Олександра Федорівна”. *Свідчення про Голодомор-геноцид 1932–1933*. <https://map.memorialholodomor.org.ua/testimony/rud-oleksandra-fedorivna-922-r-n/>.
- “Терещук Павло Петрович”. *Свідчення про Голодомор-геноцид 1932–1933*. <https://map.memorialholodomor.org.ua/testimony/tereshhuk-pavlo-petrovych/>.
- “Юпченко Віра Ігнатівна”. *Свідчення про Голодомор-геноцид 1932–1933*. <https://map.memorialholodomor.org.ua/testimony/yupchenko-vira-ignativna/>.
- Antonina Witrowych (nee Prychodko)*. http://www.holodomorsurvivors.ca/Video/video/Files/Antonina%20Witrowych_video.html.
- Holodomor. <http://www.holodomorsurvivors.ca/Home.html>.
- Holodomor. *Ukrainian Famine-Genocide 1932–33*. <http://www.holodomorsurvivors.ca/>.

Kateryna Shcherban (Levkovets).

http://www.holodomorsurvivors.ca/Video/video/Files/Kateryna%20Shcherban_video.html.

Lemkin, Rafael. Holodomor deemed genocide by scholar who defined the term Little-known writings on Ukraine revealed. SOVIET GENOCIDE IN UKRAINE (excerpts).

<http://www.holodomorsurvivors.ca/About%20Raphael%20Lemkin.html>.

Luba Kachmarska (nee Maria Bortnyk).

<http://www.holodomorsurvivors.ca/Video/video/Files/index2.html>.

Margolis, Eric. The Forgotten Genocide.

<http://www.holodomorsurvivors.ca/TheForgottenGenocide.html>.

Motył, Alexander J. The Famine. Dilemmas of Independence – Ukraine after Totalitarianism.

<http://www.brama.com/ukraine/history/famine/index.html> .

Valentyna Kaspryk (nee Mukhina).

http://www.holodomorsurvivors.ca/Video/video/Files/Valentyna%20Kaspryk_video.html.

Viktor Royenko.

<http://www.holodomorsurvivors.ca/Video/video/Files/index.html>.

Wasył Wasko.

http://www.holodomorsurvivors.ca/Video/video/Files/Wasył%20Wasko%20_video.html.

Since its beginnings, the making of Canadian literature has coincided, in many respects, with the making of the Canadian state. Far from being a Canadian phenomenon alone, this overlap shows how literature, like other cultural expressions, measures the pulse of a nation.

Lisa Grekul

Образ українського суспільства в канадській літературі

ІРИНА КАЛИНОВСЬКА, ЕЛІНА КОЛЯДА

Існування людини невід’ємне від її прагнення пізнати себе, встановити власну національну, етнокультурну ідентичність та автентичність. Як зазначає Ентоні Сміт, саме “*етнокультурна ідентичність стає могутнім засобом самовизначення і самоорієнтації індивіда у світі крізь призму колективної особистості та своєї самотньої культури*” (Сміт 1994, 26). Власне завдяки спільній неповторній культурі ми спроможні дізнатися, хто ми такі в сучасному світі. Заново відкривши цю культуру, ми “заново відкриваємо” себе, своє автентичне Я (Кіур 2010, 290).

Спроба пізнати себе, усвідомити свою ідентичність, як національну, так і етнокультурну, активізує імагологічні

студії. Імагологія (від англ. *imagology* чи *image studies*) аналізує імаготипні структури, тобто ті ментальні моделі, які слугують основою національної ідентичності й самоідентифікації тієї чи іншої нації, їх об'єктивації в літературі (Ощепков 2010, 253). На думку В. Орехова, національні літератури *“можуть не лише захищати та коректувати імідж свого етносу у сприйнятті інших народів, але й створювати раціональні моделі взаємосприйняття та співіснування націй”* (Орехов 2005).

Імагологічні студії досліджують *“національні образи країн і народів, що склалися в інших народів у певну історичну епоху (чи епохи)”* (Наливайко 1998, 6). *“Для кожного народу неабиякий інтерес становить, як його життя й історія сприймалися іншими народами, як ними оцінювалися і трактувалися. Особливо загострюється цей інтерес в переломні періоди життя того чи іншого народу, в періоди активізації процесів його самоусвідомлення і самоствердження”* (Наливайко 1998, 5). Власне тому імагологічний підхід до вивчення¹ історичного роману Любові Василів-Базюк² *“Новими стежками”* (Василів-Базюк 2018) дає змогу краще зрозуміти літературний доробок письменниці в цілому і розкрити національний образ українського суспільства.

Як відомо, *“велика роль у творенні національних образів належить індивідуальностям – письменникам, ученим, мандрівникам тощо, – але вони вбирають також індивідуальні елементи, знання і забобони, правду і міфи про інші народи, і*

---

¹Комплексне дослідження життєвого і творчого шляху Любові Василів-Базюк здійснюється науковцями Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки в рамках грантового дослідницького проєкту за підтримки Канадського інституту українських студій Меморіального Фонду імені Петра Чорного (Калиновська та ін. 2019).

² Любов Василів-Базюк – канадська письменниця, науковиця, благодійниця, громадська діячка, патріотка, почесна професорка Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, родом з с. Видерта Камінь-Каширського району на Волині, яка з 1948 року проживає в м. Торонто (Канада).

співвідношення цих елементів у названих образах може бути дуже різним” (Наливайко 1998, 5). Із цього погляду надзвичайно цінним є національний образ (у цьому значенні синонімічно “імагологічний образ”) сучасного українського суспільства, змальований Любов’ю Василів-Базюк, родом з України, громадянки Канади, очевидиці багатьох українських історичних подій, яка здатна ідентифікувати забобони, правду і міфи про сучасне українське суспільство, “*як пізнання себе через власне Я та сприйняття себе іншими, так і наше сприйняття Іншого – як чужинця чи сусіда, ворога або партнера*” (Будний 2007, 52).

За твердженням М. Беллера, “*образ як ментальний силует Іншого, визначається характеристиками сім’ї, групи, племені, народу або раси... Він формує нашу думку про інших і управляє нашою поведінкою щодо них. Культурні відмінності й розриви (що випливають з мови, менталітету, побутових звичок і релігії) сприяють появі позитивних або негативних суджень і образів*” (Beller 2007). Дж. Лірсен зазначає, що “*національні характеристики – це часто конкретні випадки та поєднання загальних моральних полярностей, а також що наше мислення категоріями «національних характерів» зводиться до етнічно-політичного поширення рольових моделей в уявному антропологічному ландшафті*” (Leerssen 2013). Національний образ у В. Будного включає в себе різноманітні складові: це “*зображення побуту, звичаїв, мовні характеристики, відображення релігійного світогляду, ставлення до подій спільного минулого, проєкція майбутнього і т. п.*” (Будний 2007).

У контексті подальшого дослідження необхідно розмежувати такі поняття імагологічних студій, як “національний образ”, “національний стереотип”, “літературний етнообраз” тощо, адже “*підміна імагологічного образу стереотипом є поширеним явищем, що кінцевим результатом має спрощені й однобічні, проте стійкі уявлення одного народу про інших...*” (Наливайко 2000). Насамперед “*національний стереотип – це посередник між нами та іншими культурами, їх неповноцінний еквівалент,*

своєрідний розпізнавальний знак, який має дуже умовний зв'язок із тими реаліями, які в етнопсихології називають національним характером” (Будний 2007, 55). “На стадії свого початкового формування він може закріплювати якісь результати пізнання, але потім, абсолютизуючи ці відносні результати, стає на заваді пізнанню й може деформувати людську свідомість та людські відносини” (Дзюба 1998). За визначенням Д.-А. Пажо, стереотип – це елементарна, нерідко карикатурна форма образу, що тяжіє до знаковості (Пажо 2011).

Літературний етнообраз не є стереотипом, бо, на відміну від фактуальних тверджень, сприймається читачем як мистецька фікція (вигадка), що не претендує на істинність і тому дає повну свободу уяві читача (Вознюк 2008). Літературні етнообрази можуть мати забарвлення сентиментальне чи іронічне, комічне чи трагічне, але ніколи не є однозначно негативними чи позитивними внаслідок багатогранності літературного тексту, багатозначності літературного образу (Ільницький, Будний 2007). Літературний образ нації необхідно трактувати як такий образ нації в конкретному образі-характері, що тісно пов'язаний із соціальними та етнопсихологічними стереотипами, а також із певними соціальними, культурними, психологічними контекстами історичної епохи (Якимович 2018). У нашому дослідженні йдеться і про літературний образ нації, і про національний (імагологічний) образ сучасного українського суспільства в романі Любов Василів-Базюк “Новими стежками”. Письменниця не просто спостерігає й дає оцінку, але й пояснює загальну бездуховність сучасного українського суспільства згубними наслідками радянського режиму: “Комуністична система, що була 70 років на Сході України, а на Заході – 47 років, знищила наших громадян тим, що вони стали нечесними, навчилися незаконно користати з державного майна, говорити неправду та забули християнську етику, мораль і гуманність, бо за комуністичної системи жили без церкви та Бога” (Василів-Базюк 2018, 186); “Бути правдивою шляхетною людиною було не

в моді, були переслідуваними, мусли ховати не тільки свої погляди, а також і культурну поведінку” (Василів-Базюк 2018, 205).

Авторка зазначає, що в період існування Радянського Союзу комуністична партія функціонувала як соціально-ієрархічна система, накладена на всі інші структури – державну, економічну, адміністративну, культурну тощо – і в багатьох випадках заміняла їх. Її монополія була конституційно закріплена горезвісною шостою статтею, яка гарантувала її провідну роль у суспільстві, але закони не виконували: *“Совітський Союз виховував своє населення так, що всі знали закони та Конституцію напам’ять, але ті закони були тільки на папері, а не для того, щоб їх виконувати”* (Василів-Базюк 2018, 120).

З 1917 р. комуністичний режим систематично викорінював релігію: руйнували церкви, знищували релігійних лідерів, у школах та засобах масової інформації вели антирелігійну пропаганду та запроваджували атеїзм, який був більше, ніж філософське заперечення Бога. Це було неприйняття всіх релігійних цінностей, моральних, соціальних та культурних. Ліквідацію релігії здійснювали за допомогою державної політики. Люди перейшли на релігію споживацтва та матеріалізму. За цих обставин матеріалізм й атеїзм стали головними радянськими цінностями: *“/.../ матеріалізм, гроші стали богом і царем /.../”* (Василів-Базюк 2018, 60); *“Ціль заробити якнайбільше грошей є головним планом. Розвинувся великий матеріалізм внаслідок різних обмежень ще з часів комуністичної влади”* (Василів-Базюк 2018, 272).

Матеріалісти не вірять у Бога, стверджуючи, що немає нічого іншого, крім матеріального світу. Все, що їх хвилює, – це їхній фінансовий успіх, кар’єра, процвітання, сила та задоволення. Такий спосіб мислення призвів до незаконного збагачення: *“/.../ стало багато людей з великими матеріальними засобами, які вмiли збільшувати свої статки. Тепер їх називають олігархами, а багато з них не можуть (та й не хочуть) пояснити, звідки в*

них взялося стільки капіталу” (Василів-Базюк 2018, 37). Письменниця зауважує: “Український народ у комуністичній системі став дуже хитрим і навчився у кожних обставинах заробляти, нелегально заощаджувати та розбудовувати свою власність” (Василів-Базюк 2018, 34–35).

“Не змінився спосіб мислення людей, що були головами підприємств ще за світських часів /.../ Опісля проголошення Незалежності вони залишилися на цих посадах, мали доступ і зв’язки, щоб приватизувати державне майно. Раніше були тільки директорами, а стали власниками колишніх державних підприємств, торгівлі, фабрик, копалень, бо мали приховані на приватизацію гроші, а ціни в ті часи були дуже доступні. Не всі тоді мали таку готівку. Цей процес набування майна народ називає скептично «приватизацією» /.../ за такий короткий час в Україні виникло стільки мільйонерів і мільярдерів. Вони вирости, немов гриби після дощу, – за одну ніч” (Василів-Базюк 2018, 42–43).

У романі йдеться про те, що корупція пронизала практично кожен сферу радянського життя. Більше того, це стало способом життя, що багатьма вважався нормальним: “Куди не підеш – щоб налагодити будь-яку справу – то всюди треба заплатити, бо інакше не отримаєш жодної відповіді” (Василів-Базюк 2018, 229). Любов Василів-Базюк констатує: “/.../ щоб покращувати собі життя, звикли брати та давати хабарі. Населення та політики при владі не уявляють, як будуть жити без хабарів?” (Василів-Базюк 2018, 395).

Основними правопорушеннями є хабарництво та вимагання. За допомогою хабарів, особистих знайомств чи обміну привілеями вирішували всі справи: “На кожному кроці, куди звертаються люди, щоб залагодити свою справу, змушені платити хабарі. Наді мама дуже тим турбувалася, бо по всіх школах є подібні справи, шантажі, хабарі, щоб діти закінчували середню освіту зі золотими медалями. За хабарі діставали стипендії, гуртожитки та так і закінчували університети, не

маючи детальних знань у вибраних професіях” (Василів-Базюк 2018, 245).

“У державах після розпаду Східського Союзу корупція на найвищому рівні, а без хабарництва нічого не можна досягнути, навіть не можна залагодити найдрібнішої справи, не кажучи вже, щоб закінчити гімназію чи університет або дістати працю, за яку треба заплатити твердою валютою” (Василів-Базюк 2018, 204).

Люди повинні здійснювати неофіційні платежі у щоденних справах, наприклад, щоб потрапити до дитячого садка чи школи, одержати допомогу під час складання іспитів, або зробити ремонт у квартирі тощо: “Кожний колишній урядовець – від найвищого до найнижчого – брав хабарі, подачки, полагоджував різні незаконні справи, щоб багатіти, мати не одне авто, а кілька, бо всі їхні знайомі так роблять. Будувати хати, якнайбільші та на кілька поверхів, а паркани мусять також бути з цегли, високі, немов оборонні вали, що з тої цегли можна побудувати ще одну хату” (Василів-Базюк 2018, 106). Авторка додає, що “/.../ при кожній роботі люди не розраховують тільки на зароблену платню, а думають скільки вони з боку на тій праці зможуть заробити з хабарів. Таке заробляння пробивається в усіх ділянках життя. Хочеш побудувати хату – треба дістати дозвіл, а без поданого хабара не дістанеш, будуть посилати від одного урядовця до іншого, тягнути безконечно, щоб врешті дістати того хабара. Яку справу не треба полагодити – без хабара не полагодиш” (Василів-Базюк 2018, 272–273).

Письменниця зазначає, що в Радянському Союзі люди намагалися різними способами збільшити свої мізерні зарплати. Привласнення державного майна стало частиною їхнього життя. На жаль, і сьогодні є люди, які дотримуються цієї горезвісної традиції, вважають це нормальним. Вони виносять товари з робочого місця для перепродажу (наприклад, продукти харчування, будівельні матеріали, комп’ютерне програмне забезпечення тощо). Тобто крадіжка – це вже глибоко вкорінена

традиція: *“Наш народ за комуни став дуже нечесним, навчилися красти, говорити неправду, доносити та догоджати владі”* (Василів-Базюк 2018, 181).

“Совітський союз навчив наше населення жити подвійним життям. Один стиль, щоб партійні енкаведисти не чіплялися, а другий – тишком, щоб ніхто не бачив, уміти підносити рівень багатства, чи навіть вижити треба було красти, все принести з колгоспу, з крамниці, з фабрики – там, де працювали. Діти на такому виховувалися, їм, може, про це не говорили, але вони все це бачили і будуть так само в житті робити” (Василів-Базюк 2018, 397).

“Одні вміють красти у держави гроші, провадити незаконну торгівлю, вони вже так звикли до хабарництва, крутійства, що ви їх на старість не зміните, вони знайдуть спосіб продовжувати те, що робили ціле життя, роками” (Василів-Базюк 2018, 218–219).

Образ нечесного українського суспільства пояснений авторкою як згубний вплив комуністичних ідей: *“Всі вони ще досі є жертвами московського совітського комунізму, що створював такі обставини, щоб люди були нечесними, говорили неправду, хитрували /.../”* (Василів-Базюк 2018, 105). Далі письменниця додає: *“Усі вони шукають нелегального заробітку, хабарів, крадіжки, як колись було на фабриках, колгоспах. Усі щось виносили в кишенях. Це школа Світського союзу: не вкрадеш – не проживеш!”* (Василів-Базюк 2018, 131).

Хоча в радянський період все здавалося спокійним, люди прожили в страху більше сімдесяти років. Страх був насправді наріжним каменем радянської системи. Це почуття страху підтримували органи державної безпеки (КДБ). Не було жодної сфери радянського життя, яка б не відчувала таємної присутності КДБ. Почуття страху пронизало життя кожного радянського громадянина. *“Стіни мають вуха”* було поширеним висловлюванням у радянський час: *“В Україні своєю політикою: розстрілами, в’язницями, засланням, голодом-геноцидом,*

терором Єжова, Фінською війною та знищенням усіх націоналістів після Другої світової війни – довели народ до великого постійного страху, правду ніхто не говорив, кожний старався вижити” (Василів-Базюк 2018, 31).

Страх був основною причиною лицемірства, яке заповонило все суспільство. Люди, переймаючись своєю репутацією, намагалися сподобатися владі та отримати її схвалення: *“Ми всі жили під великим страхом, щоб втримати роботу, вдавали з себе москалів, добре думали, з ким можна приятелювати, на які фільми і концерти ходити, щоб комуністична влада не сумнівалася, що ми комуністи та москалі”* (Василів-Базюк 2018, 178).

Проте були й такі, хто виступав проти системи і не виявляв страху перед неї. Це дисиденти, які намагалися доносити до багатьох людей як у Радянському Союзі, так і за кордоном те, що радянська влада обманювала, коли стверджувала, що в СРСР дотримуються прав людини. Гельсінські угоди надихнули громадськість на створення руху за права людей. Проти дисидентів вживали різні заходи: їх відправляли до таборів, в'язниць, звільняли з місця роботи, навчання, примусово лікували в психіатричних клініках тощо. Любов Василів-Базюк пише: *“33 держави 1975 року на з'їзді у Фінляндії в місті Гельсінкі разом зі Сполученими Штатами Америки і Канадою, а також і Східним Союзом, створили організацію для оборони людських прав /.../ Ця декларація викликала офіційний дисидентський рух у Києві ще 1975 року, а 7-го липня 1988 року у Львові проголосили «Українську Гельсінську спілку». Її учасники повідомили, що захищатимуть національні права – права націй на самовизначення. Тому спілка вимагала конституційного визнання статусу української мови як державної.*

Такі демократичні процеси для Східного Союзу ставали небезпечними, влада не могла їх зупинити. Провідником був Микола Руденко. Перші арешти пройшли 1975 року. Всіх головних членів, прихильників, одностайців заарештували й

посадили на 10 років в'язниці і 5 років заслання. По в'язницях і на засланні в дуже важких умовах, голоді, холоді у 1980–1985 роки помирали, працюючи в лісах та копальнях на Колімі. Нікому не довіряли. Арештовували і тих, що навіть не були офіційними членами, а тільки знайомими активних учасників Спілки чи колись разом вчилися, зустрічалися на вулиці, йдучи на роботу, обідали в їдальні разом. Всі були в чорних списках і переслідувані” (Василів-Базюк 2018, 214–215).

Існувала велика різниця між тим, що думали і говорили люди в Радянському Союзі. Власні погляди не обговорювали публічно, а приховували: *“Ніхто нікому не вірить /.../”* (Василів-Базюк 2018, 178); *“У душі про себе критикували комуністичну систему, а це тепер продовжується та є джерелом безконечно критичного ставлення нашого народу до влади, законів, поліції”* (Василів-Базюк 2018, 272).

Ця радянська звичка все ще впливає на поведінку людей у сучасній Україні. Українці найбільше не довіряють політикам, судовій та банківській системам, поліції тощо: *“Багато людей боялися вкладати гроші в українські банки та шукали можливостей купувати майно за кордоном. З тяжкого досвіду минулих років боялися нової війни – такої політичної та економічної системи, яка була по втраті України в 1921 р., коли всіх розкуркулили, а також і боялися Німеччини. Тому по чужих банках і вдома тримають свої зароблені гроші: чесною торгівлею чи з хабарами, а також багато з компенсації. Тому і вкладають гроші в поле, помешкання, дорогі годинники, картини, старовинні ікони, авто і все, що придумують, бо зможуть у момент потреби навіть виміняти на буханець хліба. Це ще залишився великий психологічний страх, недовіра до банків, а також, що найгірше, – недовіра людини до людини, тому кожний будинок загороджений таким парканом, щоб і миша не могла пролізти”* (Василів-Базюк 2018, 37–38).

Цінності впливають на спосіб життя у сучасному суспільстві. Письменниця стверджує, що матеріалізм породжує жадібність,

зарозумілість, заздрість та розпутний спосіб життя: *“Посіяно серед народу велику жадібність і заздрість, що кожний хоче так само жити, як люди у телевізійних програмах або як його сусід”* (Василів-Базюк 2018, 228); *“Тепер усі хочуть жити дуже багато, мати дорогі авто, і не тільки одне, а кілька. Усі хочуть бути власниками великих будинків з високими парканами, але не думають, якою ціною це все здобувають”* (Василів-Базюк 2018, 343); *“/.../ деякі жінки вдягнені в дуже дорогі довгі шуби, хоча ще нема морозів, а також повзували модні чоботи на високих підборах”* (Василів-Базюк 2018, 90).

Авторка робить спробу пояснити такий спосіб життя сучасних українців трагічними сторінками в історії, наприклад голодом: *“/.../ туристи з совітських республік накидаються на їжу, алкоголь і багато марно витрачають. А це ж означає, що вони досі голодні або колись пережили великий голод”* (Василів-Базюк 2018, 25).

Письменниця відкрито засуджує почуття заздрості, обману, вихваляння. Люди заздрять іншим, бажаючи досягти такого ж успіху чи статусу, який мають інші, що часто спонукає їх створити образ своїх здобутків: *“Найприкріше, що все життя суспільства вибудовано на заздрості, обмані, нечесному житті”* (Василів-Базюк 2018, 219); *“/.../ виховали своїх громадян так, щоб тішилися, як щось приходить безкоштовно або з великою знижкою. Подачками робили всіх людей заздрісними – щоб не отримати менше за сусіда”* (Василів-Базюк 2018, 56); *“Так звані «добробкевичі» мають на меті не тільки забезпечити своє життя, дітей чи онуків, а й змагатися з іншими багатими людьми, щоб їх догнати, а то й вище, та здобути відповідний престиж через матеріальні статки”* (Василів-Базюк 2018, 204); *“/.../ тепер кожне весілля, хрестини, чи в місті, чи на селі, це показ для цілого села, міста чи навіть для цілої України, які ми багаті, які в нас важливі гості, скільки ми можемо витратити грошей, ми не будь-хто, ми важливі та багаті люди /.../ Кличуть фотографів, фільмують, показують як танцюють, гуляють,*

п'ють та хваляться своїми матеріальними достатками” (Василів-Базюк 2018, 232).

Авторка зазначає, що реклама на українському телебаченні показує споживання як основний засіб для щастя та збільшує незадоволення людей своїм рівнем життя: *“/.../ народ, відчувши свободу в 1991 р., немов втратив розум: замість розбудовувати свою державу їхали за кордон /.../ Багатьом в Україні захотілося незнаного американського чи канадського достатку”* (Василів-Базюк 2018, 58); *“Тепер виїжджають – не життя зберігають, а їх манить телевізійний добробут”* (Василів-Базюк 2018, 343).

Українці схильні бачити роботу за кордоном та імміграцію як найшвидший спосіб збільшити свої статки, збагатитися, що є першопрчиною переїзду до різних країн: *“Скільки виїжджає людей з України, щоб покращувати своє економічне життя /.../ Їх за кордон ведетьки бажання покращувати своє матеріальне життя. Це спричиняє в Україні велику заздрість, нерівність у економічному відношенні”* (Василів-Базюк 2018, 82); *“Не з голоду йдуть, тільки з заздрості, що за свої зароблені гроші не можуть купити авто або збудувати будинок, щоб сусіди заздрили, а головне – обгородити таким високим парканом з цегли, щоб миша не могла пробігти, але злодії все ж знаходять можливість”* (Василів-Базюк 2018, 384).

Любов Васивів-Базюк зазначає, що такі українці не піклуються про свою країну, особисте здоров'я, цілісність родини та духовне благополуччя своїх дітей: *“У них нема любові до батьківщини, а головне – заробляти гроші. Копають рови, стають сантехніками, прибирають, маючи єдину ціль – багатіти, не шанують свого здоров'я!”* (Василів-Базюк 2018, 343).

“Чоловіки залишають своїх дітей з дружинами, які за їх гроші ходять по дискотеках, а дітей без належної опіки забирає поліція, часто доглядають бабусі” (Василів-Базюк 2018, 384-385).

“Іхати за границі та спати по льохах, щоб заробити більше та залишати родину – то треба подумати, що в житті має вартість, чи гарно виховані діти, чи велика хата з мурованим парканом та дороге авто. Це все можна осягнути повільно, не в одному чи двох роках, якщо воно потрібне. А коли сини без батька за його прислані гроші стануть наркоманами та гуляками, а доньки змарнуються по клубах, то чи буде та велика хата приємною?” (Василів-Базюк 2018, 396).

На думку письменниці, люди в Україні стали байдужими до чужого горя, не поспішають допомогти іншим у скруті: “Але народ не хоче з пошаною та без надмірних гульок святкувати, а також справляти весілля чи хрестити діток без великих витрат грошей, економно, щоб допомогти калікам, сиротам чи старшим людям, які втратили синів чи внуків. Люди не є солідарними з родинами, які переживають велике горе, страшені трагедії, смерть синів, доньок, чоловіків і батьків” (Василів-Базюк 2018, 149); “/.../ це не один мільйонер чи великий олігарх в Україні не поділився своїми грішми. Кожний хоче будувати тільки для свого імені та слави” (Василів-Базюк 2018, 101).

Люди намагаються обдурити державу, уникаючи сплати податків: “Щасливі були ті, що вміли розвинути торгівлю, знаходили способи не платити податків, діставати хабарі від своїх же урядовців” (Василів-Базюк 2018, 220); “/.../ багато українців, які заробляли нелегальним способом з Західною Європою, не платили митного податку, тепер живуть на ті крадені гроші від своєї держави. Їздять по світі, на різні курорти та не турбуються, що вони довели Україну до великих боргів” (Василів-Базюк 2018, 383).

Авторка вважає, що пияцтво та недбалість є одними з найсерйозніших проблем у сучасному українському суспільстві: “Нема кому поцікавитися, скільки молоді люди п’ють. Тому так багато нещасть, аварій, бо мають авто, а не мають вихованого характеру, що п’яними чи на наркотиках не можна їздити” (Василів-Базюк 2018, 396); “/.../ водії не

дотримуються правил їзди, всі поспішають, переганяють одне одного, постійно різко гальмують, наражають себе на аварії, скриплять колеса” (Василів-Базюк 2018, 86); “Останнім часом Роман і Тарас слухали в новинах повідомлення про багато пожеж: горять будинки через неправильні газові чи електричні проводи, помирають родини від чаду, бо неправильно були сполучені труби /.../Немає точної перевірки обов’язків працівників на дуже відповідальній роботі. Виконуються так, аби швидше, якось воно буде служити (Василів-Базюк 2018, 274).

Необхідно зазначити, що, на жаль, на думку Любові Василів-Базюк, жодної позитивної динаміки рівня задоволеності життям в Україні загалом не спостерігається: “В Україні сусіди знають всі справи, які їх не стосуються. Знають, хто купив модерну пральню машину чи спровадив з Італії нові меблі та скільки посилок присилає родина з інших держав. Про все говориться, а це викликає невдоволення життям в інших людей, які не можуть таке купувати, не мають родини, щоб висилала посилки. У них зростає велике пригнічення, стає винна держава, мала пенсія, дорогі ціни... Не тішаться тим, що мають, а деякі жінки шукають більш зарадного чи багатшого чоловіка, не рахуються з тим, що хтось може бути одруженим та мати діти. Не думають про те, що не усі однаково здібні, здорові, оцадні та очевидно будуть жити по-різному” (Василів-Базюк 2018, 273-274).

У зв’язку з цим, письменниця робить висновок, що після розпаду Радянського Союзу в Україні мало що змінилося: “/.../ в багатьох громадян України залишилися дуже неправильні погляди на те, що для людей мусить робити держава, а от про те, що для держави потрібно зробити, ніхто не думає та не говорить” (Василів-Базюк 2018, 331); “Населення виховувало в собі неписані закони, що все можна робити, тільки, щоб як колись, політруки чи поліція не зловили, бо буде в’язниця” (Василів-Базюк 2018, 272); “Кожний живе своїм індивідуальним відокремленим життям, швидко зачиняє двері з коридору, щоб

ніхто не заглянув, щоб не надумався обікрасти” (Василів-Базюк 2018, 333).

Авторка пояснює такий спосіб життя сучасних українців відчуттям страху від постійного залякування, переслідування й винищення патріотів у Радянському Союзі. Вона засуджує аполітичність та вживання російської мови в сучасній Україні: *“Ті люди, що не зуміли за 23 роки позбутися відчуття страху, повернутися до своїх прізвищ, говорити рідною мовою, – ними ще керує страх, власне, вони потрапляють і далі під московський вплив, а москалі не жаліють грошей на пропаганду. І такі люди, повністю знищені страхом, є мертвими для України /.../ Навіть студенти, які себе називають «аполітичними», і ті перебрали страхи своїх батьків. У них тільки одна думка: закінчити навчальний рік так, щоб у них не забрали стипендії, гуртожитку, бо вони не знають, хто з учителів є українець, а хто москаль, бо українцеві не поставить добрих оцінок, не допустить до магістерської праці. Хоч самі в університеті тепер говорять українською мовою, але в душі вони москалі” (Василів-Базюк 2018, 178–179); “.../ це московська пропаганда – залякувати людей. У такий спосіб роблять населення інертним, таким, що думає лише про себе, переживає тільки за своє життя. Про політику не хочуть говорити, бояться, адже страх нового московського наступу в народі ще досі існує” (Василів-Базюк 2018, 188); “.../ населення не перестає говорити ворожою мовою. За всі три з половиною століття втратили розуміння, що це чужа, ворожа мова, яка була силою насаджена за царських часів міністром Валуєвим, а потім Емським указом /.../ москалі затуманили нашим людям голови, що їхня мова класична, не «хохляцька», не «базарна»” (Василів-Базюк 2018, 84–85).*

Понад сімдесят років Любов Василів-Базюк проживає в Канаді, вона неодноразово гостювала в Україні впродовж кількох місяців і може з впевненістю стверджувати, що менталітет канадських українців, їхні традиції та звички повністю відрізняються від українських: *“.../ в Канаді ніхто не хоче*

зіпсувати про себе opinію, всі хочуть мати чисті документи, бо по комп'ютеру переглядають кожного працівника: чи відбував ув'язнення, скільки мав навіть порушень правил дорожнього руху, чи випикує чеки, коли не має грошей, чи акуратно сплачує борг щомісяця в призначений день” (Василів-Базюк 2018, 242). Авторка також додає: “Пересічні люди в Канаді не купують дорогих авто на показ. У Канаді життя не є на показ” (Василів-Базюк 2018, 206); “У Канаді навіть небагаті люди жертвують частину грошей та вільного часу на різну допомогу: музеї, університети, лікарні, де лікують важкі хвороби” (Василів-Базюк 2018,101); “/.../ будувати хати канадським способом, а не європейським. Не треба будувати на 500 років: з грубими стінами, високими стелями, що будуть люди тільки їх всередині відновляти. Треба будувати на 80 років, щоб нові покоління мали над чим працювати, могли платити державі податки та розвивати економіку” (Василів-Базюк 2018, 66).

Чесне життя, сплата податків, законслухняність, ввічливість, повага до себе та інших, дотримання норм моралі та етики – основні принципи канадського суспільства: “Роман і Тарас були виховані на чесному, правдивому законодавстві /.../. У Канаді все своє життя друзі дотримувалися державних законів і родинних звичаїв” (Василів-Базюк 2018, 120–121); “У Канаді не тільки уряд держави: міністри, депутати та всі на високих позиціях мусить декларувати, а й увесь народ – працюючі, непрацюючі, ті, що на державній допомозі, усі від 16 років життя” (Василів-Базюк 2018,303); “Усі канадські «малі і великі олігархи», які платять податки та змогли вести велику торгівлю, не беручи й не даючи хабарів, діляться своїми заробленими грошми... Вони допомагають державі, в якій вони живуть, будувати лікарні, розвивати культуру і мистецтво” (Василів-Базюк 2018, 227).

Письменниця відзначає менталітетні особливості в освіті (“У Канаді по школах учні не розказують, які вони дістають оцінки з писаних іспитів чи кінцевих. Ніхто нікого не питає, учителі говорять учням «*mindy our ownbusiness*» – що означає

«пильнуйте своїх справ», не цікавтеся тим, що вас не стосується» (Василів-Базюк 2018, 273)); взаємовідносинах із сусідами («Вчилися від сусідів та рахувалися одні з одними, не стукали і не робили ремонтів, коли люди після праці відпочивали. Шанували всі закони, які були опрацьовані для всіх людей у Канаді /.../. Привчилися дуже швидко не цікавитися життям сусідів та знайомих, навіть родичів, щоб довідатися скільки вони заробляють та що купують» (Василів-Базюк 2018, 275)); на телебаченні («Реклами по телевізору в Канаді так побудовані, що тільки інформують та заохочують купувати продукти, що будуть дешевшими» (Василів-Базюк 2018, 274)); на вулиці («Ставити авто на хідниках (тротуарах) у розумінні канадія – це недопустима річ. Якщо навіть і немає місця – не можна в'їжджати і ставити на хідники» (Василів-Базюк 2018, 332)).

На думку письменниці, Україні потрібне моральне відродження на всіх рівнях суспільства. Нетерпимість до корупції та чесний спосіб життя мають бути основними цінностями українців: *“/.../ найперше – ліквідувати хабарництво і корупцію, провести люстрацію» (Василів-Базюк 2018, 226); “/.../ в першу чергу треба знищити хабарництво, упорядкувати податкову систему, щоб не бракувало фінансів на виплату пенсій та усі державні потреби» (Василів-Базюк 2018, 62); “/.../ єдиний спосіб вилікувати українське населення від недуги «хабарництва» – це дуже сильно карати тих, що дають, а ще більше тих, що беруть. Забрати незаконне майно, яке та людина не могла набутти за свої заробітки, та посадити до в'язниці» (Василів-Базюк 2018, 241–242). Любов Василів-Базюк переконана, що «не можуть всі в Україні однаково жити, але всі мусять жити чесно, заробляти за своїми вміннями, здібностями, не вимагати від держави пільг, а працю мають знайти самі без хабарів та нічим не хвалитися, щоб не робити заздрісними інших» (Василів-Базюк 2018, 228). Авторка додає: «Усі ці хитрі звички, велику нечесність, неправду та крутість, яку практикували в СРСР, щоб вижити, потрібно змінити, починаючи від шкільної*

системи /.../” (Василів-Базюк 2018, 395); *“Треба виховувати з пелюшок чесних дітей на прикладі чесного життя батьків. Чесність має бути в усіх галузях життя. По радіо та телевізору потрібно розказувати про чесних робітників /.../. Виховувати на прикладах, що є чесні люди, які виконують свої обов’язки на праці точно, а не так – «якось воно буде», за принципом – «це так не було, щобякось не було». Змінити психологію думання /.../, треба все виконувати правильно, за приписом”* (Василів-Базюк 2018, 396).

Письменниця вважає, що потрібно змінити спосіб мислення, відмовитися від старих радянських звичок: *“/.../ старі погляди, які ми маємо, треба облишити, ні з ким ними не ділитися, бо це проти теперішніх нових політичних та економічних законів. Тепер ми всі живемо та будуємо чесну демократію, правдиву вільну Україну”* (Василів-Базюк 2018, 218); *“Не базувати своїх поглядів на тому, як жили партійні люди, енкаведисти, політруки, ті, що були сексотами, донощиками, а на тих, хто без одежі, взуття, в голоді, на морозі мучилися на засланні тільки за те, що були українцями”* (Василів-Базюк 2018, 171).

Українцям потрібно подбати про виховання молоді, розвиток української мови, повагу до себе та інших, патріотизм, вивчення історії України, розбудову українського суспільства, *“/.../ про потребу виховання всього народу в патріотичному дусі, щоб Україна була понад усе, понад вакації – канікули, збирання мільйонів, купівлі великої кількості авто, годинників, картин, вкладання грошей в заграничні банки, спорудження дорогих будинків, купівлі багато ділянок землі та квартир”* (Василів-Базюк 2018, 313).

Авторка дає чимало корисних настанов: *“Крім того, кожний урядовець чи працівник має цінувати свою працю, шанувати, щоб не втратити”* (Василів-Базюк 2018, 242); *“Бракує по телевізору програм про велике значення родини, про обов’язки матерів і батьків”* (Василів-Базюк 2018, 396); *“/.../ мусять вивчити, що відбувалося в Україні під час окупацій різними ворогами. /.../”*

навчити любити рідну землю, не використовувати, а стати господарями на ній та воювати за власну свободу” (Василів-Базюк 2018, 170–171); “/.../ шанувати мову, нашу рідну, найкращу в світі, визнану західними науковцями, це мова української землі та держави. Мова – це серце народу, знищити мову, то знищити серце, а без серця нема життя” (Василів-Базюк 2018, 198); “Також мусимо розуміти, що не можна залишати свою країну, замінити за долари, бо це гріх перед своїм народом і Богом. Не можна збагачувати своєю працею чужу державу, втікати з своєї країни, що нас годувала, дала освіту /.../” (Василів-Базюк 2018, 343–344); “Держава повинна помагати хворим, калікам, вдовам з малими дітьми, сиротам. Всі інші громадяни самі забезпечують своє життя і мають жити за своїми спроможностями, не чекаючи на пільгу та державну опіку” (Василів-Базюк 2018, 366).

Отже, імагологічний образ сучасного українського суспільства, змальований Любов’ю Василів-Базюк, що коливається між полюсами Свого й Іншого, може мати забарвлення іронічне чи сентиментальне, трагічне чи комічне, але не є однозначно негативним чи позитивним внаслідок багатогранності історичного роману “Новими стежками”, багатозначності самого образу. Відштовхуючись від історичних контекстів і національних стереотипів у різні періоди розвитку українського суспільства, письменниця створює за допомогою сюжетних ліній образ, який пропонує читачеві визначитися із власною позицією, окреслюючи шлях визволення з рамок свого уявлення. Читач пізнає себе, усвідомлює свою ідентичність як національну, так і загальнолюдську, щоразу розмірковує про вічні цінності людства, які актуальні завжди.

Будний, Василь. 2007. “Розгадка чарів Цірцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології”. *Слово і час* 3: 52–63.

Василів-Базюк, Любов. 2018. *Новими стежками*. Чернівці: Букрек.

- Вознюк, Ольга. 2008. “Стереотип як чинник формування візії іншого”. *Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність* 25: 62–66.
- Дзюба, Іван. 1998. “Проблеми культури в незалежній Україні”. У *Між культурою і політикою*. Київ: Сфера. 56–76.
- Льницький, Микола, Будний, Василь. 2007. *Порівняльне літературознавство: навчальний посібник: у 2 ч.* Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка.
- Калиновська, Ірина, Коляда, Еліна, Одарчук, Наталія. 2019. “Українсько-канадські освітні зв’язки (на прикладі дослідницького проекту)”. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки* 10 (394): 61–65.
- Кіор, Наталія. 2010. “Літературна імагологія: вивчення образів інших етнокультур у національній літературі”. *Питання літературознавства* 79: 290–299.
- Наливайко, Дмитро. 1998. *Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI XVIII ст.* Київ: Основи.
- Наливайко, Дмитро. 2000. “Стан і завдання українського порівняльного літературознавства”. *Урок української* 11–12: 50–57.
- Орехов, Владимир. 2005. “Ответная литературная рецепция как объект имагологии”. *Літературна компаративістика: збірник наукових праць* 1: 98–110.
- Ощепков, Алексей. 2010. “Имагология”. *Знание. Понимание. Умение* 1: 251–253.
- Пажо, Даніель-Анрі. 2011. “Від культурних кліше до імажинарного”. *Літературна компаративістика. Имагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми* 4: 396–430.
- Сміт, Ентоні. 1994. *Національна ідентичність*. Київ: Основи.
<http://litopys.org.ua/smith/smi02.htm>.
- Якимович, Вікторія. 2018. “Літературна етноімагологія, літературні образи та етнообрази: проблеми термінології”. *Science and Education a New Dimension. Philology* VI(52):177, 2018 Sept.
<https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/httpsdoi.org10.31174send-ph2018-177vi52-18.pdf>.
- Beller, Manfred. 2007. “Perception, image, imagology”. *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey*. Amsterdam. 3–16.
- Leerssen, Joep. 2013. “National identity and national stereotype”. *National Stereotype*. <http://www.nationalstereotype.com/national-identity-and-national-stereotype>.

УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКА ОСВІТНЯ СПАДЩИНА

Розділ III

*Write your stories down;
Make your voices heard*

Weronika Suchacka

Мова українського фольклору в працях учених України і Канади

НІНА ДАНИЛЮК

Зайва річ говорити про важність і вартість українських народних пісень. І серед суспільності, і в науці вони мають вироблену славу як одно з найцінніших наших національних надбань і один із предметів оправданої нашої гордості (Іван Франко).

Мова української народної творчості привертала увагу багатьох дослідників XIX – початку XXI ст.: фольклористів, етнологів, літературознавців, мовознавців в Україні та за її межами – П. Житецького, Фр. Міклошича, М. Костомарова, М. Сумцова, І. Франка, М. Грушевського, О. Потебні, В. Гнатюка, А. Кримського,

І. Огієнка, Я.-Б. Рудницького, Р.-Б. Климаша, Б. Медвідського, К. Шульжука, С. Єрмоленко й ін. Географічна віддаленість України і Канади, різні політичні та соціально-культурні умови спричинили особливості побутування фольклорних текстів та їх вивчення. Через ідеологічні причини українські науковці не мали змоги послуговуватися працями канадських колег та зібраними там фольклорно-діалектологічними матеріалами, а набутки українських вчених також були мало відомі за кордоном. З утворенням незалежної України стали можливими обмін досягненнями та співпраця канадських і українських дослідників. Оглядові статті про українську фольклористику в Канаді написали канадські автори – Р.-Б. Климаш, Б. Медвідський, А. Нагачевський, М. Маєрчик, Н. Клименко, Н. Ханенко-Фрізен (частину опубліковано в Україні) та українські – М. Гримич, С. Кухаренко, О. Луцко й ін. Мета нашої розвідки – встановити специфіку і з'ясувати аспекти дослідження мови української народної творчості у працях учених України і Канади у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., які недостатньо розглянуті попередниками.

Відмінні підходи до вивчення мови фольклору в Україні та в Канаді зумовлені науковими традиціями (дослідження усної словесності українські вчені розпочали ще в перші десятиліття ХІХ ст., а канадські – лише з середини ХХ ст., маючи неоднакові теоретично-методологічні бази), а також тим, що український фольклор у сучасній Україні – це надбання титульної нації, яка попри тривалі часи бездержавності та існування в тоталітарній державі все ж розвивала його. Тут склалася потужна наукова школа фольклористів: М. Грушевський, Д. Багалій, Д. Яворницький, І. Березовський, С. Грица, О. Дей, Б. Кирдан, С. Мишанич, Н. Шумада й ін.; у 20-і рр. плідно працювали Етнографічна комісія та Комісія історичної пісенності ВУАН; із 1936 р. – Інститут українського фольклору ВУАН; із 1941 р. – Інститут народної творчості і мистецтв АН УРСР (зараз – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені

Максима Рильського НАН України). У незалежній Україні засновано відділ фольклористики в Інституті народознавства НАН України (м. Львів), спеціальні кафедри у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка і Львівському національному університеті імені Івана Франка, Полісько-Волинський народознавчий центр у м. Луцьку, виходять періодичні наукові збірники “Народна творчість та етнологія”, “Народознавчі зошити”, “Українознавство”, “Міфологія і фольклор” та ін.

У Канаді носієм український фольклору є один із етносів багатокультурної країни, який зазнає постійного іншомовного впливу. Я.-Б. Рудницький назвав українців у Канаді “діаспорою в розсіянні”, наголошуючи на необхідності “духовного підложжя ідейного спрямування й національної свідомости широких кіл українського громадянства в розсіянні” (Рудницький 1971, 7). Дослідник констатує втрату позицій української мови серед емігрантів другого-третього поколінь, що позначилося й на функціонуванні та вивченні українського фольклору. М. Гримич слушно зауважує: “Усі ці чинники: і довга дорога з Європи до Північної Америки, і важкий піонерський період, і нові кліматичні умови та незвичне соціокультурне оточення, і масова англomовна освіта та іронічне ставлення англійського населення до українських традицій, і активний розвиток механізованого сільського господарства, – все це вплинуло на активну трансформацію традиційної культури. Із так званої «старокрайової» (тобто привезеної з батьківщини) вона трансформувалася в іммігрантську, на базі якої згодом витворилася абсолютно нове явище: регіональна українсько-канадська культура” (Гримич).

Велику роль у дослідженні української народнопоетичної творчості в Канаді відіграли такі видатні вчені, як С. Килимник, І. Огієнко, Я.-Б. Рудницький, Б. Медвідський, Р.-Б. Климаш, Н. Кононенко, А. Нагачевський та ін. Розглянемо їхні найважливіші роботи, у яких певну увагу приділено мовним

явищам. У праці С. Килимника “Український рік у народних звичаях в історичному освітленні” (кн. 1–3, т. 1–5, Вінніпег, 1955–1969; Торонто, 1962–1963; Київ, 1994) на основі фольклорно-етнографічних текстів ґрунтовно описано народні свята зимового, весняного і літнього циклів, принагідно охарактеризовано традиційні найменування. У монографії І. Огієнка “Дохристиянські вірування українського народу” (Вінніпег, 1965; Київ, 1992) йдеться про пантеон дохристиянських богів, обряди і свята, елементи двоєвір’я, для ілюстрування використано фрагменти українського фольклору й пояснено етимологію теонімів. Величезний внесок у розвиток фольклористики Я.-Б. Рудницького полягає в тому, що “серед українських поселенців у Канаді професор зібрав чимало народних пісень і віршів, переказів і оповідок, записав тексти обрядових дійств, зафіксувавши живу мову кількох поколінь” (Гапон 2017, 17), на основі чого видав чотири томну книгу “Матеріали до українсько-канадської фольклористики й діалектології” (1956–1963). Спеціальні розвідки вченого “Studies in Onomastic” (“Студії з ономастики”, 1956, 1958) присвячено слов’янським топонімам й антропонімам у Канаді. Р.-Б. Климаш у 60-х рр. ХХ ст. здійснив польові дослідження серед українських першопоселенців та їхніх нащадків, задокументувавши предмети матеріальної культури і фольклор, уклав словник змін у слов’янських прізвищах “A classified dictionary of Slavic surname changes in Canada” (Вінніпег, 1961), бібліографію українського фольклору “A Bibliography of Ukrainian Folklore in Canada, 1902–1964” (Оттава, 1969), написав магістерську роботу про канадизацію слов’янських прізвищ (1960) і докторську дисертацію “Український фольклор в Канаді: Іммігрантський комплекс в переході” (1971), створив інтернетний курс канадського українського фольклору “Ukrainian Canadian Folklore”. Б. Медвідський в Альбертському університеті в Едмонтоні започаткував програму з українського фольклору, заснував кафедру української культури та етнографії

імені Гуцуляків (1990), центр українського і канадського фольклору імені Петра і Дорис Кулів (2004) й Архів українського фольклору (Фотій 2011). Як підкреслює М. Гримич, “особливий інтерес дослідника лежить у площині словесного фольклору”, зокрема новоутвореного жанру емігрантських / іммігрантських пісень (Гримич 2013, 134). Крім того, він вивчав українські балади і думи, назви українського некрополя (Медвідський 1991), підготував підручник з українського фольклору (1979, не опублікований), є співавтором англomовної хрестоматії з українського фольклору (1979), збірника “Ukrainian Folksongs from Prairies” (“Українські народні пісні з прерій”, Едмонтон, 1992) і статей про українську культуру в Канаді (Климаш, Медвідський 2010).

За інформацією А. Нагачевського, у Канаді функціонує п’ять освітньо-наукових програм із фольклору: 1) при Меморіальному Університеті Ньюфаундленду; 2) при Університеті Лавал, провінція Квебек (північноамериканський франкомовний фольклор); 3) у Садбурі, провінція Онтаріо (франкомовний фольклор); 4) в Університеті Кейп Бретон, провінція Нова Шотландія; 5) при Університеті Альберти (український фольклор) (Нагачевський 2010, 141). Однак лише в Альбертському університеті є спеціалізація з українського фольклору (тут працюють два професори, бакалаврат, магістерська і докторська програми). Відомо, що вперше університетський курс з українського фольклору в колегії Святого Андрея Університету Манітоби прочитав Р.-Б. Климаш у 1976 р., а в Університеті Альберти в м. Едмонтоні – Б. Медвідський у 1977 р. Зараз діють такі науково-дослідні інституції: Центр українсько-канадських студій при колегії Святого Андрея Університету Манітоби (Centre for Ukrainian Canadian Studies), Центр дослідження української спадщини при Університеті Саскачевану м. Саскатуні (Prairie Centre for Ukrainian Heritage), Центр українського та канадського фольклору імені Петра та Дорис Кулів (Peter and Doris Kule Centre

for Ukrainian and Canadian Folklore) й Архів українського фольклору імені Богдана Медвідського в Канадському інституті українських студій при Університеті Альберти (див. Фотій 2011). Крім того, велику архівну, бібліотечну, музейну, культурну та освітню роботу здійснюють такі установи: Осередок української культури та освіти (Ukrainian Cultural and Educational Centre, м. Вінніпег), музей “Село української культурної спадщини” (Ukrainian Cultural Heritage Village) та ін. У 1989 р. в Центрі українського та канадського фольклору імені Петра та Дорис Кулів було засновано кафедру української культури та етнографії імені Гуцуляків, на якій зараз працюють А. Нагачевський (директор Центру) та Н. Кононенко (професор). Із 2000 р. адміністративним координатором Центру став письменник, перекладач, редактор і дослідник Я. Балан. Н. Кононенко в 1976 р. отримала ступінь доктора в Гарвардському університеті в галузі слов’янських і близькосхідних мов та фольклору, в середині 90-х рр. ХХ ст. здійснила експедиції для запису усної творчості в селах центральної України та українських поселеннях в Казахстані, зараз вивчає традиції українських поселень у канадських преріях, авторка книги про українських кобзарів “Ukrainian Minstrels: And the Blind Shall Sing” (“Українські співці: І сліпі заспівають”, Нью-Йорк, 1998), підручника з фольклористики “Slavic Folklore: A Handbook” (“Слов’янський фольклор”, Лондон, 2007), “Ukrainian Epic and Historical Song: Folklore in Context” (“Українська епічна та історична пісня: фольклор у контексті”, Торонто, 2019), викладає курси “Фольклор та Інтернет”, “Фольклор крізь призму кіно та анімації”, має вебсайт “Folklore Ukraine”. Особливістю наукового підходу дослідниці є те, що вона розглядає фольклорні тексти в єдності з виконавською традицією та особистістю носія. А. Нагачевський отримав докторський ступінь в Університеті Альберти зі спеціальності українського фольклору (1991), вивчає різні культурні процеси серед українців Канади, побутові та сценічні

танці, у 2009 р. розпочав проєкт дослідження традиційної культури українців Бразилії, автор статей про українську фольклористику в Канаді (Нагачевський 2010; Нагачевський, Маєрчак 2010). Серед дослідників молодшого покоління назвемо професора культурної антропології Н. Ханенко-Фрізен, яка, перебуваючи на програмі з українського фольклору в Університеті Альберти, у 2001 р. брала участь у польовому обстеженні канадської традиції свята Маланки; у Центрі досліджень української спадщини при Саскачеванському університеті у 2002–2003 рр. опрацьовувала тему “Усна історія соціокультурних змін, ідентичності та етнічних відносин серед українців у канадських преріях”; із 2007 р. розпочала роботу над проєктом усної історії деколективізації в Україні в 90-х рр. ХХ ст., зараз вивчає також українську емігрантську літературу в Італії, Португалії, Україні (Ханенко-Фрізен). Вона є авторкою монографій: “In Search of Voice: Oral History as Theory, Method, and Source” (“У пошуках голосу: усна історія як теорія, метод і джерело”, у співавторстві з Г. Грищенко, Харків, 2010), “The Other World or Ethnicity in Action: Canadian Ukrainianness at the End of the 20th Century” (“Інший світ або етнічність у дії: канадська українськість кінця 20 століття”, Київ, 2011), “Ukrainian Otherlands: Diaspora, Homeland and Folk Imagination in the Twentieth century” (“Українські емігранти: діаспора, Батьківщина і народні уявлення у двадцятому столітті”, Вісконсін, 2015). Цей огляд підтверджує слова Г. Нудьги: “У Канаді є тепер сильна україністика, фольклористика і навіть історія фольклористики, яка нараховує десятки, сотні друкованих праць українською і частково англійською мовою” (Нудьга 1998, 435). Однак тематика і напрями досліджень канадської фольклористики мають відмінності від українських студій.

Як зауважує А. Нагачевський, “робота українських фольклористів Університету Альберти є гібридною, їй притаманні риси як північноамериканської, так і української фольклористики, однак з ухилом до першої” (Нагачевський 2010,

142). Учений виділяє три напрями досліджень: 1) “історичний напрям” (вивчення історичних матеріалів далекого минулого, які виходять за межі живої людської пам’яті); 2) “етнографія пережитків” (опрацювання джерел, інтерв’ю зі старожилами тощо); 3) “етнографія сучасності” (охоплення сучасних, живих традицій). Якщо перші два напрями перегукуються з діахронними вивченням фольклору в Україні, то третій виявляє суттєві відмінності, оскільки тут “менше йдеться про походження і початки традиції, а більше зафіксовано теперішній її стан у природному контексті, вивчено проблему сприйняття відповідних культурних явищ слухачами (спостерігачами, учасниками), мотивацію, трансмісію тощо” (Нагачевський 2010, 143). Аналіз тематики наукових робіт сучасних канадських аспірантів показує, що вони практично не досліджують власне фольклорні тексти, а мовну специфіку народнопоетичних творів поготів, здебільшого йдеться про варіативні форми неофольклору та його зв’язки з попередніми традиціями (Нагачевський 2010, 143–145).

Зауважимо, що різні підходи до вивчення народної творчості українськими і канадськими вченими пов’язані насамперед із неоднаковим розумінням терміну “фольклор”. Цей термін (синоніми – народна поетична творчість, усна народна творчість, народна словесність, усна словесність) у слов’янській філології традиційно вживають як назву “неписаної народної літератури, мистецтва народного слова, сукупності різних видів і жанрів народної художньої творчості: пісень, казок, легенд, переказів, приказок, прислів’їв, загадок, анекдотів, замовлянь, театральних сценок тощо” (Українська фольклористика 2008, 396). В українську науку термін “фольклор” почав входити в останній чверті ХІХ ст. завдяки працям М. Драгоманова, І. Франка й інших дослідників. У науковій літературі функціонують парні найменування з уточнювальним змістом: словесний фольклор, музичний фольклор, обрядовий фольклор, ігровий фольклор, танцювальний фольклор, драматичний фольклор. За часом

виникнення виокремлюють давній та новий фольклор, за місцем творення – сільський та міський; за соціальними групами носіїв – селянський, робітничий, заробітчаний, солдатський, повстанський, студентський та ін.

Російська дослідниця Світлана Толстая вказує на вузький і широкий обсяг терміну “фольклор”: “У вузькому значенні фольклор ототожнюють з усною народною поетичною творчістю (пор. також терміни “народна поезія”, “народна словесність”), фольклором називають корпус вербальних (словесних) текстів різних жанрів і різних за призначенням, використанням і походженням, які передаються і засвоюються за традицією. Фольклору як словесній формі (жанру) народної традиції відповідає філологічна фольклористика, що займається вивченням фольклорних текстів, їх жанрів, структури, походження, історії, мови тими ж методами, якими послуговується літературознавство у процесі вивчення літературних творів. /.../ У широкому значенні фольклор (відповідно до внутрішньої форми англійського слова, пор. також німецьке *Volkskunde*) – це вся традиційна народна духовна культура у всіх її розділах і видах. За такого розуміння фольклору як об’єкта вивчення фольклористика мала б відповідати дисципліні, що становить розділ етнографії, а саме – етнографії духовної культури” (Толстая 2005, 118).

Північноамериканські та деякі західноєвропейські фольклористи вкладають у поняття народнопоетичної творчості широкий зміст, об’єднуючи ним мову, усну літературу, музику, танці, ігри, міфологію, обряди, звичаї, ремесла, архітектуру тощо (Funk and Wangalls Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend 1979, 768). У праці “Encyclopedia Britannica” сказано, що фольклор позначає академічну дисципліну, об’єкт вивчення якої також називають фольклором, що є сукупністю традиційної за походженням та усної чи імігаційно трансформованої літератури, матеріальної культури і звичаїв в освічених і технологічно розвинених суспільствах; порівняльне вивчення більш чи менш

неосвічених суспільств належать до об'єктів вивчення етнології та антропології (Folklore). Нагадаємо, що американська етнолінгвістика постала більшою мірою на основі праць англійських антропологів – Е. Б. Тайлора, Е. Лонга, Дж. Фрезера, в яких фольклор пояснено через первісний анімїзм, тотемїзм і магію, а також робіт Ф. Боаса, Е. Сепіра, С. Лема, Дж. Трейджера, К. Леві-Строса й ін. Значний вплив на розвиток етнолінгвістики мала гіпотеза мовного релятивїзму Сепіра-Уорфа, сформульована в 30-ті рр. ХХ ст. у результаті вивчення мов і культур індіанських племен Північної, а потім і Центральної Америки, за якою членування світу, організація його через поняття і значення залежить від особливостей етнічної мови. Варто сказати, що думки про мовно-культурну категоризацію світу знаходимо ще у книзі О. Потебні “Мысль и язык” (1862). За словами Р. Кіся, “уже самою постановкою цих питань /.../ О. Потебня випередив не тільки Е. Сепіра та Б. Ворфа (так звана гіпотеза мовної відносності), а й деякі концепції німецького неогумбольдтіанства ХХ сторіччя (Л. Вайсгербер та ін.) і водночас упритул підійшов до таких питань, які поставила американська когнітивна антропологія (Ф. Лавнсбері, Д. Гаймз, К. Пайк) щойно яких тридцять років тому” (Кісь 2002, 5).

Як відомо, в американській фольклористиці / етнології до середини ХХ ст. панував текстуальний підхід: його представники – С. Томпсон, А. Лорд, Е. Сапір, Д. Гаймс та ін. аналізували походження і видозміни текстів у зв'язку з міграцією людей, структуру і зміст текстів в аспекті історії та культури “простого народу”. Із 60-х рр. ХХ ст. “молодше покоління науковців пропонувало розглядати фольклор як живий процес у динаміці, а не як застиглий продукт або літературний текст. Текст вважався лише маленькою складовою ширшого процесу – людської комунікації. Внаслідок цього фольклористи, з одного боку, уникали вживати слово “текст”, а з іншого, розширили його значення: почали ставитися до традиції і матеріальної культури як до текстів, тобто текст став метафорою для будь-якої знакової

системи, сконструйованої людиною. Це стало передумовою переходу з історичного (“кабінетного”) дослідження до етнографічного (польового), із дослідження “автентичних” форм, що приречені на зникнення, до дослідження сучасних форм, що постійно з’являються; переходу з “кінцевого продукту” до виконавства, зі статичної до динамічної” (Кухаренко 2010, 312). Прибічники теорії експресивної культури запропонували терміни “фолклайф” (folklife – ‘життя фольклору’) і “фолк інакмент” (folklore enactment – ‘втілення/впровадження фольклору’), при цьому розуміючи “фолклайф” як “цілісний спосіб життя групи людей, дослідження якої обов’язково включає її матеріальне, вербальне та духовне самовираження” (Vlach 1988, 18). Зауважимо, що сучасні вчені відійшли від раннього називання “народом” неосвічених німецьких громад. Так, американський фольклорист А. Дандес запропонував вважати фольклорною групою (folk group) “взагалі будь-яку групу людей, які поділяють бодай одну спільну рису” (Dandes 1980, 6). Тому фольклористи вивчають групи, серед яких – різні етнічні меншини Північної Америки (Г. Де Сото, Н. Дадвік та ін.: *Many Voices: A Study of Folklore Activities in Canada and their Role in Canadian Culture*, Ottawa, 2000), а також пострадянське суспільство після розпаду Радянського Союзу (К. Вердері, К. Уоннер та ін.: *“PostSoviet Ukraine”*, Pennsylvania, 1998; Verdery K. *“The Political Lives of Dead Bodies: Reburial and Postsocialist Change”*, New York, 1999). Із поширенням інтернету об’єктом аналізу стали й так звані “уявні громади” (imagined communities), зокрема учасники вебсайтів, блогів, форумів за спільними інтересами тощо (П. Говард, Д. Фішер, В. Фокс та ін.). Внаслідок цього антропологічний підхід у працях сучасних американських учених переважає. А. Нагачевський підкреслює, що в “Північній Америці фольклор і етнографію трактують як одну дисципліну. Фольклор у цьому контексті охоплює усну словесність, матеріальну культуру, звичаї, вірування і народне мистецтво” (Нагачевський 2010, 142).

Українські вчені вважають, що фольклор має досліджувати спеціальна наука – фольклористика та її різновиди: загальна фольклористика, українська фольклористика, музична фольклористика тощо. Загальна фольклористика – наука, що “з’ясовує зміст фольклору, його роль у суспільному і культурному житті нації, його національну специфіку, жанрову структуру, поетику” (Українська фольклористика 2008, 401). Українська фольклористика – “галузь української гуманітарної науки, яка займається вивченням передусім української народної творчості – словесної, музичної, танцювальної, драматичної, а також її співвідношенням і взаємодії з фольклорами інших народів та професійною культурою” (Українська фольклористика 2008, 405).

Відомо, що українська фольклористика виокремилася з етнографії / етнології, перебуває в тісних зв’язках із літературознавством, мовознавством, історією, археологією, етнопсихологією, етнопедогогікою, етнофілософією, етномузикознавством та іншими гуманітарними науками. Зауважимо, що слов’янська етнологія ґрунтується на студіях із філософії та психології мови кінця XIX – початку XX ст. – Г. Штайнталя, В. Гумбольдта, О. Потебні та неогумбольдтіанців (Л. Вайсгербера, Й. Тріра, Х. Глінца, Г. Ібсена й ін.), об’єктом дослідження яких були культури розвинених етносів. В основі понять “мовна свідомість народу”, “мовний характер”, “мовне бачення світу”, введених до наукового обігу В. Гумбольдтом (“Про вплив різного характеру мов на літературу і духовний розвиток”, 1821), лежить постулат про те, що мовна специфіка залежить від “характеру нації”. Ці погляди розвинув О. Потебня у працях “Мысль и язык” (Харків, 1862), “Язык и народность” (Харків, 1913), їх по-новому осмислено в кінці XX – на початку XXI ст. у зв’язку з вивченням етнічних картин світу.

Тривалий час на слов’янських теренах функціонувала так звана “філологічна фольклористика”, що й зумовило велику увагу дослідників до фольклорного тексту. Про наслідки такого

підходу пише російський вчений А. Байбурин: “Природним продовженням “літературознавчої специфікації” фольклорних текстів став їх розгляд крізь призму категорій літературної естетики, як “поетичність” і “художність” ... Фольклорні явища, які не відповідають цим “критеріям”, фактично залишалися поза межами дослідження. Усе це (разом із інституціональними заходами) призвело до того, що фольклористика, яка асоціювалася первісно радше з етнографією, ніж з філологією, у вітчизняній науці стала філологічною дисципліною. Особливо від цього постраждало вивчення сучасного фольклору, який практично залишився поза увагою філологічної фольклористики” (Байбурин 2010, 60). На початку ХХІ ст. слов’янські науковці намагаються скоригувати розуміння термінів “фольклор”, “фольклористика” та суміжних дисциплін (див. Гінда 2012). Російський академік А. Каргін, визначаючи три маркери фольклору сьогодення – ситуативний, соціальний та комунікативний, наголошує, що в наш час “фольклорна творчість, з одного боку, ніби концентрується в локальних анклавах, спеціалізованих утвореннях, у творчості окремих виконавців, а з іншого – фольклорні прояви людини стають дискретними, “розсіяними”, “миттєвими” акціями, в основі яких лежать не фундаментальні (у звичному розумінні) явища, а “точкові спалахи” (Каргін 2010, 22). Це дає підстави вивчати не лише традиційні фольклорні тексти носіїв, але й ті, що виникли у ХХ – на початку ХХІ ст. у межах певних соціальних груп із поширенням нових інформаційних технологій. Враховуючи сучасну ситуацію, С. Адоньєва пропонує у термінопонятті “фольклор” виділити два різновиди – фольклор-знання і фольклор-діяльність: “Зіткнувшись з необхідністю окреслити перетворення тексту в дію, ми можемо лише констатувати його семіотичні результати. Стереотипно відтворювані форми комунікування підтримують транслювання санкціонованого колективного досвіду – тільки це ми можемо побачити, характеризуючи фольклор як знання – *folklore*” (Адоньєва

2005, 46). Сучасні вчені (С. Адоньєва, П. Анікін, А. Байбурин, С. Грица, А. Каргін та ін.) наголошують на тому, що фольклор як одна з форм самосвідомості і відображення світу “не відмирає, не зникає, не стає іншим типом культурної самосвідомості, а модифікується, набуває нових форм, займає нові просторові параметри, змінює коло виконуваних функцій” (Каргін 2010, 25). С. Грица пише про трансмісію фольклорної традиції: “Трансмісія є способом переказу інформації – від людини до людини, від одного соціуму до іншого усним шляхом, шляхом друку, аудіо- і відеозасобів і знову її повернення до людини. Щодо фольклору – то це динаміка його життя й відтворення у виконавстві, руху в антропологічних і просторово-часових вимірах” (Грица 2002, 3). Науковці звертаються до нових термінів на позначення сучасного фольклору: “постфольклор”, “віртуальний фольклор”, “інтернетний фольклор”, “інтернет-лор”, “фолькнет” та ін. (див. збірники: “Folk-art-net: новые горизонты творчества” (Москва, 2007), “Интернет и фольклор” (Москва, 2009), статтю С. Неклюдова “После фольклора” (1995), монографію Н. Лисюк “Постфольклор в Україні” (Київ, 2012) та ін.).

А. Каргін звертає увагу на комплексний підхід до вивчення фольклору різними науками: “У кінці ХХ ст. вітчизняна фольклористика у зв’язку з розширенням розуміння тексту фольклору, з одного боку, активно інтегрує знання не тільки з етнографії, історії, філології, але із мистецтвознавства, психології, педагогіки, семіотики, етики, соціології та інших наук... З іншого боку, дисципліни, які вивчають фольклор, поступово сформували суміжні сфери інтересів, що викликали до життя різноплановий симбіоз методів (культурології, антропології, лінгвофольклористики, етномузикознавства й ін.)” (Каргін 2005, 36). Ці тенденції, на думку вченого, загалом позитивні, якби не супроводжувалися відмовою деяких науковців від традиційних методів аналізу, не призводили до “розмивання” об’єкту фольклористики за рахунок віднесення

нових явищ, що не належать до власне фольклору (продуктів масової культури, сценічних видовищ, авторської пісні тощо), коли б дослідники спиралися на реально існуючі фольклорні тексти, а не на сконструйовані моделі. Подібне “розмивання” спостерігаємо і в північноамериканській етнології / культурній антропології.

Зазначимо, що з 90-х рр. ХХ ст. в україністиці почали активно розвиватися галузі, що виокремилися на межі лінгвістики та інших дисциплін: лінгвокультурологія, етнолінгвістика та лінгвофольклористика, які приділяють увагу мовним одиницям фольклору. Основна точка перетину цих наук – “встановлення зв’язку між мовною структурою та її етнокультурним змістом. Лінгвокультурологія розглядає мову як феномен загальнолюдської культури. Етнолінгвістика досліджує одиниці національної мови з погляду відображення елементів культури народу. Лінгвофольклористика вивчає народнопоетичну мову в контексті фольклорного дискурсу з метою розкриття феноменальних можливостей її одиниць як лінгвостилістичних, естетичних засобів, прагнучи вийти на рівень етнічної ментальності” (Данилюк 2018, 13). Про пов’язаність термінопонять пише польський дослідник, керівник польської етнолінгвістичної школи (м. Люблін) Є. Бартмінський: “Етнолінгвістика або лінгвістика антропологічна – опрацьовувана також під ширшими за обсягом назвами – культурологічна лінгвістика й лінгвокультурологія – розвиваються в слов’янських краях у контакті з етнолінгвістикою західноєвропейською” (Bartmiński 2004, 9). Вузьке і широке розуміння терміну “етнолінгвістика” було сформоване у працях російського академіка, керівника московської етнолінгвістичної школи М. Толстого. За вузьким – це “розділ мовознавства [...], який орієнтує дослідників на розгляд співвідношення і зв’язку мови та духовної культури, мови і народного менталітету, мови і народної творчості”, тобто на розгляд мовних одиниць як засобів відображення етнічної культури (Толстой 1995, 27); за широким

– “комплексна дисципліна, предмет вивчення якої – весь “план змісту” культури, народної психології, міфології незалежно від засобів і способів їх формального втілення (слово, предмет, обряд, зображення і т. п.)” (Толстой 1995, 39–40). Саме широкий підхід ліг в основу добору матеріалу в фундаментальній праці “Славянские древности: этнолингвистический словарь” у 5 т. (Москва, 1995 –2012).

Спіраючись на відмінні науково-теоретичні засади, а головне – різні джерельні бази дослідження, слов’янська (європейська) етнолінгвістика й англо-американська лінгвістична антропологія мають спільні та окремі риси, що визначають аспекти вивчення мови фольклору. Бельгійський славіст П. Плас зауважує: “Спільними характеристиками, що їх зближують, є концепція мови фольклору як особливо вдячного поля для дослідження. Найважливіші спірні питання пов’язані зі взаємовідношеннями між культурою та ідентичністю окремих груп, аналізом етнографічного дискурсу, мовно-кодової ідеології. Найбільшою різницею, з іншого боку, є зосередження слов’янської етнолінгвістики на лексиці, у той час, як північноамериканські студії фокусуються на прагматичному аспекті мови” (Plas 2006, 143). Однак ці міркування радше стосуються польських етнолінгвістів, які розглядають мову народної словесності через призму мовних стереотипів (Bartmiński 2004).

Із другої половини ХХ ст. мова російської та української народної словесності стає предметом вивчення спеціальної галузі науки – лінгвофольклористики. На східнослов’янських теренах набув поширення термін, запропонований російським ученим О. Хроленком (Хроленко 1974), уточнено термінопоняття “мова фольклору”, що мало вузький обсяг (система мовних одиниць) і широкий (сукупність мовних і позамовних явищ). У першому значенні висловом “мова фольклору” “об’єднується мова різних фольклорних жанрів, у яких закладено естетичне сприймання народного слова, його емоційно-експресивний зміст” (Єрмоленко 1999, 282). Широке значення передбачає розуміння

мови усної словесності як джерела української літературної мови, зокрема художнього стилю, як основи світобачення народу: “мова фольклору – мова усної нар.[одної] творчості (пісень, казок, легенд, приказок і прислів’їв, замовлянь, заклинань та ін.), що своєю лексикою, фразеологією, граматикою, фонетикою засвідчує існування глибин.[ного] коріння нац.[іональної] мови... Через неї передається світогляд народу, зокрема, його сприймання космосу, органічного зв’язку з навкол.[ишньою] природою, відбиваються характерні заняття людей у певні істор.[ичні] часи тощо...За фолькл.[орними] мовними формулами простежуються формування народнопоет.[ичної] концепції світу, взаємовпливи нац.[іональних] культур” (Українська мова 2004, 240). Внутрішньомовні та позамовні складники поєднано також у визначенні терміна, сформульованому Т. Беценко: “лінгвофольклористика – міждисциплінарна галузь гуманітарної (філологічної) науки, що вивчає різноманітні особливості мовноструктурної, мовностилістичної, художньо-образної організації текстів усної народної творчості; закономірності фольклорного стилетворення; мовностильову структуру фольклорного різновиду художньої творчості як колективної естетичної інтелектуальної діяльності етномовців” (Беценко 2015, 109).

Потреба виокремлення лінгвофольклористики спричинена тим, що в україністиці ХХ ст. мову усної словесності вивчали в рамках багатьох наук: історії літературної мови (Л. Булаховський, В. Русанівський, С. Єрмоленко, Н. Сологуб та ін.), лінгвопоетики та лінгвостилістики (Л. Пустовіт, А. Коваль, С. Єрмоленко, Л. Мацько й ін.), лінгводидактики (Н. Дзюбишина-Мельник, І. Кочан, Н. Данилюк та ін.), лінгвокультурології та лінгвокраїнознавства (О. Левченко, Л. Дяченко С. Єрмоленко, М. Шевченко й ін.), етнолінгвістики (В. Жайворонок, О. Тищенко, В. Конобродська, О. Барабаш-Ревак, М. Філіпчук та ін.), лінгвоконцептології (В. Кононенко, М. Скаб, Т. Радзівська, О. Селіванова) тощо. Із розвитком

лінгвофольклористики стало можливим об'єднати різні підходи до розгляду мови народної творчості та виокремити певні напрями цієї галузі.

Мову української народної словесності сучасні вчені опрацьовують за:

1) мовними рівнями: фольклорна лексикологія і фольклорна фразеологія (С. Єрмоленко, Н. Бабич, Н. Данилюк, В. Галайчук, Н. Іовхімчук, О. Молодичук та ін.), фольклорна ономасіологія і фольклорна ономастика (З. Франко, Н. Колесник, О. Порпуліт й ін.), фольклорний словотвір і фольклорна морфологія (Т. Беценко, Н. Грицак, Н. Журавльова й ін.), фольклорний синтаксис (С. Єрмоленко, Т. Беценко, Т. Жук, С. Шуляк й ін.), фольклорна текстологія (Н. Алатирева, Т. Беценко й ін.);

2) мовно-виразовими засобами (фольклорна стилістика мовних засобів – алітерації, асонансу, епітета, порівняння, метафори, метонімії, синекдохи, символу, гіперболи, літоги, семантико-синтаксичного паралелізму, повтору й ін. – С. Єрмоленко, Н. Данилюк, Т. Беценко, О. Молодичук, О. Слюсарева й ін.);

3) народнопоетичними жанрами (фольклорна стилістика жанрів): мовностилістичні особливості українських народних пісень і балад (С. Єрмоленко, Н. Данилюк, Ю. Дядищева-Росовецька, Т. Колотило, І. Круть, О. Молодичук та ін.), дум (Т. Беценко, С. Лавриненко, Л. Шуть та ін.), казок (О. Бондар, Н. Грицак, Т. Жук, В. Іваненко й ін.), паремій (О. Селіванова, Н. Данилюк та ін.), загадок (А. Мойсієнко, О. Тимченко й ін.), замовлянь (В. Баденкова, В. Мойсієнко, О. Остроушко, С. Шуляк та ін.) тощо);

4) окремими розділами мовознавства: фольклорна лексикографія (Н. Данилюк, Т. Беценко, О. Сімович, З. Василько й ін.), фольклорна діалектологія (Г. Аркушин, Ю. Громик, В. Мойсієнко, Ю. Грищевич та ін.), фольклорна лінгвокогнітологія (Н. Бабич, Н. Данилюк, С. Лавриненко, О. Барабаш-Ревак, Н. Шеремета й ін.), фольклорна

лінгвосеміотика (С. Єрмоленко, В. Жайворонок, Н. Данилюк та ін.), фольклорна комунікація (Н. Бабич, Н. Журавльова, С. Богдан, О. Гриценко й ін.), зіставна лінгвофольклористика (Н. Колесник, Н. Данилюк, О. Порпуліг, Н. Фурист й ін.). У наукових працях кілька підходів можуть бути поєднані (так, у нашій монографії “Поетичне слово в українській народній пісні” (Луцьк, 2010) розглянуто функціонування уснопісенного слова на всіх мовних рівнях, у складі усталених засобів образності та як компонент мовної картини світу).

Мова фольклорних текстів у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. в Україні стала об’єктом аналізу в низці монографій: С. Єрмоленко “Фольклор і літературна мова” (Київ, 1987), “Нариси з української словесності (стилістика та культура мови)” (Київ, 1999)”, О. Сімович “Поетична символіка української народної творчості: лінгвістичний аспект” (Львів, 1999), З. Василюк “Символіка фольклорного образу” (Львів, 2004), Т. Беценко “Текстово-образні універсалії думового епосу ” (Суми, 2008), Н. Данилюк “Поетичне слово в українській народній пісні” (Луцьк, 2010), О. Барабаш-Ревак “Мовний образ парубка в українських фольклорних і етнографічних текстах” (Львів, 2013), Н. Іовхімчук “Мовні засоби вираження простору в українській народній пісні” (Луцьк, 2014), С. Лавриненко “Мовні знаки концептуалізації правової культури у фольклорному тексті (лінгвокультурний аналіз різних жанрів фольклору)” (Київ, 2014), Н. Колесник “Онімний простір українського пісенного фольклору: семантичний, структурний та функціональний аспекти” (Чернівці, 2018), Т. Беценко “Естетика мови українських народних дум” (Суми, 2019) та ін. Крім того, видано навчальні посібники для спецкурсів із мови народної словесності, які читають у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Чернівецькому національному університеті імені Ю. Федьковича, Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки: Ю. Дядищева-Росовецька

“Фольклорна мова. Поетична мова” (Київ, 2005), Р. Сердега “Конспект лекцій зі спецкурсу «Українська лінгвофольклористика»” (Харків, 2017), захищено кілька десятків кандидатських і докторських дисертацій. Усе це дає підстави стверджувати: українська лінгвофольклористика склалася як особлива галузь філологічної науки і навчальна дисципліна зі своїм об’єктом (мовноструктурна, художньо-образна організація фольклорного тексту різних жанрів, особливості фольклорного стилетворення), предметом дослідження, завданнями і напрямками; вона посідає вагоме місце в колі слов’янської лінгвофольклористики (Данилюк 2009).

Отже, українські та канадські вчені зробили значний внесок у дослідження текстів українського фольклору. Сучасні українські науковці відповідно до традицій слов’янської лінгвофольклористики вивчають мову усної словесності в різних аспектах: за одиницями різних мовних рівнів, за мовно-виразовими засобами, за народнопоетичними жанрами, за розділами мовознавства. Канадські україністи в наш час досліджують фольклорні твори в широкому значенні в рамках етнології / культурної антропології в контексті побутування й видозміни традиції, мало уваги приділяючи мовному оформленню. Хоч учені України і Канади ідуть своїми шляхами, їхні підходи, взаємодоповнюючись, сприятимуть комплексному опрацюванню багатой культурної спадщини українців, глибшому осмисленню специфіки функціонування українського фольклору на материк у і в діаспорі через призму явищ новітньої доби.

Адоньева, Светлана Б. 2005. “Фольклористика и современное гуманитарное знание”. В *Первый Всероссийский конгресс фольклористов*. Москва: Гос. респ. центр рус. фольклора, т. 1: 44–57.

Байбурин, Альберт К. 2010. “Некоторые общие соображения о фольклоре и фольклористике”. В *От конгресса к конгрессу. Навстречу Второму конгрессу фольклористов*. Москва: Гос. респ. центр рус. фольклора. 43–62.

Беценко, Тетяна. 2015. “Лінгвофольклористика як новий напрям філологічної науки”. *Міфологія і фольклор* 3–4: 108–117.

- Гапон, Леся. 2017. *Лінгвістична спадщина Ярослава-Богдана Рудницького*. Тернопіль: Осадца Ю. В.
- Гінда, Олена. 2012. "Термін фольклор як понятійне та дискусійне поле". Теорія літератури і гуманітарні студії. *Studia methodologica* 34: 62–76.
- Гримич, Марина. 2013. "Богдан Медвідський – дослідник українсько-канадського фольклору". *Українознавство* 2: 134–135.
- Гримич, Марина. *З історії збирання і збереження народної спадщини українців Канади*. http://ndiu.org.ua/images/book/zberezhennia_kanad_spadschyny.pdf
- Гримич, Марина. 2013. "Роберт-Богдан Климаш і українська народна культура канадських прерій". В *Українська народна культура в канадських преріях*, за ред. Р.-Б. Климаш Київ: Дуліби. 309–316.
- Грица, Софія. 2002. *Трансмисія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки*. Київ-Тернопіль: Астон.
- Данилюк, Ніна. 2018. "Лінгвокультурологія, етнолінгвістика, лінгвофольклористика: точки перетину". *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: Філологічні науки. Мовознавство* 12: 8–15.
- Данилюк, Ніна. 2010. *Поетичне слово в українській народній пісні*. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки.
- Данилюк, Ніна О. 2011. "Топоніми на позначення іноземних локусів у текстах народних пісень". *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки* 5 (2): 30–35.
- Данилюк, Ніна. 2009. "Українська лінгвофольклористика у слов'янському контексті". *Українське мовознавство* 39: 85–93.
- Єрмоленко, Світлана. 1999. *Нариси з української словесності: Стилістика та культура мови*. Київ: Довіра.
- Каргин, Анатолій. 2005. "Комплексний підхід к изучению фольклора: от полидисциплинарности к интерконтекстуальной фольклористике". В *Первый Всероссийский конгресс фольклористов*. Москва: Гос. респ. центр рус. Фольклора. т. 1: 29–43.
- Каргин, Анатолій С. 2010. "Фольклор в современном культурном пространстве". В *Навстречу Второму Всероссийскому конгрессу фольклористов*. Москва: Гос. респ. центр рус. фольклора: 18–29.
- Кісь, Роман. 2002. *Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму)*. Львів: Літопис.
- Климаш, Роберт-Богдан, Медвідський, Богдан. 2010. "Сучасні прояви традиційної культури слов'ян у Північній Америці". *Народознавчі зошити* 3–4: 474–476.
- Кухаренко, Світлана. 2010. "Стильний огляд фольклористики в Північній Америці: теорії, підходи, парадигми". *Народознавчі зошити* 3–4: 310–315.
- Луцко, Оксана. 2010. "Мотиви й поетика українських народних пісень про еміграцію в Канаду". *Народознавчі зошити* 3–4: 439–448.

- Медвідський, Богдан. 1991. "Збирання і вивчення українського фольклору в Канаді". *Народна творчість та етнографія* 2: 41–52.
- Нагачевський, Андрій. 2010. "Фольклор українців Канади у дослідженнях аспірантів канадських університетів". *Вісник Львівського університету* 43: 140–150.
- Нагачевський, Андрій, Маєрчик, Марія. 2010. "Особливості української фольклористики в Канаді". *Народознавчі зошити* 3–4: 293–309.
- Нудьга, Григорій. 1998. *Українська дума і пісня в світі*. Львів: Інститут Народознавства НАН України.
- Рудницький, Ярослав.-Богдан. 1971. "Становище української мови й інших слов'янських мов у Канаді". Вінніпег: УВАН.
- Толстая, Светлана. 2005. "Фольклор и этнолингвистика". В *Первый Всероссийский конгресс фольклористов*. Москва: Гос. респ. центр рус. фольклора. Т. 1: 118–132.
- Толстой, Никита. 1995. *Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике*. Москва: Индрик.
- Українська мова: енциклопедія*. 2004. Київ: Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана.
- Українська фольклористика: словник-довідник*. 2008. Тернопіль: Підручники і посібники.
- Фотій, Надія. 2011. "Архів українського фольклору імені Богдана Медвідського Центру українського та канадського фольклору імені Петра і Дорис Кулів при Університеті Альберти". *Вісник Львівського університету* 10: 253–258.
- Ханенко-Фрізен, Наталія. *Про усні свідчення та продукування значень: українсько-канадські дослідницькі практики*. https://keui.files.wordpress.com/2010/12/09_khanenko_friesen.pdf
- Хроленко, Александр. 1974. "Что такое лингвофольклористика?". *Русская речь* 1: 36–41.
- Bartmiński, Jerzy. 2004. "Etnolingwistyka słowiańska – próba bilansu". *Etnolingwistyka* 16: 135–143.
- Dundes, Alan "Who are the Folk?". 1980. In *Interpreting Folklore*. Bloomington: Indiana University Press. 1–19.
- "Folklore". In *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/folklore-academic-discipline>.
- Funk and Wangalls Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend*. 1979. New York: Funk & Wagnalls.
- Plas, Pieter. 2006. "Slavic ethnolinguistics and Anglo-American linguistic anthropology: convergences and divergences in the study of the language-culture nexus". *Etnolingwistyka* 18: 135–143.
- Vlach John Michael. 1988. "Folklife and the Tangible Text". In *100 Years of American Folklore Studies: A Conceptual History*. Washington: American Folklore Society. 18–20.

*You don't stumble upon your heritage. It's there,
just waiting to be explored and shared.*

Robbie Robertson

Біблійні переклади Івана Огієнка в контексті національного збагачення

Людмила Марчук

Джерелом нашого дослідження став часопис “Віра й культура” – орган Українського наукового богословського товариства (Отава (Канада), редактор Іван Огієнко (митрополит Іларіон)), а саме відгуки дописувачів, надруковані в ньому наприкінці 50-х – початку 60-х років. Матеріали зберігаються в Центрі Огієнкознавства Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Поважні здобутки в перекладах Біблії українською літературною мовою досягнуті в ХІХ столітті. Незважаючи на тяжкі заборони, накладені на українську мову різними режимами, у ХІХ столітті

були зроблені сім перекладів Біблії українською мовою: Маркіяном Шашкевичем, Пилипом Морачевським, Антоном Кобилянським, Пантелеймоном Кулішем, Іваном Пулюєм, Іваном Нечусь-Левицьким, Олександром Бачинським.

Український письменник П. Куліш, сам православний, разом з українським ученим І. Пулюєм¹, греко-католиком, спільними силами перекладають майже весь кодекс Біблії. Заслугою цього перекладу стало те, що він є першим повним перекладом із єврейських та грецьких текстів українською новітньою мовою. Частинами цей переклад друкувався у Львові й у Відні. Під час пожежі згорів рукопис перекладу Старого Заповіту. Але П. Куліш вдруге взявся за цю працю. Він не встиг закінчити її до своєї смерті, але закінчив її І. Пулюй (переклав: книги Рут, 1-ше і 2-ге Паралипоменон, Ездри, Неемії, Естери і Даниїла) і письменник Іван Нечуй-Левицький (переклав Псалтир). Звертаємо увагу на такі моменти в епістолярній спадщині І. Пулюя: 1) коло людей, яким адресувалися листи; 2) листи, пов'язані із питаннями пропагування рідної мови та перекладу Святого Письма українською мовою.

О. Збожна, укладач збірки листів І. Пулюя, зазначає, що найбільше знайдено листів І. Пулюя, написаних до Михайла Павлика, до Олександри Куліш (збереглося 68 листів із віднайдених майже трьохсот), Олександра Барвінського, Володимира Левицького, Івана Нечуя-Левицького. Є листи до Володимира Гнатюка (ім'ям якого названо Тернопільський педагогічний університет), Данила Тянячкевича та інших діячів Наукового товариства імені Шевченка, громадських діячів та соратників. Листи передруковано з оригіналів без найменших змін (Збожна 2007, 18).

І. Пулюй використовував у листах один із літературних псевдонімів П. Куліша – Ратай, із яким той і перекладав Святе

---

¹Пулюй Іван Павлович – доктор, професор, у 1872 році разом із Пантелеймоном Кулішем переклав і видав “Євангелії: від Матфея, Луки, Марка та Іоанна”, які пізніше були перекладені й Іваном Огієнком.

Письмо. Напр., у листі до Данила Тянячкєвича читаємо: *“Поки що сповіщаю Тебе, що працюємо с п[аном] Ратаєм над св[ятим] Письмом. Св[ятий] Євангєлист Мат[те]й и Марко готови а Лука вже печатається”* (21 / 4 [18] 71). До дружини П. Куліша – Олександрѣ Куліш – І. Пуллою звертається “Беатріче”, оскільки вважав її ідеальною дружиною, подібно до ідеальної коханої Данте Алігері – середньовічної Беатріче: *“З Ваших листів дорога Беатріче, бачу, що Ви страждаєте душею. Вельми мені жаль Вас, що Ви томитесь далеко від нас на Україні, змість вкупі з нами ділитись и радостью и смутком... Прошу ж Вас, дорога Беатріче, ще раз бережіть свого здоров'я не надуживайте своїх сил и не падайте за нами, а лучче ми падаватимем за Вами, поки не приїдете до Нас, або ми до Вас”* (лист писаний з Відня 19 липня 1882 року) (Збожна 2007, 90).

В офіційних листах, як і в особистих, І. Пуллою передавав своє занепокоєння життям українського народу, дбав, щоб у різних життєвих ситуаціях українці мали змогу користуватися рідною мовою, читати українською Святе Письмо.

Наприклад, у листі з Праги від 30 червня 1904 року до Академії наук у Петербурзі І. Пуллою, надсилаючи *“...святе Письмо, руско-український переклад Куліша, Левицького і Пуллія”*, писав про прикрє відчуття після указу 1876 року: *“Те гірке і невиносиме відчуванє великої кривди, заподіяної царским указом українському народови, дає мені право і смілість, в імени пригнобленого народу висказати жаль перед св[ят]ою Академією Наук, в надії, що голос мій знайде відгомін в серцях благородних мужів науки”* (Збожна 2007, 293).

І П. Куліш, й Іван Нечуй-Левицький, і галичанин І. Пуллою у своїй праці дотримувалися різних правописних норм. Редагувати ж рукопис випало саме І. Пуллою, який мимоволі привніс до тексту ще більше так званих галицизмів. Тому на початку ХХ ст. перед українським суспільством складалися об'єктивні передумови необхідності другого повного перекладу Святого Письма українською мовою. Волею історичних обставин

складеться так, що така велична, відповідальна й надзвичайно тяжка місія випаде на долю видатного діяча українського відродження ХХ століття І. Огієнка – митрополита Іларіона. І. Огієнко зазначав: *“А коли появилася року 1905-го повна Біблія в перекладі Пантелеймона Куліша, вона мене відразу не задовольнила, – на ній аж надто чулася тяжка рука Пулюя, що таки видав її – без волі головного перекладача – старим галицьким правописом. І взагалі цей переклад появилася надто спізнено, а мова його вже для свого часу була застаріла”* (ВК, ч.10–11 (106–107), 1962, 4).

Ось чому, приступаючи до цієї надзвичайно складної роботи, І. Огієнко поставив перед собою два найголовніші завдання: по-перше, найточніше передати зміст оригіналу, дбаючи передусім про змістову точність багатозначних слів, і, по-друге, забезпечити переклад милозвучною, сучасною літературною мовою. Робота пожвавилася після того, як Британське і Закордонне Біблійне Товариство уклало з перекладачем угоду (1 квітня 1936) про видання книги. Вперше в 1921 році, перебуваючи в Тарнові з урядом УНР, І. Огієнко звернувся до Бритійського й Закордонного Біблійного Товариства з пропозицією перекласти Біблію на нову українську літературну мову. Проте отримав відповідь, що зараз на Сході революція, але вони будуть пам’ятати про бажання вченого.

Дослідник творчості І. Огієнка М. Тимошик пише: *“Хресна дорога Івана Огієнка до головної праці свого життя – перекладу Біблії, виявилася на десять років довшою, ніж у Пантелеймона Куліша. Від початку перекладу богослужбових книг у Кам’янці-Подільському до одержання у Вінніпезі сигнального примірника з Лондона минуло... 42 роки.*

Знаючи історію відносин П. Куліша та І. Пулюя з Британським і Закордонним Біблійним товариством, міністр ісповідань уряду УНР Огієнко вирішує без зволікань увійти від імені уряду УНР в офіційні стосунки з цією організацією. Документальним свідченням цього далекоглядного кроку є інформація під

заголовком «Заходи по друкуванню Святого Письма українською мовою», вміщена у Звіті про діяльність міністерства ісповідань УНР за січень 1921 року» (Тимошик 2020).

І. Огієнко чесно служив українськ їй справі, розвивав рідну мову та культуру, створював та видавав для різних верств населення україномовні підручники, посібники, наочний матеріал. Варто згадати «Наглядну таблицю милозвучности української мови», видану в Жовкві 1923 р. у друкарні отців Василіан.

Спочатку І. Огієнко працював над перекладом Літургії Св. Івана Золотоустого, вивчав методологію перекладу і Богослужбових Книг, і Книг Св. Писання. У Додатку «Методи перекладу Богослужбових Книг» і «Пояснення до перекладу св. Літургії Івана Злотоустого» дано виглумачення 821 слова грецького походження.

Можна побудувати таку хронологію перекладів та матеріалів до перекладів у 20-х роках: 1923 р. – новий переклад «Свята Відправа Вечірна й Рання» (288 с.); 1927 р. – «Методологія перекладу Св. Письма та Богослужбових Книг на українську мову»; 1926–1928 рр. – двотомна монографія про життя Св. Братів Костянтина та Методія.

Перший незначний наклад перекладених І. Огієнком чотирьох Євангелій (від Матвія, Марка, Луки, Іоанна) побачив світ 1937 року у Львові (Євангелії друкували в друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, по 5000 примірників кожна), а 1939 року – додрукований у Варшаві. До цього видання було додано ще й «Псалтир» (25000 примірників). Переклад усієї Біблії завершено 11 липня 1940 року, однак через обставини військового стану запустити цю роботу до друкарні не вдалося. Крім того, І. Огієнку відмовили в подальшій оплаті його праці. Проте Українська церковна рада у Варшаві 11 серпня відправила службу (о. Архімандрит Паладій) «...з приводу позитивного закінчення Професором Доктором Іваном Огієнком перекладу Св. Письма (Старого й Нового Завіту) на протязі 7-літньої пильної праці од року 1933-го до 1940-го» (ВК, ч. 10–11

(106–107), 1962, 8). Натомість через два роки друга частина Біблії – “Новий Заповіт. Псалтир” – була додрукована ще раз. Цього разу у Фінляндії, заходами Стокгольмського товариства поширення Євангелія в Росії. В основу свого перекладу І. Огієнко поклав гебрійський (давньоєврейський), а не грецький текст.

Пристаюючи до цієї надзвичайно складної роботи, вчений навіть не сподівався, наскільки більше труднощів і невдач, болі і розчарувань випаде йому проти тих, які пережив свого часу його попередник. Перше, про що згадує І. Огієнко у статті “Новий переклад Біблії. Історичний нарис” (ВК, ч. 10–11 (106–107), 1962, 4–12), це те, як у 1939 році німці у Варшаві забрали багато з перекладу “Нового завіту” і спалили, головний екземпляр залишався в автора, але при евакуації з Варшави згинули усі джерела до перекладу Біблії, проте оригінал й усі копії зберегла друкарка, найнята в 1943 році п. Софія Сім’янцева, яка привезла їх до Словачії в Штребське Плесо. Увесь час блукань митрополит Іларіон працював над своїм перекладом, доопрацьовував мову. Автор зазначає: *“Літературна українська мова сильно й швидко зростала, і треба було закінчений переклад 1940-го року знову переглянути, треба було передумати і сам зміст перекладу”* (ВК, ч. 10–11 (106–107), 1962, 100). У часописі “Віра й Культура” натрапляємо на статтю про Біблію, у якій автор твердить про значення перекладу Біблії власне літературною мовою: *“Біблія – найперше джерело для вивчення своєї літературної мови”* (Митр. Іларіон) (ВК 1958, 1, 6). А в ч. 1 за 1959 рік у відгуку на неї сказано, що *“...Біблія в перекладі Проф. Івана Огієнко є найновіше, найдосконаліше і найкраще видання цієї Святої Книги українською живою мовою”* (Інж. А. Нестеренко) (ВК 1959, 1, 7).

У 1955 році 14 березня Ревізійна комісія біблійного товариства прийняла рішення готувати до друку Огієнків переклад Біблії. Проте цю роботу було закінчено аж через сім років, і лише 1962 року в Лондоні побачив світ солідний том (на 1529 сторінок) із відтисненим позолотою українським заголовком **Б і б л і я**. Саме на цьому засіданні пастор

Л. Жабко-Потапович запропонував, щоб у Новому Завіті писати “христити”, а не “хрестити”, як уживав І. Огієнко. Голова комісії В. Кузів з цим не погодився, митрополит Іларіон також твердив, що це ненауково і не по-богословському, це буде “викривлення змісту”. Постановили писати “хрестити”, проте Голова комісії Василь Кузів помер 24 липня 1958 року і проти волі перекладача, порушуючи підписаний контракт, у друці Біблії з’явилося “христити”.

На засіданні товариства 5 грудня 1955 року митрополита Іларіона обрано почесним членом Товариства. У супроводчому до грамоти листі було таке:

“Бритійське й Закордонне Біблійне Товариство в Лондоні, 3-го січня 1956-го року.

Митрополиту Д-ру Іларіону, 101 Катідрал Евню, Вінніпег, Манітоба, Канада.

Дорогий Д-ре Іларіоне! Генеральний Комітет Біблійного Товариства на своєму засіданні 7-го листопада минулого року вибрав Вас Почесним Доживотним Членом Товариства. Роблячи це, Комітет мав на думці те зацікавлення, яке Ви виказали до праці Товариства, та те велике діло, якого Ви dokonали в зв’язку з українським перекладом Біблії. Позвольте мені сказати, що ми дуже оцінюємо факт, що маємо Ваше ім’я на листі наших Почесних Доживотних Членів.

Залишаюся відданий Вам Норман Дж. Кокбурн, Генеральний Секретар” (ВК, ч.10–11 (106–107), 1962, 12).

Після публікації перекладу Біблії митрополит Іларіон у ч. 10–11 (серпень-вересень, 1962 рік) “Віри й культури” друкує власну поему “Свята Біблія відвічна”, присвячену завершенню перекладу Святого Письма. У примітці вказує: “12. VI. 1962, – день одержання першого друкованого примірника української Біблії мого перекладу”.

*Я все життя орав та сів
І обробляв Господню Ниву,
І дух Святий на поміч віяв*

І думку 'яру, й думку сиву!...
Перекладав я Слово Боже,
Святу Біблію відвічну
На слово наше, рідне й гоже,
Сильне, як меч той обосічний...
І скінчена свята робота,
По довгій праці – все готове:
Завіту божого чеснота,
І Слово зоряне Христове!

*

Багато скарбів в Божім світі,
Найперший – Біблія Свята:
Найкраща рожка в райськiм квітті,
В потребі рада золота!...
Людині Книжка над книжками,
Правдиве Щастя над усе, –
Огнем палає в тьмі без тами
Й Спасіння світові несе!...
Нема науки понад неї,
І правди більшої нема, –
Основа в ній душі всієї,
Підвалина твого ума!...

*

У світі грішному Лямпада
Сіяє Сонечком на нас, –
Це Біблія, Свята принада,
Щоб Голос Божий не погас...
І Біблія – це вся природа,
Природа ж – Біблія малá:
У них обох ясна свобода,
Що душу чистою спасла...
У Біблії – Слова Господні,
Як по Закону в світі жить,
Вони як Дзвони Великодні,

До Правди кличуть кожну мить!

*

*Ой у полі у долині
Джерельце гуркоче, –
Щастя спрагненій людині,
Як пити захоче...*

*Вічна Біблія й понині
Джерельцем рокоче, –
Це підвалина Святині,
Слово це Пророче!...
У Цілю 'щому Потоці
Божая Водиця, –
Тільки й маємо на оці:
Чистої нап'ється!...*

*

*Позасвічую тихі Лямпадки
І творю ' Тайнодію Священну,
І в душі моїй жодної гадки
Про життєву журбу ту буденну...
Убираю я Біблію Божу
В мову рідну могого народу, –
Поливаю її, райську рожу,
І складаю надзоряну Оду...
Читаймо Біблію щоденно,
Вона нас розуму навчає, –
Вона відкриє всю Вселенну,
Й знання життя подасть безкрає!...
Читаймо Біблію бездбнну,
Вона – як та роса на квіти:
Дорогу вказує Законну
До Щастя Вічного летіти!...
Як той орел могучекрилий
Ширя'є легко в Небеса,
Так з Нею вкупі, брате милий,*

Твій розум геній та красá!...
 Бо Біблія – Свята Наснага
 Твоєму розуму навіки, –
 Із неї родиться відвага,
 Й свободі духа вірні ліки!...
 *

Даю наро́ду все, що маю:
 Всю душу, розум і все серце, –
 Святу́ю Біблію безкраю,
 Бездонне море і озерце!...
 Свята́я Книга для наро́ду,
 Усім на щастя й на Спасінні, –
 Щоб нам принесла Вічну Згоду
 У це й наступне покоління!...
 Я довгі дні і довгі ночі
 Святу́ю Книгу пив нектаром, –
 Й найглибші́ Словеса́ Проро́чі
 Ясні ставали Божим Дáром!
 Я все життя орав та сів,
 І обробляв Господню Ниву,
 І дух Свя́тий на поміч віяв
 І думку я́ру, й думку сиву!...

Із подякою згадує І. Огієнко своїх викладачів богословських наук, професорів о. протоєрея Павла Свіглова, Степана Тимофійовича Голубіва, класичних мов, грецької та латинської – Ю. Кулаковського, санскриту – Кнауера, наука яких давала потрібні знання для власного перекладу “...цілої Біблії на зразкову українську мову” (ВК, ч. 10–11 (106–107), 1962, 4).

В окремих заувагах у 1958 році митрополит Іларіон коментує ритмічність Біблійної мови та особливості кантиляції в різних народів та в різних перекладах. Сам він завжди пам’ятав про ритмічність і намагався усе це перенести в українську мову. Звертав він увагу на каданси, запитував і відповідав: “Як ці каданси перенести в український переклад? Я їх віддаю мірною

мовою, мовою милозвучною, мовою плавно текучою. При мірній мові каданси стають у нас справді мовними спадами, показуючи закінчення віршу” та наводив приклади: “Не беріть ані торби в дорогу, ані двох одеж, ні сандаль, ані палиці, – бо вартий робітник своєї поживи!” Матвія 10.10; або: “Коли злива настала, ріка кинулася на той дім, та однак не змогла захитати його, – бо збудований добре він був!” Луки 6, 48 (ВК, ч. 7 (67), 1959, 7). Автор часто в текстах виділяв каданси рисою.

Сучасники з подякою зустріли завершення праці. Проте їхні відгуки поділяються на три жанри: вігальний, подячний та аналіз перекладів у порівнянні з іншими перекладами. Напр., Архієпископ Сильвестр (професор С. Гаєвський) в ч. 12 часопису за 1963 рік видрукував статтю “Науковий переклад Біблії (Переклад Митрополита Іларіона)” (ВК, ч. 12 (120), 1963, 13–15). Текст перекладу, починаючи з титульної сторінки, автор статті порівнює з текстом перекладу П. Куліша. Для аналізу він узяв 5-ту Книгу Мойсеєву – “Повторення Закону”, якою І. Франко користувався при написанні своєї поеми “Мойсей”.

Архієпископ Сильвестр порівнює розділ 10-й, який у перекладі П. Куліша звучить так: “Того самого часу промовив до мене Господь: *Витеши собі дві камяні таблиці, такі як перші, і вийди на гору до мене, та зроби собі скриню із дерева*”, а в митрополита Іларіона: “Того часу сказав був до мене Господь: *“Витеши собі дві камінні таблиці, як перші, та й вийди до Мене на гору, і зроби собі дерев’яного ковчега”*” (ВК, ч. 12 (120), 1963, 13). Різниця в текстах, як зазначає Архієпископ Сильвестр, і в уживанні граматичного часу (застосування давноминулого часу (плюсквамперфект) “сказав був”, а не “промовив”; і в ясності та конкретності термінології, і пошані до Бога (і в займеннику) (ВК, ч. 12 (120), 1963, 13).

До 32 розділу подано “Предсмертну Мойсеєву пісню”. Цю пісню І. Огієнко перекладає ритмічно, із величаннями Мойсея: “Мойсей закликає Ісуса (31 – Настановлення Ісуса) п. 3 – Ісус перейде перед тобою, як говорив Господь”. У перекладі

П. Куліша читаємо: *“Йозей же перейде через його перед тобою, як і заповідав Господь”*. У цьому перекладі є примітки щодо імені Йозей. Натомість у перекладі І. Огієнка натрапляємо лише на ім'я Ісус (ВК, ч. 12 (120), 1963, 14).

Арх. Сильвестр посилається на визначення автора нового українського письменства М. Зерова (випуск 1-й, Мюнхен, 1960 р., с. 282): *“Куліш – уже історія. Його «художливе» слово звучить важко, негарно, архаїчно, а його метода поводження з первотвором не відповідає і в найменшій мірі нинішнім вимогам”* (ВК, ч. 12 (120), 1963, 15). Зазначає, що *“...внаслідок обробки його (перекладу) чистою українською літературною мовою з додатком глибоко наукових приміток та довідника в середині тексту, – цей переклад набуває виключного значення для всіх частин нашої Батьківщини на еміграції та в межах Московщини. Приносимо урочисту подяку Господеві за Його великі милості до Блажейнішого Митрополита Іларіона, так досконало утворившого науковий переклад Біблії”* (ВК, ч. 12 (120), 1963, 15).

У статті “Епохальна наукова праця. Біблія в перекладі Митрополита Іларіона” М. Мандрика витлумачує термін “епохальний” щодо перекладу Святого Письма митрополитом Іларіоном. Книги Пророків і багато інших місць в Біблії перекладені білим віршем. Автор порівнює переклад Куліша (*“Господь зійшов від Синая і явився із Сеїра; засіяв із Паран гори і прийшов із тьмами святих. З Його правиці палав вогонь закону про їх”*) із перекладом митрополита Іларіона: *“Господь від Синаю прибув, / І зійшов від Сеїру до них, / Появився у світлі з Парану гори, / І прийшов із Меріви Кадешу. / По правиці Його – огонь / Закону для них”* (Пояснення: *“із Меріви Кадешу – із тьмами Святих”*). Або з книги Пророка Ісаї 29:1: У старому перекладі: *“Горе Арїїлу – Арїїлу, городові, що в ньому жив Давид! Додайте рік до року, тимчасом нехай собі заколюють жертви...”*. Переклад митрополита Іларіона:

“Горе Арїїлу – Арїїлу,

Місту, де Давид у нім таборував!

Рік до року додайте,

Хай Свята закінчать свій круг!” (ВК, ч. 8 (116), 1963, 6).

Крім того, автор зазначає, що “Британське й Закордонне Біблійне товариство не подало імені І. Огієнка на Титульному аркуші, а в листковій під заголовком «Нова українська Біблія» спочатку підкреслено особливу роль українських протестантів у виданні Біблії, а лише потім згадано, що видавництво запросило до перекладу д-ра І. Огієнка” (ВК, ч. 8 (116), 1963, 6). Закінчує статтю автор так: “Вважаємо, що кожна українська сім’я, як і окремі українські свідомі особи, збагатить свою бібліотеку, а себе самих культурно, набуттям нової Біблії, опрацьованої на століття наперед Митрополитом Іларіоном” (передрук з “Українського голоса”, 1963р., 29. V.) (ВК, ч. 8 (116), 1963, 6).

О. Іван Стус видрукував статтю “Новий переклад Біблії – основа нашого духовно-морального та культурного життя” (ВК ч. 6 (114), 1963, 6–8), де описує значення читання Святого Письма для опанування рідної мови: “Для вивчення своєї літературної мови і для збереження всієї багаті культурної спадщини ми маємо багато джерел, як: Церква, школа, театр, читання творів добрих письменників і радіо. Але поза цим є ще одне джерело не тільки всенаціональне, але й всесвітнє: Біблія чи Св. Письмо” (ВК ч. 6 (114), 1963, 6). В основу статті покладена доповідь, виголошена на Святі Книжки в Соборі Св. Покрови у Вінніпегу, Ман. 8-го листопада, 1962 року. А складена доповідь була на основі статей у “Вірі й Культурі”.

У рубриці “Наші Читачі про «Віру й культуру» та її видання” наявні такі подячні слова: “Коли я прочитав, що Ваш переклад Біблії вийшов з друку, я цілий день не міг знайти собі місця від... радості. Яка знаменна подія! Успіхи церкви дуже великі. Др. С. Парамонів. Австралія” (ВК, ч. 12 (120), 1963, 31); “Принадібно бачив нове видання української Біблії в Вашому перекладі. Спішу висловити кілька скромних слів глибокого признання за колосальну працю і взірцеву роботу. Уважаю... що

Ваша епохального значення для нашої культури та для української духовності. І слід би усвідомити це нашої громаді. Проф. Сергій Пастухів, В. Бабилон, Н. Й.” (ВК, ч. 8 (116), 1963, 28); *“...Цінить українська суспільність і попередній переклад – П. Куліша – Пулюя, але Ваш переклад зроблений наново, виспіваний чудесною, барвистою поетичною мовою, найближчий до її первнів тисячолітніх, найглибше промовляє до душі в розмові з Господом Богом...Дуже цінні і ті пояснення, що їх бракує в усіх Бібліях...*

Правдиво пише “Євангельський Ранок”: *“...Відаючи нову Біблію до вжитку майже сорока п’яти мільйонам українців, Британське і Закордонне Біблійне Товариство, водночас із вдячністю Господеві за його допомогу в цій Його святій праці, висловлює найщиріше признання Перекладачеві та всім Членам перекладові-перевірочної комісії”; “...Цей переклад має в собі багато чару і дійсно чогось класичного”* (“Нова українська Біблія”, “Євангельський Ранок”, ч. 955–956, 9–10, грудень 1962 р., Детройт, ЗДА)...Килимники і Реві. Торонто, Онт. Передає часопис і вігання С. Сем’янцевої, друкарки І. Огієнка: *“...Я горда ще й тим, що зберегла виправленого машинопису Біблії в часи наїзду німецького. Від 1940р. аж до 1944-го цей машинопис усе був при мені. Не кидала я його й у найстрашніші години бомбардувань, – переїхали ми в Швейцарію, я віддала його в Ваші руки...”* (ВК ч. 7 (115), 1963, 22). У часописі за 1962 рік знаходимо: *“...Перечитуючи місячника «Віра й Культура», я дуже втішився, що наш многостраждальний український народ вже має написану в своїй рідній матірній мові найбільшу Книгу світа – Біблію”* (ВК ч. 1 (109), 1962, 24). У часописі є й допис нашого земляка Л. Бачинського: *“Я уважно перечитав «Історичний нарис» про новий переклад Біблії, і подивляю, скільки Ваше Преосвященство затратили років праці й скільки мали перешкод, щоб довершити справді таке велике діло, що увійде в історію нелише церковного життя, а всієї літературної спадщини, яка появилася за останні майже 70 літ, після*

перекладу Біблії П. Кулішем в 1905 році. Я, як бувший асистент Українського Державного Університету в Кам'янці-Подільському, дуже гордий, що Ваше Високопреосвященство були моїм Ректором і є таким визначним науковцем” (ВК ч. 12 (108), 1962, 22).

Також за 1963 рік видрукувана Постанова Священного Собору Єпископів Української Греко-католицької Церкви в Канаді 29-го грудня 1959 року і 14 травня 1963 р. про титул митрополита, де зазначається, що митрополит заслужив титул Блаженніший найголовніше за “...переклад Св. Біблії на українську мову” (ВК ч. 8 (116), 1963, 23).

Відгуки сучасників на переклад Біблії співпали зі святкуванням 80-ї річниці з дня народження митрополита Іларіона, тому у ч. 8 (116) “Віри й Культури” за 1963 рік, ч. 4 (112) за той же рік одна з рубрик має назву “80-літній ювілей і переклад Біблії”, де надруковані вігальні тексти, наприклад: “В 1962 році Ваш ювілей 80-ти річчя з дня народження, ознаменовано двома великими подіями:

Появою з друку Біблії Вашого високоавторитетного перекладу з мов старосврейської й грецької на українську, що є великим вкладом в Історію Української Культури та Історію Святої Української Православної Церкви, а також усього християнства, і Урочисте освяченням пам'ятника Тарасові Шевченку в Вінніпегу...

Ми щасливі і раді всіма Вашими великими досьогочасними осягами, як Світлого Українського Ієрарха на протязі 22-ох років, як видатного науковця богословських і світських наук, на протязі 57-років, як видатного богослова й філолога і як колишнього будівничого Української Держави в 1918-му та дальших роках...

На многії літа, Владико!

Централа Союзу Українців самостійників. З глибокою синівською любов'ю д-р Левко Г. Фарина – голова. Інж. К. Теличко – генеральний секретар.

3-го січня 1963-го року” (ВК, ч. 4 (112), 1963, 26).

Крім того, у часописі були надруковані й інші праці про переклад різних Святих текстів, наприклад, “Тринадцятий розділ і послання до коринтян у перекладі Лесі Українки” (ВК ч. 7 (67), 1959, 9–10).

Отже, правомірно можемо зазначити, що відгуки сучасників у часописі “Віра й Культура” підкреслили “епохальне” значення перекладу Біблії І. Огієнком. Цей переклад і сьогодні виконує, окрім релігійної, ще одну функцію – читати і пізнавати Святе Письмо своєю рідною мовою.

Необхідно зазначити, що І. Огієнко детально пояснював уживання того чи того терміна. Наприклад, у богословському нарисі “«Благочестивий» – це православний” митрополит Іларіон подає семантичне значення слів *благочестивий* та *благочестя*, які відомі ще з мови Євангелії, де “*благочестивий*” – “*істино почитаючий Бога*” (пор. Луки 2, 25). А “*благочестя*” – це “*істинне почитання Бога*” (пор. Діяння 3, 12, 2 Петра 3, 11 і ін.). “*Цебто – Православіє*” (ВК, ч. 9, 1954, 18). Отже, автор твердить про давнє значення терміна: “правдиво почитає Бога” та нове, синонімічне до “православного”.

Митрополит зазначає, що *благовір'я* та *благочестя* є також синонімами православія: “*Цебто, Благовір'я, як і Благочестя, визначає Православіє. Усі три слові (а четверте – Правовір'я) визначають одне й те саме, – правдивучи істину Віру. З бігом часу на перше місце вийшло Православіє, а Благочестя, Благовір'я і Правовір'я стали близькими синонімами його*” (ВК, 1954, ч. 11, 20).

У мовознавчому нарисі автор твердить, що “...*назви Святих Осіб та святих речей пишемо з великої букви*” (ВК, ч. 12, 1958, С. 6–11). До правил написання з великої букви автор рекомендував такі слова:

- *назви трьох Осіб Пресвятої Тройці: Бог, Господь, Отець, Син Божий, Ісус Христос, Дух Святий, і т. ін.;*

- при заміні Божої назви іншим іменником: *Слава Його, Скеля, Хмара, Огонь*, і т. ін. (слова: *Скеля, Сторож, Пастир, Суддя, Творець* та ін. – це часті епігети Господа Бога);
- *Рука, Рамено, Перст* (у значенні Божої Сили чи Самого Бога);
- якості Божі: *Милостивий, Всезнаючий, Безпочатковий, Творець Всесильний, Неподільна Тройця* і т. ін.;
- прикметники від Божих назв: *Божий, Божественний, Господній, Спасів, Спасителів, Месіїн, Ісусів, Христів чи Христовий, Духів* і т. ін.;
- займенники, що стосуються *Осіб Пресвятої Тройці: Свій, Його, Він, Вона (Діва)* тощо;
- назви Божих вісників: *Ангол, Архангол* і ін. дев'ять чинів;
- назви роду Святих: *Апостол, Мученик, Великомученик, Священномученик, Преподобний, Ісповідник, Святий, Пресвятий, Св. Макарій, Преп. Іларіон* і т. ін.;
- назви книг Святого Письма: *Святе Письмо, Писання, Старий Заповіт, Новий Заповіт, Євангелія, Біблія, Псалтир, Книга Буття, Вихід, Левит, Числа, Закон, Пророки, Рут, Пісня над піснями, Книга Суддів, Діяння Святих Апостолів* і т. ін.;
- назви церковних Богослужб, Святих Таїнств та Церковних Чинів: *Богослужба, Свята Літургія, Служба Божа, Відправа, Рання, Вечірня* і т. ін.;
- назви усіх Свят (Празників): *Великдень, Різдво, Зелені Свята, Спас, Різдвяний Вечір, Щедрий Вечір, Свят-Вечір, Успіння, Водохрещі чи Водохреща*;
- назви постів: *Великий піст, Пилипівка, Спасівка, Петрівка*;
- назви: *Небо й Рай*;
- назви Віри: *Православіє, Православна Віра, Християнство*;
- прикметникові назви: *Успінська Церква, Богоявленський Манастир, Катедрa Пресвятої Тройці* і т. ін.;
- назви духовних санів: *Патріярх, Папа, Митрополит, Архiepіскоп, Єпископ* і т. ін.;

- освячені церковні речі: *Антимінс, Жертівник, Іконостас, Ложечка, Хрест, Ризи* і т. ін.;
- священні слова Божого приречення: *Обітниця Божя, Заповіт, Страшний Суд* і т. ін.;
- назви великих церковних подій: *Вселенський Собор, Охрещення України*.

Проаналізувавши переклад Святого Письма, можемо констатувати, що І. Огієнко серед причин звернення до виснажливої праці перекладача вказує такі: роботу над монографією про життя й працю Архимандрита Іоанікія Галятовського, українського письменника XVII ст., який у своїх творах часто подавав власний переклад Святого Писання літературною мовою свого часу; знайомство зі стародавніми перекладами Святого Писання, серед яких автор виділяє Євангеліє Пересопницьке 1556–1561 рр., Житомирське 1571 р., Тяпинського 1570–1580 рр., Негалевського 1581 р., Ліпківське 1595 р. й ін. (ВК, ч. 10–11, 1962, 4); роботу з “Учительними” рукописними та друкованими Євангеліями, внаслідок якої була написана одна з найбільших монографій І. Огієнка – праця про Крехівський Апостол 1560-х років (Варшава, 1930р.); зауваги до перекладу Біблії П. Кулішем.

Збожна, О. 2007. “Іван Пуллоу”. В *Листи*, укл. О. М. Збожна. Тернопіль: Воля.

Тимошик, Микола. 2020. “Як Святе Письмо ставало українським”. *Слово просвіти*, 24 березня. <http://slovoprosvity.org/2018/04/26/yak-svyate-rusmo-stavalo-ukrajinskuym/>.

Ілюстративні джерела

Віра й культура. 1954, ч. 8, 9, 11. Вінніпег, Канада.

Віра й культура. 1958, ч. 1, 12. Вінніпег, Канада.

Віра й культура. 1959, ч. 1. Вінніпег, Канада.

Віра й культура, 1959, ч. 7 (69). Вінніпег, Канада.

Віра й культура. 1962, ч. 1 (109), 2 (110), 10–11 (106–107), 12 (108). Вінніпег, Канада.

Віра й культура, 1963, ч. 3 (111), 4 (112), 6 (114), 7 (115), 8 (116), 12 (120). Вінніпег, Канада.

Віра й культура. 1958, ч. 1, 12. Вінніпег, Канада.

ПІСЛЯСЛОВО

Авторський колектив прагнув висвітлити суспільні, освітні та філологічні аспекти канадознавчих студій. Однак окреслена проблематика далеко не вичерпана, і ми сподіваємося її продовжити в наступних книгах рівночасно з історичними, суспільно-політичними та соціально-економічними вимірами канадознавства, які не представлені в цьому виданні.

Канадські суспільні студії завжди перспективні, адже вивчення досвіду Канади як багатонаціонального, мультикультурного, двомовного суспільства з її сучасною імміграційною політикою, суспільно-економічними перевагами, трактуванням меншин, гендерної рівності та толерантністю насправді необхідні в умовах сьогочасних глобалізаційних процесів. Канадця визначають не за кольором шкіри, мовою, релігією чи походженням, а за сукупністю цінностей, прагнень, сподівань та мрій, а

канадське суспільство вирізняється демократичністю, високим рівнем життя й освіти.

Українсько-канадські освітні студії надзвичайно актуальні. Мільйони українців в Канаді та їх нащадки зберегли мову, національну культуру, звичаї, українську самобутність. Діаспора як історичне, соціальне, політичне, культурологічне явище та освітня, наукова спадщина українців Канади потребують додаткового детального вивчення. Малодослідженими все ще залишаються постаті видатних діячів освіти, науки та культури українського походження в Канаді, а також діяльність культурно-освітніх українських закладів в Канаді, українсько-канадська освітня співпраця.

Отже, To be continued... , або Далі буде...

Наукове видання

Авторський колектив:

Білушак Тетяна

Калиновська Ірина

Кошелюк Олена

Благовірна Наталія

Клиніна Тетяна

Марчук Людмила

Вінтонів Христина

Коляда Еліна

О'Нейл Уотерс Морін

Данилюк Ніна

Кондрашевська Юлія

**КАНАДОЗНАВСТВО:
суспільні та освітні візії**

Колективна монографія

Вступне слово та післяслово

Ірина Калиновська

Літературний редактор

Наталія Шульська

Художній редактор

Анна Косенко

Керівник авторського колективу

Ірина Калиновська

*(Центр канадознавства Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки)*

Формат 60x84 ¹/₁₆. Обсяг 9,30 ум. друк. арк., 8,37 обл.-вид. арк.

Наклад 300 пр. Зам. 37. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.